

MAGYARORSZÁG

2003

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, 2004

MAGYARORSZÁG
2003

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

MAGYARORSZÁG

2003

Budapest, 2004

© Központi Statisztikai Hivatal, 2004
ISSN 1416-2768

Felelos kiadó: Dr. Pukli Péter

Regisztrar Kiadó és Nyomda Kft.

Tartalom

Népesség, népesedési folyamatok	7
Népesedés	7
Népesedési folyamatok	7
Belföldi és nemzetközi vándorlás	9
Oktatás, tudomány	11
Oktatás, iskolázottság	11
Kutatás, fejlesztés, innováció	12
Munkaerő-piaci folyamatok	14
Jövedelem – fogyasztás	16
Keresetek	16
Társadalmi jövedelem	18
Megélhetési költségek	19
Fogyasztás, étel-miszer-fogyasztás, a háztartások felszereltsége	19
Életkörülmények	21
Lakás	21
Egészségügy	23
Szociális gondoskodás	26
Könyv, kultúra, szórakozás	28
Ellátási infrastruktúra	30
Jog- és közbiztonság	33
A környezet állapota és védelme	35
Gazdasági fejlődés, fejlettségi szint	37
Gazdasági növekedés	37
A GDP felhasználásának struktúrája	39
A bruttó nemzeti jövedelem (GNI)	40
Gazdasági fejlettség	40
Beruházás	41
A külföldi működőtőke-befektetések	42
Fizetési mérleg, külföldi adósságállomány	44
Külkereskedelem	45
Idegenforgalom, vendéglátás	48
Az államháztartás és alrendszerei	50
A gazdaság szerkezete	54
Tulajdonviszonyok a gazdaságban	54
A GDP területi alakulása	54
A gazdaság ágazati szerkezete	55

Áralakulás	.56
Termelői és beruházási árak	.56
Külkereskedelmi árak	.57
Fogyasztói árak	.58
A főbb ágazatok teljesítménye	.60
Mezőgazdaság	.60
Ipar, építőipar	.61
Szállítás, távközlés, informatika	.65
Kiskereskedelem	.67
Energiafelhasználás	.68
Pénzügyek	.70
A nem pénzügyi vállalati szektor betétei és hitelei	.70
A háztartások pénzvagyona	.70
Forint betét- és hitelkamatok	.72
Tőzsdék	.72
Biztosítási szektor	.74
Pénztári szektor	.74
Ábrák jegyzéke	.77
Táblák jegyzéke	.79

Népesség, népesedési folyamatok

Népesedés

Az elmúlt négy évben a főbb népesedési tendenciákban alapvető fordulat nem történt. A házasságkötések száma 1999-től alacsony szinten stagnált, a születésszám 1998-tól egyetlen évben sem érte el a százezres határt, a halandóság néhány éves csökkenés után ismét emelkedett. A csecsemőhalandóság mutatója 2002-ben került először 8 ezrelék alá. A népesség természetes fogyása tartósan magas szinten maradt, amit enyhített a nemzetközi migrációból adódó népességnyeresség.

A házasságkötések száma 2003-ban csökkent, kevesebb gyermek született, és többen haltak meg, mint egy évvel korábban. Nőtt a népesség természetes fogyásának üteme. A halálozások száma 41 200 fővel haladta meg a születéseket, és ez mintegy 5000 fővel, 14%-kal magasabb volt az előző évinél. A népesség lélekszámának természetes fogyását mintegy 40%-ban ellentételezte a nemzetközi vándorlás pozitív egyenlege, így a népesség száma 2004. január 1-jén 10 millió 117 ezer volt, 25 ezerrel kevesebb, mint egy évvel azelőtt.

Az Európai Unió népessége 2003-ban 1 millió 276 ezerrel gyarapodott, és 2004. január 1-jén mintegy 381 millió volt. A gyarapodás több mint háromnegyede a nemzetközi vándormozgalom pozitív egyenlegéből, egynegyede a természetes szaporodásból eredt.

A csatlakozó országokban is pozitív volt a nettó migrációs egyenleg, ami mérsékelte a természetes fogyásból származó népességsökkenést. Az országcsoport népessége az év folyamán mintegy 60 ezerrel fogyott, és 74 millió volt 2004. január 1-jén.

Az élveszületések ezer lakosra jutó száma Magyarországon némileg magasabb, mint a csat-

lakozó országokban, de így is jóval elmarad az uniótól. A halálozási ráta is meghaladja a csatlakozó országok átlagát, és a lettországi érték után a legmagasabb. Az unió országai közül a halálozások száma Németország, Görögország, Olaszország és Ausztria esetében magasabb a születéseknél, de a bevándorlási többlet eredményeként valamennyi uniós ország népességszáma gyarapodott. A csatlakozó tíz ország közül 2003-ban a három balti ország mellett Magyarország és Lengyelország népessége csökkent.

Népesedési folyamatok

A **házasságkötések** száma az elmúlt néhány évben alacsony szinten ingadozott. Az ezredfordulós emelkedést jelentős csökkenés, majd kismértékű élénkülés követte. Az elmúlt évben közel 1,5%-kal, azaz 600 párral kevesebb kötött házasságot, mint 2002-ben. A házasságra lépők korösszetételében folytatódott a korábban kialakult irányzat. A tizenévesek házasságkötései gyakorlatilag megszűntek, és jelentős a visszaesés a húszas éveik elején járó hajadonoknál is. Mérsékelt emelkedés figyelhető meg a házasságra lépők „érettebb” korosztályaiban, a 25–39 éves nőknél és a 30–39 éves férfiaknál. Folytatódott a házasságkötés későbbi életkorra halasztása, emelkedett a házasulók átlagos életkora.

A **válások** számában némi javulás észlelhető 2003-ban. Az ezredfordulót követő emelkedés megállt, és az elmúlt évben 500-zal kevesebb házasságot bontottak fel a bíróságok, mint egy évvel korábban. A leggyakoribb a válás 2003-ban is az olyan házaspároknál volt, ahol a házasfelek 25–29 év közöttiek. Míg az elmúlt néhány évben a fiatal házasságok válási gyakorisága nem emelkedett, a harmincas

A népesség számának alakulása az Európai Unióban és a csatlakozó országokban, 2003

	EU-15	Csatlakozó országok	Ezen belül: Magyarország
A népesség száma 2003. január 1 -jén, ezer fő	379 483	74 201	10 142
Ezer lakosra jutó			
Élveszületés	10,6	9,2	9,3
Halálozás	9,8	10,4	13,4
természetes szaporodás	0,8	-1,2	-4,1
nettó migrációs nyereség	2,6	0,4	1,5
tényleges szaporodás	3,4	-0,8	-2,5
A népesség száma 2004. január 1 -jén, ezer fő	380 759	74 141	10 117

éveikben járó házaspárok között egyre gyakoribb a válás.

A házasságkötések és -megszűnések egyenlege továbbra is negatív. 2003-ban több mint 79 ezer házasság szűnt meg özvegyülés vagy válás miatt, és csak 45 400 újat kötöttek. A folyamat hosszú idő óta tart, így jelentősen módosult a népesség családi állapot szerinti összetétele. Tovább emelkedett a

élveszületések száma 2003-ban 94 700 volt, 2%-kal, mintegy 2100-zal kevesebb, mint az egy évvel korábbi, és lényegében ugyanannyi, mint 1999-ben. A tizenévesek gyermekvállalása egyre ritkább. Legjelentősebben – egy év alatt 7%-kal – a 20–24 éves nők termékenysége esett vissza. Az „érettebb korosztályban” (a 30–39 évesek körében) hosszabb idő óta folyamatos, de kismértékű az emelkedés. A

A 15 éves és idősebb népesség családi állapot szerint, január 1.

Családi állapot	1980	1990	2001	2004	Ebből	
					férfi	nő
Nőtlen, hajadon	18	20	27	29	35	24
Házas	67	61	52	50	53	47
Özveggy	10	11	12	12	4	18
Elvált	5	7	9	10	8	11
Összesen	100	100	100	100	100	100

nőtlenek, a hajadonok, valamint az elvált családi állapotúak aránya, és csökkent a házasoké.

A házasságkötések, a válások arányát és a népesség családi állapot szerinti összetételét befolyásolja, hogy ezzel egyidejűleg az élettársi kapcsolatban élők az 1990. évi 4,3%-ról 9,5%-ra nőttek.

Az unióban a felnőtt lakosságból a férfiak 54, a nők 51%-a házas, a nőtlenek aránya a férfiaknál 37%, a nőknél a hajadonoké 30%. Elváltan a férfiak 5%-a, a nők 7%-a él. Az özvegyen maradtak aránya a férfiak között jóval alacsonyabb (3%), mint a nőknél (13%). A házassági kedv hanyatlása Európa szinte valamennyi országára jellemző, de a csökkenés különösen jelentős a közép- és kelet-európai országokban. A csatlakozó országok közül a szlovének, lettek után az észt és a magyar házasságkötési ráta a legalacsonyabb (4,5).

Nálunk ezer lakosra 2,5 válás jutott, és a házasságok kevésbé stabilak, mint az unióban, vagy a csatlakozó országok közül Szlovéniában, Lengyelországban, Lettországon és Szlovákiában, de időtállóbbak, mint Csehországban, Észtországban vagy Litvániában.

A **születésszám** az elmúlt néhány év stagnálását követően 2003-ban ismét csökkent. Az

fiatalok jelentős gyermekszámkiesését a harmincas éveikben járó nők lassan növekvő termékenysége nem ellensúlyozza.

Tovább nőtt a házasságon kívül született gyermekek aránya. Házasságon kívül született 2003-ban csaknem minden harmadik gyermek. Az uniós országokban ez az arány kissé alacsonyabb (30%), az átlag azonban jelentős szóródást takar (Svédországban 55% és Görögországban 4%). A csatlakozó országok közül legmagasabb az érték Szlovéniában, Lettországon és Észtországban (40–56%), és legalacsonyabb Cipruson (3,5%), valamint Lengyelországban (14,4%).

Magyarországon az elmúlt évi termékenységi szint mellett száz nő élete folyamán 128 gyermeket hozna világra, ami az eddigi legalacsonyabb érték, messze elmarad az egyszerű reprodukciós szinttől. A jelenlegi termékenység mellett Magyarországon a megszületett és felnövekvő gyermekgenerációk létszáma mintegy 38%-kal alacsonyabb, mint az őket világra hozó, anyai nemzedéké.

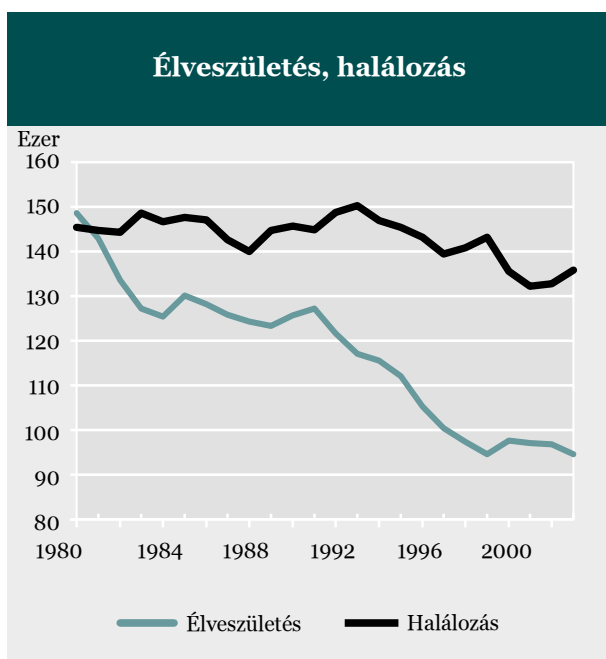
A magyar termékenység szintje európai viszonylatban a közepesnél alacsonyabb, elmarad az uniós átlagtól, a csatlakozó országokat tekintve viszont

Termékenységi mutatók

Megnevezés	1949	1990	2000	2003
Élveszületés ezer 15–49 éves nőre	75,4	49,4	38,1	37,8
Teljes termékenységi arányszám	2,54	1,84	1,33	1,28
Bruttó reprodukciós együttható	1,223	0,900	0,643	0,617

Ciprust, Máltát és Észtországot követően a negyedik legmagasabb.

A **terhességmegszakítások** száma 2003-ban ismét csökkent. Az 53 800 művi vetélés 4%-kal, azaz mintegy 2300 műtétrel kevesebb, mint az előző évi. Száz élveszületésre 2003-ban 57 művi vetélés jutott, ami – a születésszám csökkenése miatt csak egy árnyalattal – alacsonyabb, mint az előző évi érték, de az 1990-es évek elejéhez képest jelentős javulást mutat. (Ekkor száz élveszületésre 72 terhességmegszakítás jutott).

és májbetegségek, a rosszindulatú daganatok és a balesetek okozta halálozás.

A **csecsemőhalálozás** kismértékben, 7,3 ezrelékre emelkedett az elmúlt évben. Ez kizárólag az újszülött fiúkat érintette, körükben csaknem 10%-kal nőtt az elhunytak aránya. 2003-ban ezer újszülött leánygyermek közül 6%-kal haltak meg kevesebben, mint egy évvel korábban, így a két nem csecsemőinek túlélési esélyei ismét távolodtak egymástól, és a fiúcsecsemők halandósága 20%-kal haladta meg a leányokét.

Belföldi és nemzetközi vándorlás

A belföldi vándorlás iránya és nagysága lényegesen módosíthatja a népességszám születések és halálozások által meghatározott változását. A halálozások száma az ország valamennyi fontosabb területi egységében meghaladja a születéseket. Az ennek eredőjeként kialakuló természetes fogyás mértéke azonban a vándorlástól függően jelentősen különbözhet megyénként és régióként. Az elmúlt néhány évben lassan, de folyamatosan élénkült a belföldi népességmozgás, és 2003-ban mintegy 2%-kal haladta meg az egy évvel korábbit.

Az országon belüli vándorlás egyik meghatározó tényezője a Budapestre – főleg az azt övező agglomeráció településeire való – költözés. Nagyrészt ezzel magyarázható Pest megye jelentős vándorlási nyeresége. Az év során a nyugat-, és közép-dunántúli régióban volt még pozitív a belföldi vándorlási egyenleg. Ezen belül a fő vándorlási célterület Győr-Moson-Sopron és Zala megye. A

A belföldi állandó vándorlás iránya, 2003

(ezer fő)

Hová \ Honnan	Budapestre	A többi városból	A községekből	Összesen
Budapestre	–	14	9	23
A többi városba	16	39	46	101
A községekbe	18	54	41	113
Összesen	34	107	96	237

A **halálozások** irányzata nem egyértelmű. A hosszabb távú csökkenő trend megtorpant, és 2003-ban mintegy 3000 fővel többen hunytak el, mint egy évvel korábban. A halálozások kor és nem szerinti dinamikája meglehetősen változatos képet mutat. Az 50 év alattiak halandósága néhány korcsoport kivételével csökkent, vagy változatlan maradt, az emelkedés mindkét nem esetében főleg az 55 év felettiek körében következett be. Emelkedett a szív-

kibocsátó régiók közül továbbra is az Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon a legszámottevőbb a vándorlási veszteség. A legnagyobb a belföldi vándorlási veszteség Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Budapest helyzete annyiban sajátos, hogy a természetes fogyásnál is nagyobb a vándorlási vesztesége, és így a leggyorsabban a főváros lakossága fogy, bár a folyamat az utóbbi évben kissé

lassult. A főváros mellett a többi városnak is összességében negatív a belföldi vándorlási egyenlege, míg a községeké az utóbbi években elég jelentős nyereséget mutatott: 2002-ben és 2003-ban is 17–18 ezer főt.

A Magyarországon huzamosan tartózkodó és érvényes engedéllyel rendelkező külföldiek száma 2004. január 1-jén 130 300 fő volt. Ez mintegy 12%-kal, vagyis 14 500 fővel több az egy évvel korábbinál. Döntő hányaduk Európából – ezen belül Romániából, Ukrajnából, Jugoszlávia utódállamaiból és Németországból – érkezett. A bevándorlók korösszetétele fiatalabb, mint a honos népességé. A 25–49 évesek vannak többségben mindkét nem esetében, arányuk a férfiaknál 57%, a nőknél 46% volt.

A nemzetközi vándorlás iránya nem annyira koncentrált, mint a belföldi vándorlásé, jobban szóródik az ország egyes területei között. Egyenlege Tolna megyét kivéve minden főbb területi egységnél pozitív. E téren a főváros mellett figyelmet érdemel Komárom-Esztergom megye növekvő szerepe, de Győr-Moson-Sopron, Csongrád és Pest megye is a vonzó területek közé tartozik. A nemzetközi vándorlás egyes területeken enyhíteni tudja a természetes fogyásból és az elvándorlásból adódó veszteségeket. Az elmúlt évben csak három olyan megyéje volt az országnak, ahol a lakosság lélekszáma ténylegesen gyarapodott: ezek Pest, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megye.

Oktatás, tudomány

Oktatás, iskolázottság

Az elmúlt évtizedben a népesség tanultabbá vált. Nőtt a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, és csökkent az általános iskola 8. osztályánál alacsonyabb végzettségűeké. A javulás elsősorban a demográfiai csere következménye.

Nemzetközi összehasonlításban Magyarország a 25–64 éves népességből a legalább középfokú végzettséggel rendelkezők aránya alapján a 22 európai OECD-ország között a tizedik, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alapján a tizenhatodik a huszonegyedik század elején. Az unióban 2002-ben egyetemi vagy főiskolai végzettséggel a 25–64 évesek átlagosan 22%-a rendelkezett. Ez az arány nálunk 14%.

Az Európai Unióban az államok oktatásra 2001-ben a bruttó hazai termék átlagosan 4,9%-át költötték, ezen belül mintegy 2%-át egyetemi, főiskolai képzésre. Magyarországon a költségvetésből oktatásra a bruttó hazai termék ennél nagyobb részét költik (5,2%), a felsőoktatásra fordított összegek aránya azonban nem éri el az uniós szintet (1%). A közoktatási kiadások döntő hányada önkormányzati, a felsőfokú oktatásban azonban a teljes összeg a központi költségvetésből származik. Az oktatásfinanszírozásban egyre jelentősebb a nem állami szervezetek és a családok szerepe.

Az óvodai nevelésben és a nappali rendszerű iskolai oktatásban a 2003/2004-es tanévben Magyarországon 2 millió 23 ezer gyermek és fiatal, az érintett korosztály (a 3–22 évesek) 85%-a tanul. A diákok számának alakulása oktatási szintenként és iskolatípusonként eltérő. A létszám az elmúlt négy tanévben – főként demográfiai okokból – az óvodákban és az általános iskolákban csökkent, közép- és a felsőfokú képzésben jelentősen nőtt.

Az **óvodások** száma az egy évvel azelőttihez képest mintegy 4 ezerrel tovább csökkent, és valamivel több, mint 327 ezer gyermek jár óvodába. Idén több mint 5 és félezer fogyatékos gyermek részesült óvodai nevelésben, háromnegyedük integrált formában. Az óvodások száma 40 ezerrel kevesebb, mint 1999/2000-ben. A 3–5 éves gyermekek 87%-a óvodás, ami megfelel a nemzetközi tendenciáknak.

Az **általános iskolások** száma – az első osztályosok létszámának 1997-től gyorsuló fogyásából adódóan – folyamatosan csökken, és a 2003/2004-es tanévben a nappali tagozatokon 910 ezer volt. Ezen belül a fogyatékos gyermekeket oktató általános iskolák, illetve osztályok tanulóinak

száma, valamint az integrált oktatásban részt vevőké 54 ezer fő. A tanulók 95%-a állami-önkormányzati általános iskolába járt, 4%-a egyházi, a többi egyéb fenntartású intézményben tanult. A tanítási időn kívüli napközis ellátást a tanulók kétötöde veszi igénybe, és ismét emelkedik az iskolai étkezésben részesülők arányszáma is (több mint 60%). Az általános iskolát a tanköteles kor végéig a megfelelő korúak 95%-a befejezte, és 8 általánosnál alacsonyabb végzettséggel mintegy 6 ezren kerültek ki az oktatásból. 2003-ban 117 ezer nyolcadikos végzett, szinte valamennyien középfokon tanultak tovább.

A **középfokú oktatás** nappali képzéseiben részt vevők száma – a 14–18 évesek létszámfogyása ellenére – folyamatosan emelkedett, és a 2003/2004. tanévre csaknem elérte az 570 ezret. A létszám az 1999/2000-es tanévhez képest 10%-kal, az előzőhöz képest 2%-kal nőtt. A képzés szerkezetének az elmúlt évek során végbement változását és a szakképzés iránti megnövekedett igényt jelzi a létszám intézménytípusonkénti alakulása. Megállt az évek óta tartó eltolódás az érettségit nyújtó középiskolai képzés irányába, a szakiskolák tanulólétszáma lassan nő. Jelenleg a beiratkozottak 43%-a szakközépiskolákban, 34%-a gimnáziumokban és 23%-a érettségit nem adó szakiskolákban tanul. Az arányok lényegében azonosak az elmúlt tanévvel. A szakmai képzést nyújtó intézmények (szakiskolák, szakközépiskolák) szakképző évfolyamain tanulók száma a nappali oktatásban 133 ezer, 5%-kal több, mint egy évvel azelőtt.

A nappali képzésben érettségit szerzettek száma 2003-ban meghaladta a 70 ezret, és kevesebb mint felük gimnáziumban végzett. Sikeres szakmai vizsgát 28 ezren szakiskolában és 26 ezren szakközépiskolában tettek.

A férőhelyek bővülésével és a térítéses oktatási formák bevezetésével jelentősen nőtt az érettségi után felsőoktatásban továbbtanulók aránya. Míg 1990-ben a jelentkezők alig 36%-a, 1999-ben 54%-a nyert felvételt, addig 2003-ra ez az arány meghaladta a 60%-ot. A korábbi évekhez hasonlóan az átlagnál nagyobb volt a túljelentkezés a rendvédelmi, a katonai, a művészeti, a testkulturális és a jogi szakmacsoportokra. Az első helyen megjelölt szakok esetében egyetemi képzésben továbbra is a jogász és a közgazdász, a főiskolai képzésben a gazdálkodási szakirány vezet.

A **felsőfokú oktatás** az elmúlt években jelentősen átalakult. A lehetőségek sokrétűbbé válásával a felsőoktatásban részt vevők száma dinamikusan nőtt. A felsőoktatási intézmények nappali tagozatán a 2003/2004-es tanévben 216 ezer fiatal iratkozott be különböző szintű képzésre. A létszám az 1999/2000-es tanévhez képest több mint negyedével, az előző tanévhez mérten 16%-kal nőtt. Egyetemi, főiskolai alapképzésben 95%-uk tanul, a többiek akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben, szakirányú továbbképzésben, illetve PhD-, DLA-képzésben vesznek részt.

A nappali tagozatosok 82%-ának képzését az állam finanszírozza. A választási lehetőségek között egyre nagyobb az önköltséges képzési formák aránya. A távoktatásban csak önköltséges képzési formában folytatnak tanulmányokat a résztvevők.

A közoktatási intézményekben a főfoglalkozású pedagógusok száma csaknem 4,5 ezerrel nőtt az előző tanévhez képest, és jelenleg mintegy 184 ezren dolgoznak ezen a területen. A felsőoktatásban tanító 23 ezer oktató 70%-a teljes, 8%-a rész-munkaidőben, a többi megbízással dolgozott 2003-ban. Az oktatók száma az egyetemeken és a főiskolákon tanulók létszámának 7%-os emelkedése mellett 2%-kal csökkent az elmúlt tanévhez képest.

Idegen nyelvet az általános iskolások és a szakmunkásképzésben részt vevők 66%-a tanul az iskolában, a középiskolások valamennyien részesülnek nyelvi képzésben.

Sikeres nyelvvizsgát 2002-ben 125 ezer esetben tettek. A nyelvvizsgák 38%-át a középiskolás korosztály, további 33%-át 19-28 éves fiatalok teljesítették. A legkedveltebb nyelv az angol és a német. A felsőoktatásba jelentkező középiskolások 44%-a rendelkezett nyelvvizsgával.

A számítógépet az oktatásban az általános iskolák 44%-a, a gimnáziumok 71%-a és a szakmai képzést folytató intézmények 79%-a használt 2002-ben. Az arányok főként a szakmai képzésben javultak 1999-hez képest.

A fejlett piacgazdaságokban az iskolarendszerből való kilépéssel, a szakképesítés megszerzésével az oktatás-képzés egyre kevésbé fejeződik be. A technológiai fejlődés szükségszerűvé teszi a rendszeres továbbképzést, a gazdasági szerkezet átalakulásából adódó szakmaváltást, az **élethosszig tartó tanulást**. Ez nem korlátozódik az iskolarendszerű képzésre, és átfog minden tervszerű formális vagy informális tanulási tevékenységet, melynek célja az ismeretszerzés.

A folyó tanévben az általános iskolai felnőttoktatásban háromezren, középfokon 97 ezren tanul-

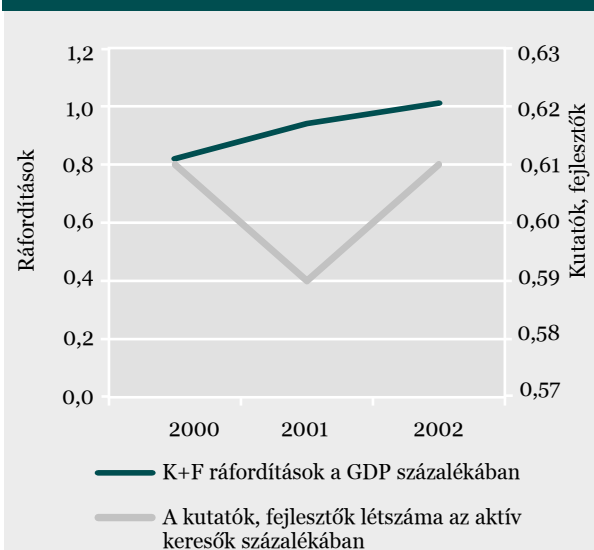
nak. A középfokú felnőttoktatásban részt vevők száma az előző tanévhez képest kissé csökkent. A felnőttoktatás keretei között 2003-ban 17 ezren tettek sikeres érettségi vizsgát. Az esti, a levelező és a távoktatási programok elsősorban a felsőfokú oktatásban népszerűek, ahol a hallgatók száma 2003/2004-ben már meghaladta 192 ezret, ami 8%-os növekedés az egy évvel korábbihoz képest.

Kutatás, fejlesztés, innováció

A kutatás, fejlesztésben az elmúlt néhány évben kialakult kedvező tendenciák 2002-ben is folytatódtak. A kutató-fejlesztő helyek száma 2400 volt, ahol 48 700-an, teljes munkaidőjű foglalkoztatottat átszámolva 23 700-an dolgoztak, és a tevékenységre 172 milliárd forintot fordítottak. A kutató-fejlesztő helyek száma 1999-től mintegy 30%-kal nőtt, a ráfordításoké – nominálértéken – több mint megkétszereződött, és a GDP-hez viszonyított aránya 0,68-ról 1% fölé emelkedett. A kutatással, fejlesztéssel foglalkozók teljes munkaidőjű dolgozóira átszámított létszáma csaknem 3%-kal nőtt az egy évvel korábbihoz képest. Ezen belül a kutatóké 2%-kal, a segéd-személyzeté 3,9%-kal, az egyéb fizikai és nem fizikai foglalkozásúaké pedig 7,9%-kal. A létszám egyharmada a kutatóintézetekben, 36%-a a felsőoktatásban, 30%-a vállalkozások keretében tevékenykedett.

Az Európai Unióban a kutatásra és fejlesztésre a tagországok átlagosan a GDP mintegy 2%-át

A kutatás-fejlesztés létszám- és ráfordításarányai, %

fordítják, ezen belül a legmagasabb a ráfordítások aránya Svédországban (4,3%) és Finnországban (3,5%), a legalacsonyabb Görögországban, Spanyolországban és Portugáliában (0,67–0,96%). A csatlakozó országok átlagában a mutató nem érte el az 1%-ot. Az EU átlagát is jóval meghaladja a kutatásra fordított összegek aránya az USA-ban és Japánban, ahol eléri a GDP 2,8-3%-át.

A magas műszaki színvonalat képviselő ágazatok (high tech) aránya az unió exportjában és importjában mintegy 20–21%. Ez a mutató a csatlakozó országokban 10, illetve 14%. A legélénkebb high tech kereskedelmet az unión belül Írország folytatja, ahol az exportból 41%, az importból 39% az arány, és a legszerényebbet Görögország 6, illetve 11%-kal. A magyar exportból és importból e termékek aránya hasonló az uniós átlaghoz.

A magyarországi kutatási és fejlesztési tevékenység 1999-hez képest a legdinamikusabban a költségvetési szektorban bővült. A ráfordítások több mint másfélszeresükre emelkedtek, és a kutatóhelyek száma is az átlagot meghaladóan nőtt. A vállalati szektor előző néhány évben tapasztalható kiemelkedő fejlődése 2002-ben kissé megtorpant.

A kutatási, fejlesztési tevékenység pénzügyi forrásain belül tovább nőtt a költségvetés aránya, a vállalkozások rovására. A ráfordításoknak 2002-ben 59%-át a költségvetés, 30%-át – 5 százalékponttal kevesebbet, mint 2001-ben – a vállalkozások finanszírozták. Míg 1999-hez viszonyítva 9 százalékponttal csökkent a vállalkozások részesedése, a nemzetközi forrásoké csaknem kétszeresére, 10,4%-ra nőtt.

A ráfordítások döntő része (63%-a) 2002-ben az előző évinél még nagyobb aránya a kutatásra

irányult. Ezen belül az alkalmazott kutatás súlya nőtt jelentősen, annak kiemelkedő 39,5%-os növekedése miatt. A kísérleti fejlesztésre fordított összegek az átlag alatti ütemben nőttek, s ebből adódóan részesedésük több mint 3 százalékponttal csökkent.

A K+F tevékenység régiók szerinti eloszlása nem változott számottevően. Közép-Magyarország túlsúlya tovább erősödött, Észak-Magyarország hátránya pedig kissé mérséklődött a régiók között.

Az innováció, az új vagy jelentősen korszerűsített termék, technológia bevezetésére, vagy legalábbis a jobbításra való törekvés¹ a feldolgozóipari vállalatok 29%-át jellemezte, ami jóval nagyobb arány, mint a szolgáltatások területén mért 12%.

Az innovatív vállalkozások aránya a vegyiparban a feldolgozóipari átlag több mint kétszerese volt, és meghaladta a 45%-ot a gépiparban, villamosgép-, és műszergyártás területén is.

A tevékenység legfigyelemreméltóbb (43%) az ötszáz főnél többet foglalkoztató vállalkozásoknál, de néhány ágazatban – az élelmiszeriparban és az egyéb szolgáltatások területén – a legjobb eredményeket az ennél kisebb (250–499-es létszám-kategóriába tartozó) vállalkozások érték el.

Az innovációs tevékenységet ösztönző tényezők közül a vállalkozások közel háromnegyede a piaci részesedés növelését ítélte legfontosabbnak. Hasonló jelentőséget tulajdonítottak a minőség javításának is, de a költségsökkentési szempont és kapacitásnövelés csak kismértékben játszott szerepet a fejlesztéseknél.

1 1999–2001-ben.

Munkaerő-piaci folyamatok

A munkaerőhelyzet 2003-ban bekövetkezett változásai – az előző évekhez hasonlóan – kismértékűek voltak. E változások eredményeként az utóbbi négy esztendőben a foglalkoztatottak száma több mint 110 ezerrel növekedett, a munkanélkülieké pedig 40 ezerrel csökkent.

A munkaerő-felmérés adatai szerint 2003-ban mintegy 4 millió 167 ezer fő tartozott a gazdaságilag aktív népesség kategóriájába. Közülük

- 3 millió 922 ezer volt a foglalkoztatott, és
- 245 ezer a munkanélküli.

A 15–74 éves népesség 53,8%-a volt gazdaságilag aktív (foglalkoztatott vagy munkanélküli), ami növekedést jelent az elmúlt évekhez viszonyítva, de nemzetközi összehasonlításban alacsony arány. A gazdaságilag inaktív népesség száma (3 millió 579 ezer) 2003-ban enyhén csökkent.

A foglalkoztatottak korösszetétele módosult. A 15–24 éves korú foglalkoztatottak száma 30%-kal csökkent az elmúlt négy esztendőben. A fiatalok munkaerőpiacra történő belépése elsősorban az oktatásban eltöltött idő meghosszabbodása, és részben a fiatalok növekvő elhelyezkedési nehézségei miatt toódik egyre későbbre. Jelentős növekedés következett be az idősebb korosztályok foglalkoztatotti létszámában. A nyugdíjkorhatár fokozatos emelésének hatására (2003-ban a férfiak esetében 61, a nőkben 58 éves korukig minősültek

munkavállalási korúnak) az 55–59 éves korosztály foglalkoztatottsága jelentősen emelkedett. 2000 és 2003 között 57%-kal (csaknem 100 ezerrel) nőtt az 55–59 éves korcsoportban a foglalkoztatottak száma. Ezen belül 64 ezerrel több nő és 35 ezerrel több férfi dolgozott, mint négy évvel korábban. Az 50–64 éves népesség körében 200 ezerrel (32%-kal) növekedett a foglalkoztatottak száma.

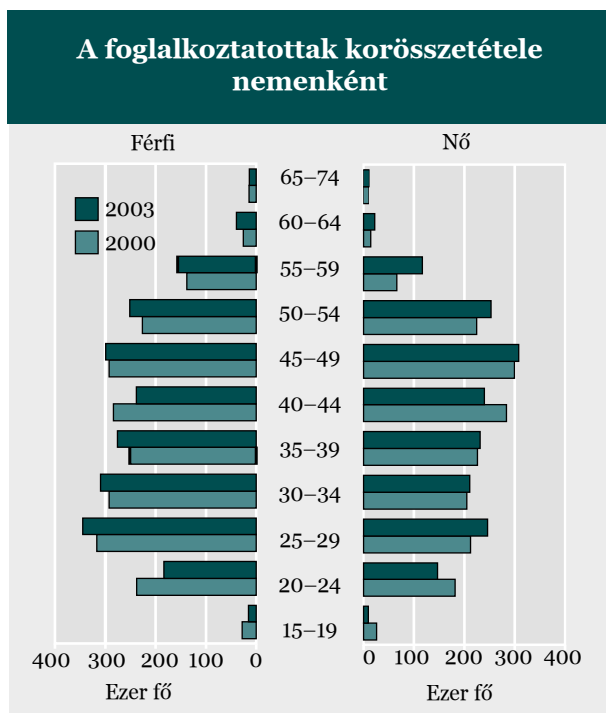
A foglalkoztatottak a 15–74 éves népesség felét (50,6%) tették ki, az európai uniós összehasonlításban általában figyelembe vett 15–64 évesek 57%-a rendelkezett munkával. A tagországok magasabb foglalkoztatottsági szintet érnek el átlagosan, amelyben jelentős szerepe van a részmunkaidő széles körben való elterjedtségének. Az EU egyes országaiban (Svédország, Hollandia, Dánia) 70–75%-os foglalkoztatottsági arány is előfordul. Hazánkat Olaszországhoz, Görögországhoz és Spanyolorzághoz hasonló foglalkoztatottsági szint jellemzi. Az Európai Unió átlaga meghaladja a 64%-ot.

A foglalkoztatottak nemek szerinti összetételében az elmúlt évek során nem történt jelentős változás: a férfiak aránya 54%, a nőké 46%.

Az elmúlt években tovább tartott a mezőgazdaságban dolgozók számának és arányának csökkenése. Az elmúlt négy évben, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 60 ezerrel, vagyis 22%-kal csökkent. Az ipari ágazatok közül csökkent a foglalkoztatottak száma a feldolgozóiparban, a bányászatban és a villamosenergia-iparban is, összesen több mint 40 ezerrel (4%-kal), az építőiparban viszont elég jelentősen, négy év alatt 19%-kal emelkedett. A szolgáltató ágazatok többségében nőtt a létszám, különösen nagy mértékben az ingatlanközvetítés, gazdasági szolgáltatásban (46%-kal). Két szolgáltató ágazatban: a szállítás, posta, távközlésben, valamint a pénzügyi tevékenységben valamivel kevesebben dolgoztak 2003-ban, mint négy évvel korábban.

2003-ban a foglalkoztatottak 87%-a állt alkalmazásban, ami hasonló arány, mint az Európai Unió tagállamainak többségében és némileg magasabb a korábbi éveknél. Az egyéni és társas vállalkozásokban dolgozók aránya 13% körül állandósult az elmúlt 2–3 évben. A segítő családtagok száma 21 ezer volt, amely 1999-től évről évre csökkent, és arányuk 2003-ban 0,5 %.

2003-ban a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásoknál és a költségvetés intézményeiben 2 millió 753 ezer alkalmazásban álló dolgozott. A foglalkoztatot-

tak számához hasonlóan az elmúlt években növekedett az alkalmazásban állók száma is, négy év alatt 61 ezerrel. A növekmény nagyobb része (88%-a) a nem teljes munkaidőben foglalkoztatottak létszámának gyarapodásából adódott, de számuk és arányuk – 190 ezer fő, 6,9% – továbbra is szerény. Az alkalmazásban állók 68%-a vállalkozásoknál, 30%-a a költségvetésben, a fennmaradó 2% pedig nonprofit szervezeteknél dolgozott. Az alkalmazottak 56%-a tartozott a fizikai foglalkozásúak körébe. A költségvetési szférában a szellemi foglalkozásúak, míg az üzleti szektorban a fizikai foglalkozásúak aránya volt magasabb (mindkét esetben valamivel több, mint kétharmad).

A munkanélküliek számát a korábbi években jellemző csökkenő tendencia 2002-ben megállt, 2003-ban enyhe növekedés következett be. Az 5,9%-os munkanélküliségi ráta az előző évhez képest egy tized ponttal és a 2001. évinél két tized ponttal magasabb. A hazai mutató az Európai Unió tagállamainak 8%-os átlagánál alacsonyabb szintet mutat, a csatlakozó országok többségében is magasabb ennél a munkanélküliség.

A férfiak és nők munkanélküliségi rátája közötti különbség 2003-ra tompult. A nők munkanélküliségi rátája a 2002. évihez képest emelkedett, mégpedig 5,4 %-ról 5,6%-ra, míg a férfiak munkanélküliségi aránya változatlan maradt (6,1%).

A fiatal, 15–24 éves korosztály körében mért munkanélküliség 2002-ben 12,6% volt, amely 2003-ban 13,4%-ra emelkedett. Új jelenség a pályakezdő diplomások munkanélkülisége.

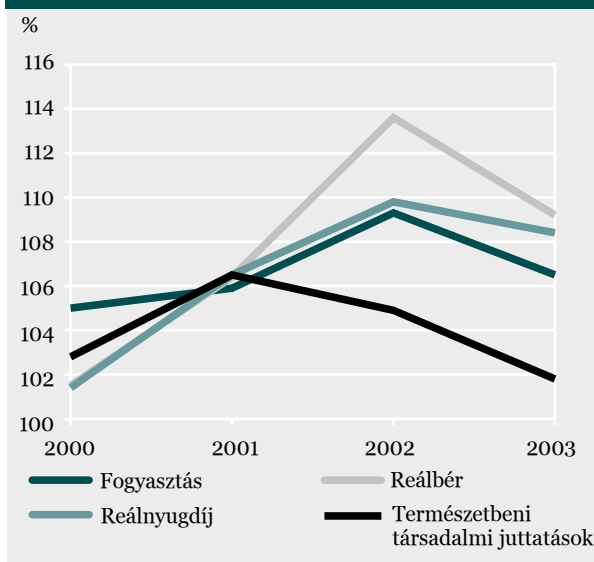
Folytatódott a tartósan munkanélküliek számának csökkenése. Tavaly 103 ezer, egy éve vagy annál régebben munkát keresőt tartottak nyilván. A tartósan munkanélküliek aránya 42,5% volt, az egy évvel korábbi 45%-kal szemben.

A legmagasabb foglalkoztatottsági arányt 2003-ban Közép-Dunántúlon mérték, 55,3 %-ot, amely csak kissé magasabb, mint a közép-magyarországi és nyugat-dunántúli régióban. A legalacsonyabb értéket Észak-Magyarországon mérték, 45%-ot. Az elmúlt négy esztendőben csökkent a különbség a legmagasabb, illetve legalacsonyabb foglalkoztatottsági aránnyal rendelkező régiók között. Hasonló folyamatok zajlottak le a munkanélküliség vonatkozásában is. A legmagasabb munkanélküliséget Észak-Magyarországon mérték (9,7%-ot), de a négy évvel korábbi adatokhoz mérve ez kismértékű javulás. A legalacsonyabb arány, 4% Közép-Magyarországon volt. Csökkentek a különbségek, azonban nem történt jelentős változás a régiók sorrendjében. Mind a foglalkoztatottság, mind a munkanélküliség vonatkozásában Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl volt a legjobb helyzetben 2003-ban. Észak-Magyarországon továbbra is a legalacsonyabb a foglalkoztatottság és legmagasabb a munkanélküliség. Észak-Alföld viszont mindkét tekintetben érezhetően előrelépett 1999-hez viszonyítva. Nem mondható el ugyanez a Dél-Alföldről, ahol az előző évekhez és 1999-hez képest is csökkent a foglalkoztatottság, és nőtt a munkanélküliség.

Jövedelem–fogyasztás

A lakosság életszínvonalát döntően meghatározó keresetek, nyugdíjak és természetbeni juttatások reálértéke a kilencvenes évek utolsó harmadától előbb szerényen, majd gyorsuló ütemben emelkedett. A növekedés 2003-ban fékeződött az előző évhez képest, de továbbra is jelentős mértékű és a gazdaság fejlődésénél jóval nagyobb volt. A fogyasztás bővülése 2000-ben és 2001-ben meghaladta a főbb jövedelmi tételek növekedését, majd üteme annál szerényebb lett.

A főbb jövedelmi tételek és a fogyasztás reálértékének alakulása
(előző év=100)

A keresetek vásárlóereje 2003-ban 11%-kal meghaladta a rendszerváltás előtti szintet, a nyugdíjaké elmaradt attól.

A jövedelmek színvonala nemzetközi összehasonlításban az egy lakosra jutó bruttó hazai termék és a háztartási bevételek oldaláról is közelíthető. Az egy főre jutó GDP a csatlakozó országokban – vásárlóerőparitáson számolva – az EU-átlag 47%-a, Magyarországon 53%-a. Az elosztható jövedelem nagysága a megtermelt jövedelmen túl függ a kereső-eltartott aránytól és az országok jövedelempolitikájától. A háztartások egy főre jutó havi jövedelme Magyarországon mintegy 200 euró volt, ami 78%-a a görög, és kevesebb mint fele a portugál és spanyol mutatónak. A medián 60%-ánál kevesebb jövedelemből – a relatív jövedelmi szegénységi szint

alatt – az unió népességének 15%-a él, míg az abszolút értelemben szegényebb csatlakozó országokban ez az arány 13%. Hét korszerű technikai eszközhöz² való hozzáférhetőség alapján a fogyasztásból a kirekesztettek – depriváltak – aránya az EU 15 tagországában a népesség több mint fél százaléka. Ez az arány a csatlakozó országokban 1,4%, Magyarországon 1,37%.

Keresetek

A 2000-2003-as időszakban a keresetek alakulását jelentősen befolyásolták a kormányzat által meghozott intézkedések. Ezek közé tartozott a minimálbér 2001-ben és 2002-ben történt 57, illetve 25%-os emelése, két év alatt 25 500 forintról 50 000 forintra, amely elsősorban a versenyszféra kisméretű vállalkozásaiban dolgozók számára jelentett bér-felzárkózást és egyúttal egalizáló hatást. A hivatásos katonák esetében 50–70%-os illetményemelésre került sor. A kormányzat bérrendezési céljait szolgálta a köztisztviselők két lépcsőben (2001-ben és 2003-ban) megvalósult keresetnövelése, illetve a közalkalmazottak 50%-os alapbéremelése 2002 szeptemberében.

2003-ban a teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó nominális átlagkeresete havi 137 200 forint volt. A fizikai foglalkozásúak 91 400 forintot, a szellemi foglalkozásúak 193 300 forintot kerestek. Az előző évhez képest összességében 12%-kal nőttek a keresetek, ezen belül a fizikai foglalkozásúaké 7,8, a szellemieké 13,8%-kal. A költségvetési intézményekben dolgozók keresetei 2003-ban az előző évhez képest is és hosszabb távon is gyorsabban emelkedtek, mint a versenyszféráé. Ez a fizikai állománycsoportba tartozók esetében azt eredményezte, hogy a költségvetési szférában dolgozók keresetének a színvonala 2002-től magasabb, mint a vállalati körben dolgozóké. A szellemi foglalkozásúak átlagkeresete a költségvetési intézményekben változatlanul alacsonyabb, mint a versenyszférában, de a különbség jelentősen csökkent: a bruttó keresetük 1999-ben 72%-át, 2003-ban pedig 92%-át tette ki a vállalkozó körben dolgozókéénak.

Az ágazatok közötti kereseti különbségek mérséklődtek, lényeges változás azonban 2003 során nem következett be. Kiemelkedően a legjobbak a kereseti lehetőségek a pénzügyi tevékenység-

2 TV, video, telefon, mosogatógép, mikrohullámú sütő, személygépkocsi / kisteherautó, személyi számítógép.

ben, a nemzetgazdasági átlag 1,75-szerese. Ezt követi a közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás, valamint a villamosenergia-ágazat. A legalacsonyabb kereset 2002-höz hasonlóan a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, a mezőgazdaság, illetve a textil-, textilárú-, bőrtermék- és lábbeligyártás ágazataiban volt. Ez utóbbi ágazatban a dolgozók átlagkeresete nem éri el a nemzetgazdasági átlag kétharmadát sem. A másik két ágazatban a nemzetgazdasági átlag 72–74%-át keresik.

A munkajövedelem a havi kereseten felül az alkalmazásban állók egyéb pénzbeli, illetve természetbeni juttatásait (étkezési térítés, lakhatási támogatás, munkába járással kapcsolatos költségértérítések, jutalmak stb.) tartalmazza. 2003-ban a nemzetgazdaságban az átlagos havi munkajövedelem 142 800 forint volt, 5600 forinttal több a bruttó keresetnél. Az ún. egyéb munkajövedelem aránya 3,9%-ot tett ki, lényegében annyit, mint az előző évben, és valamivel kevesebbet, mint 1999-ben.

Az összes alkalmazásban álló bruttó és nettó keresete az elmúlt négy évben lényegében azonos mértékben, 78, illetve 77%-kal emelkedett. Ezen belül a fizikai és a szellemi dolgozók nettó keresetének a növekedése is csak kevésbé különbözött. Ettől eltérően a bruttó kereset növekedése a szellemiek állománycsoportjában jóval nagyobb volt, mint a fizikaiakéban. Ez azzal függ össze, hogy a kereset adó- és járuléktartalma a szellemi dolgozók esetében a négy évvel azelőtti átlagosnál magasabb színről tovább emelkedett, 2003-ban meghaladta a 40%-ot. A fizikai munkakörben dolgozóknál ezzel ellentétben az arány csökkent (27%-ra).

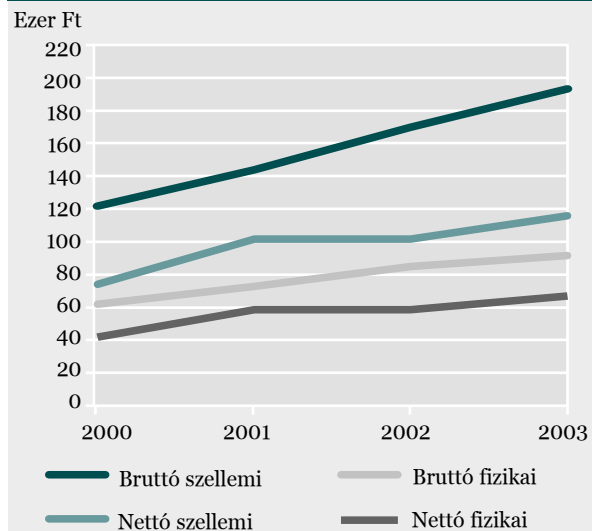
A nettó kereset a bruttó kereset százalékában

	2000	2003
Fizikai foglalkozásúak	68	73
Szellemi foglalkozásúak	61	60
Összesen	63	65

2003-ban a nettó nominális átlagkereset 88 750 forint volt. A szellemi foglalkozásúak keresete 115 700 forintot tett ki, a fizikai foglalkozásúaké 66 700 forintot. 2002-höz viszonyítva a két állománycsoport közötti nettó kereset különbsége nem változott. A nettó keresetek átlagosan 14,3%-kal növekedtek.

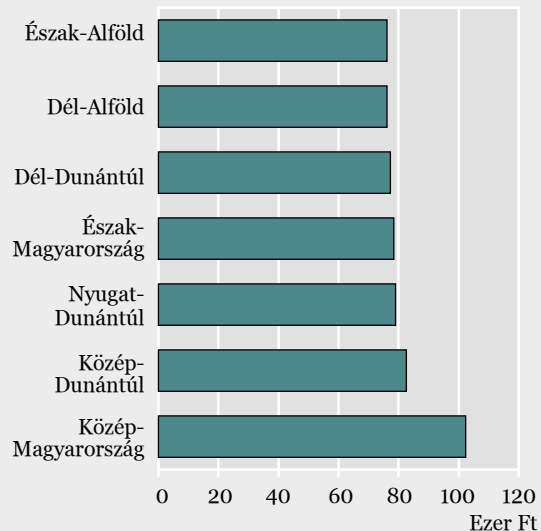
Magyarország 7 tervezési régiója közül 2002-höz hasonlóan 2003-ban is Közép-Magyarországon

Havi átlagkeresetek állománycsoportonként

voltak a legmagasabbak a keresetek. A nettó átlagkereset 102 400 forint, 15%-kal haladta meg az országos átlagot. (2002-ben még 18% volt a különbség az országos átlag, illetve a régió nettó átlagkeresete között.) A legalacsonyabb a nettó átlagkereset (76 200 forint) az észak-alföldi régióban, ahol 58 forinttal marad alatta a dél-alföldi régió kereseti átlagának. Az elmúlt évek tendenciája tovább folytatódott, és az alacsonyabb kere-

Havi nettó keresetek régióinként, 2003

seti lehetőségekkel rendelkező régiókban a bérek nagyobb mértékben növekedtek. A két északi régióban 17%-kal, a két déli régióban 16–18%-kal, míg a többi három régióban 12–15%-kal. A legkisebb mértékben a legmagasabb átlagkeresetű közép-magyarországi régióban nőttek a bérek. Ennek hatására a legmagasabb keresetű régió előnye a legalacsonyabbal szemben három év alatt 46%-ról 34%-ra mérséklődött.

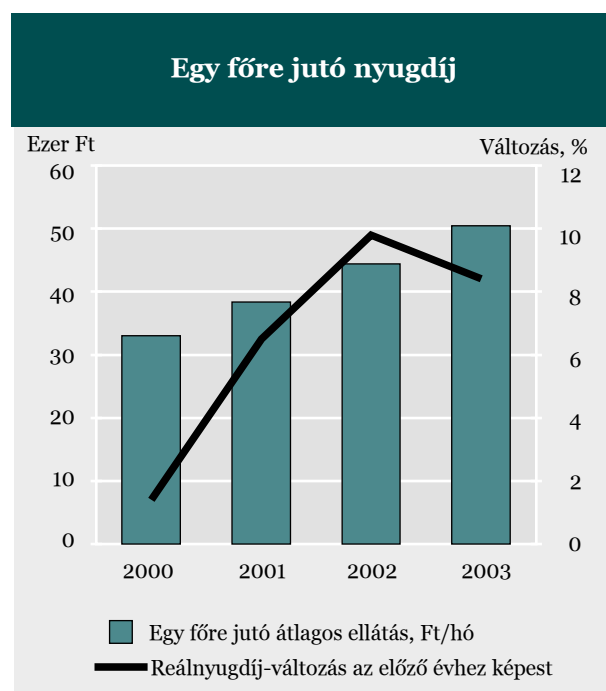
A nettó kereset országosan 14,3%-os emelkedése, a fogyasztói árak 4,7%-os növekedése mellett a keresetek reálértékének 9,2%-os javulását jelentette. Ez az előző évi 13,6%-nál kisebb ugyan, de hasonló mértékű reálbér-emelkedésre 2002 előtt évtizedekig nem volt példa. A 2003. évi reálbér-emelkedés az előző évhez hasonlóan többszöröse volt a bruttó hazai termék (2,9%-os) bővülésének. Az elmúlt négy év folyamán a GDP 16%-kal, a reálbér 34%-kal (ezen belül az utolsó két évben 24%-kal) emelkedett.

Társadalmi jövedelem

A jövedelmi különbségek, a szociális feszültségek, a nehéz élethelyzetbe kerülők gondjainak enyhítését, a gyermeknevelés segítségét és a tisztas idősor megélését a munkából származó jövedelmeken túl a kormányzatok pénzbeni és természetbeni juttatásokkal segítik.

Az Európai Unióban szociális védelmi juttatásokra 2001-ben az országok 2,3 billió eurót költöttek, a GDP több mint egynegyedét. Ez az arány nálunk nem érte el a bruttó hazai termék egyötödét. Az unióban a társadalmi juttatásokra fordított kiadásoknak átlagosan 41%-át az időskori ellátások tették ki, a betegséggel kapcsolatos kiadások aránya 28%, a fogyatékosok helyzetének megoldását, valamint a gyermeknevelés terheinek könnyítését és a családok segítségét szolgálta a kiadások 8–8%-a, a munkanélküliség az összegek 6%-át, a többit a támasz nélkül maradottak, a lakhatás és a máshová nem sorolt társadalmi kirekesztettség kezelése kötötte le. Az átlagok mögött az országok demográfiai adottságaiból és szociálpolitikájából adódóan jelentős az eltérés. Az öregkori ellátásokra fordított összegek aránya például Olaszországban meghaladta az 50%-ot, de magasabb az átlagosnál Görögországban, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban is, ugyanakkor Európa átlagosan legifjabb lakosságú országában, az íreknél nem érte el a 20%-ot. Az unióban 1993 és 2001 között enyhén nőtt az időskori ellátásokra, a családokra fordított hányad, és csökkent a munkanélküliek védelmére költött rész.

Magyarországon a szociális kiadások kétötödét kitevő **nyugdíj-** vagy nyugdíjszerű ellátás a lakosság csaknem egyharmadának alapvető megélhetési forrása. Magyarországon nyugdíjban és nyugdíjszerű ellátásban 3 millió 56 ezren részesülnek, számuk 1998 óta folyamatosan csökken, és jelenleg 85 ezerrel kisebb, mint öt éve. Figyelemre méltó, hogy 2003-ban az új nyugdíjmegállapítások száma 173 ezer volt, az elmúlt négy évben a legmagasabb, ami arra enged következtetni, hogy a különböző ellátásokban részesülők között jelentős demográfiai csere zajlott le.

A nyugdíjat és nyugdíjszerű ellátást az igénybe vevők 53%-a öregség, 34%-a rokkantság vagy megváltozott munkaképesség jogán, a többiek özvegyi vagy egyéb jogon kapják. Az árvaellátásban részesülők aránya 7%.

Nyugdíjra és nyugdíjszerű ellátásra 2003-ban 1,9 billió forintot fordítottak. A kifizetett összegek nominálértéke 1999-től 66%-kal nőtt. Aránya a bruttó hazai termékből lényegében nem változott. Ez az arány az unióban több mint 12%. Az ellátás egy főre jutó havi összege 2003-ban 50 400 forint volt, vásárlóereje 1999-től csaknem 30%-kal, az előző évhez képest 8,4%-kal nőtt.

A családok, gyermekek pénzbeli és természetbeni juttatásaira Magyarországon a GDP mintegy 2,5%-át fordították 2001-ben. Ez az arány az unióban 2,1%. A gyermekesek terheinek további csökkentését szolgálja az 1999-től bevezetett, a gyermekek után járó jövedelemadó-kedvezmény is.

A gyermeknevelési pénzbeli támogatások havi átlaga

	Forint	Reálérték: 1999=100,0
Családi pótlék, egy családra		
2000	8 496	91,4
2001	8 617	84,9
2002	10 034	93,8
2003	10 415	93,1
Gyermekgondozási segély, egy főre		
2000	16 602	99,9
2001	17 820	98,2
2002	19 748	103,3
2003	22 145	110,7
Gyermekgondozási díj, egy főre ^{a)}		
2000	31 448	100,0
2001	39 274	114,4
2002	44 901	124,2
2003	48 742	128,7

a) Reálérték: 2000=100,0.

A családi pótlékban – a juttatás elnevezése és az arra jogosultak köre az utóbbi években többször változott – 2004 januárjában 2,1 millió gyermek után 1,3 millió család részesült. Gyermekgondozási segélyt ugyanekkor 164 ezer gyermek után fizettek ki. A gyermekgondozási díjat igénybe vevők száma mintegy 82 ezer. Az ellátások reálértékvesztése – a családi pótlék kivételével – 2002-ben megállt, és növekedés indult meg.

Munkanélküli-segélyre, jövedelempótló és kiegészítő szociális támogatásokra 1999-től a bruttó hazai termék körülbelül 1%-át fordították. Az unióban a GDP 1,5–2%-át költik erre a célra.

Megélhetési költségek

A háztartások véleménye szerint 2003-ban az átlagos életszínvonalhoz havonta egy főre számolva mintegy 63 ezer forint, a nagyon jóhoz 145 ezer forint szükséges. A legszegényebben élő háztartá-

sok (a népesség alsó tíz százaléka) a nagyon szűkös megélhetési szintet a saját jövedelmükhöz hasonlóra becsülték. Ez az ún. szubjektív minimum évről évre jól közelíti a KSH által számított normatív létminimumértéket³.

Fogyasztás, élelmiszer-fogyasztás, a háztartások felszereltsége

A háztartások folyó **fogyasztási kiadásainak** volumene 2003-ban – előzetes adatok alapján – 6%-kal haladta meg az egy évvel korábbit⁴. A megélhetési költségek több mint 60%-át az élelmezési, lakásfenntartási és a közlekedési kiadások tették ki.

A létfenntartási kiadásokból az élelmiszerre, élvezeti cikkekre és közlekedésre fordított hányad Magyarországon meghaladta az unió átlagát, a lakásfenntartásra, a kultúrára, pihenésre költötté, valamint a szabadon felhasználható rész elmaradt attól.

Az **élelmiszer-fogyasztás** alakulásában az utóbbi években a jövedelem emelkedésével együtt jelentős szerepe volt az élelmiszerárak változásának. Az élelmiszerárak – a 2001. évet kivéve – kevésbé, vagy a fogyasztói árakkal azonos mértékben nőttek, amely nyomon követhető a fogyasztás természetes mutatóiban.

A kilencvenes évek második felétől a házon kívüli élelmiszer-fogyasztás jelentősége ismét nőtt, és 2003-ban több mint 10%-a jutott erre a formára. A nagyvárosokban – főleg az iskoláskorú gyermekek körében – egyre népszerűbbek a gyorséttermek, és terjed az ételek adagonkénti házhoz szállítása, a napi egyszeri meleg ételt a rá-szorulóknak – házi szociális gondozás keretében – még a legkisebb települések is biztosítják.

Javult a háztartások felszereltsége. Vezetékes és mobiltelefonnal 1999-ben a háztartások 77%-a, 2003-ban 90%-a rendelkezett. Az internetkapcsolat

A különböző szintű megélhetéshez szükséges egy főre jutó havi összeg a háztartások véleménye szerint

Szint	2000	2001	2002	2003
Nagyon szűkös, ezer forint	23	27	30	34
Átlagos, ezer forint	44	50	57	63
Nagyon jó, ezer forint	100	114	127	145
A nagyon szűkös az átlagos százalékában	53	53	53	54
A nagyon jó a nagyon szűkös százalékában	426	424	418	432
Létminimum, ezer forint	26	31	34	..

3 A KSH évente közzé teszi a háztartási költségvetési felvétel alapján számított létminimumot. Ez az az összeg, amely lehetővé teszi társadalmilag még elfogadható szinten az alapvető szükségletek kielégítését. A létminimum egy főre jutó összege 2002-ben átlagosan 33 900 Ft volt.

4 A háztartási költségvetési felvétel mintája megújult, az adatok a korábbi évekkel korlátozottan összehasonlíthatók.

Egyes élelmiszerek egy főre jutó fogyasztása*

	1999	2000	2001	2002
Húsfélék összesen, kg	61	70	68	72
Tej, tejtermék (vaj nélkül), kg	152	161	144	143
Tojás, db	274	275	284	301
Zsiradékok, kg	34	39	37	39
Liszt, kg	85	89	90	82
Burgonya, kg	68	64	68	65
Cukor, kg	38	33	33	33

lattal is rendelkező háztartások aránya egy év alatt megkétszereződött, de még messze elmarad az EU átlagától.

Az aktív keresős háztartásokban a számítógéppel rendelkezők aránya 2002-ben 32%.

A mosogatógép, a ruhaszárító gép vagy a szórakoztató elektronikai cikkek közé tartozó DVD is kezd megjelenni a magyar háztartásokban. Az egyéb szórakoztató elektronikai cikkek

közül a színes televízió, CD-lejátszó, videó stb. Magyarországon is igen népszerű; a 95%-os színteleviszió-ellátottság már megközelíti az EU-átlagot (99%). A háztartások 3%-a elvből nem vesz színes televíziót, mert nem tartja szükségesnek, a fennmaradó csekély hányad pedig szeretne, de nem telik rá. Egyidejűleg nő azoknak a háztartásoknak a száma, ahol több színes televízió is van.

Életkörülmények

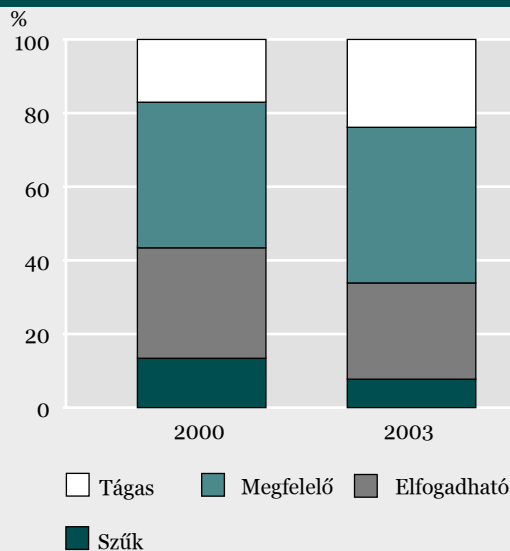
Lakás

2004 év elején 4 millió 134 ezer lakás volt Magyarországon, ez ezer főre 409 lakást jelent, száz szobára pedig 95 lakót.

A **lakásállomány** szerkezete jelentősen megváltozott az elmúlt évtizedben. A 2001-es népszámlálás 4 millió 70 ezer lakást regisztrált, amelyből 341 ezerben nem laktak az összeírás idején. 1990-hez képest megkétszereződött a nem lakott lakások aránya: akkor a teljes lakásállomány 4, a legutóbbi népszámlálás idején 8%-át tette ki. E mellett még további mintegy 252 ezer üdülőt is összeírt a legutóbbi népszámlálás, ezek közül 6500-ban laktak. A magyarországi lakóingatlanok, a lakások és üdülők együttes száma tehát 2001-ben meghaladta a 4 millió 300 ezret, amelyből 3 millió 780 ezer volt lakott.

Az átlagos **lakásellátottságot** mérő mutató alapján Magyarország a jelenlegi uniós tagországok után és a csatlakozó országok előtt helyezkedik el. A laksűrűségi viszonyokat jelző száz szobára jutó népesség alapján helyzetünk ennél is kedvezőbb. A túlszűfolt lakások⁵ aránya 2003-ban 12% volt, ami több jelenlegi tagországhoz képest is jobb laksűrűségi viszonyokat mutat. (Természetesen mindkét mutató kedvező alakulásában szerepe van a csökkenő népességszámnak is.)

A háztartások megoszlása a lakások zsúfoltsága szerint

2003-ban 290 ezer háztartás 1 millió 270 ezer tagja – azaz a háztartások 8, a népesség 13%-a – élt szűk lakásban. Egyre több azoknak a száma, akik megfelelő és tágas lakásokban élnek (2003-ban a lakók 66%-a). Az utóbbi háztartások arányában volt a legnagyobb mértékű változás az elmúlt négy évben, 6,7 százalékpontos növekedés.

A lakásállomány összefoglaló minőségi és laksűrűségi adatai folyamatos javulást mutatnak. A régi lakásokban történő korszerűsítések, felújítások eredményeként, valamint az új építésű lakások átlagosnál magasabb színvonala miatt gyors ütemben nő a jó minőségű lakások aránya. Még mindig van azonban a lakásállománynak egy jelentős, bár lassan csökkenő – 13–15%-ra tehető – része, amely az alapvető minőségi követelményeknek sem felel meg. A lakások közel negyede a háború előtt épült, 4,5%-a pedig vályogfalazatú és alapozás nélküli épületben található. Nem kapcsolódik a vízvezetékrendszerhez több mint 7, a közcsatornarendszerhez 35%-uk. Nincs fürdőszoba a lakások 8, WC pedig a 9%-ában.

A lakásállomány minőségi és laksűrűségi adatai

	1999	2003
Száz lakásra jutó népesség, fő	261	260
Száz szobára jutó népesség, fő	104	95
Egy főre jutó alapterület, m ²	28	30
Átlagos alapterület, m ²	74	78

A lakásberuházások (amelyek tartalmazzák a régi lakásokban végzett felújítások, korszerűsítések becsült értékét is) volumene 1999 és 2002 között megközelítőleg 70%-kal nőtt. Részesedésük a nemzetgazdaság összes beruházásából ugyenezen időszak alatt 13,5%-ról 21,5%-ra emelkedett. A GDP-hez viszonyított arányuk 2002-ben közelítette, 2003-ban pedig elérte az 5%-ot.

A **lakásépítés** szerkezetében hosszú évtizedek után az elmúlt 4-5 évben következett be érdemi változás.

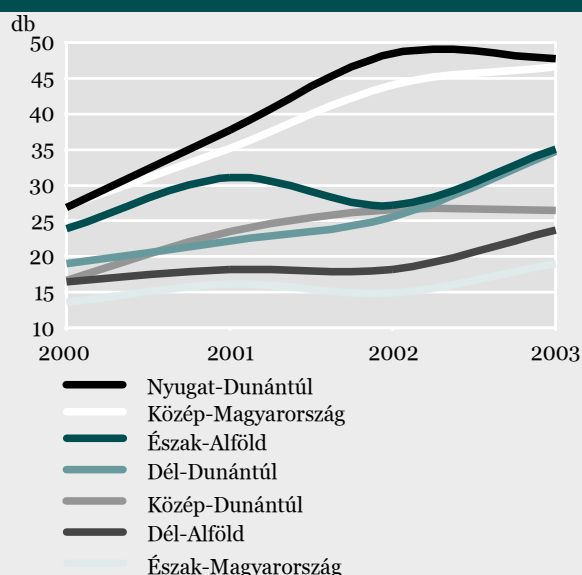
2003-ban 35 és fél ezer lakás épült, 84%-kal több, mint a lakásépítés mélypontjának számító 1999-es esztendőben. Az ezer főre jutó lakásépítési teljesítményünk (3,5) az uniós országok rangsorában az utolsó harmad elejére, a csat-

⁵ Általában szűknek tekintjük azt a lakást, ha egy szobára több mint 2 fő, elfogadhatónak, ha legfeljebb 2 fő, megfelelőnek, ha 1 fő jutott, tágasnak az ezeknél nagyobbakat.

lakozók között pedig az első harmadba sorol bennünket.

A lakásépítési kedv településtípusok szerint differenciált, amennyiben a községi lakásépítkezések aránya csökkent (40-ről 28%-ra), a nagyvárosi lakásépítés pedig nőtt. Ez a tendencia ellentétes az 1990-es évek közepének folyamataival, amikor a községi építkezések aránya mutatott növekedést. A lakásépítés területi eloszlása is egyenetlen. Az észak-magyarországi és a dél-alföldi régióban tízezer lakosra számítva csak feleannyi lakás épült fel 2003-ban, mint Nyugat-Dunántúlon vagy Közép-Magyarországon.

Tízezer lakosra jutó lakásépítés régióként

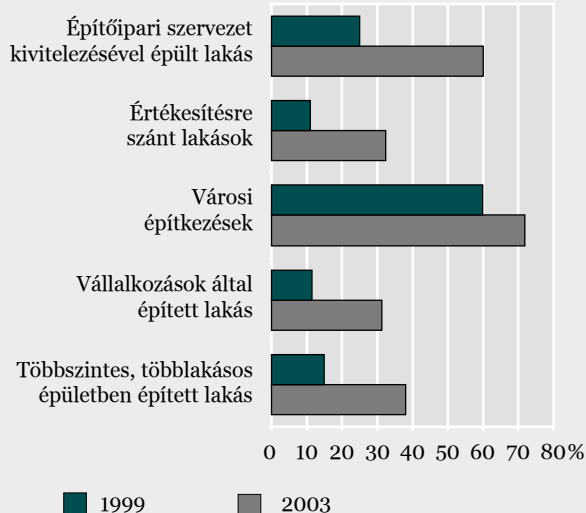

Az utóbbi évek lakásépítését egyre változatosabb összetétel jellemezte, összefüggésben az építetők, kivitelezői háttér változásával. Ez az időszak a városi lakásépítés fellendülésével a kislakások emelkedő részarányát és a többszintes, többlakásos épületek térnyerését jelentette a családi házas építkezéssel szemben.

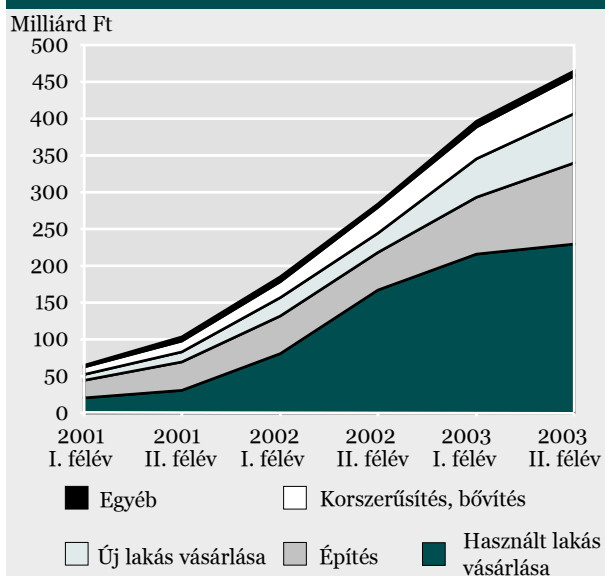
1999 óta folyamatosan, 2000 óta gyors ütemben csökkent a lakossági építkezések aránya. Ez a tendencia 2003-ra is érvényes volt: alig haladta meg a 60%-ot a természetes személyek által épített lakások aránya, amely 1999-ben még 85% felett volt. A vállalkozói lakásépítés ugyanakkor azonban háromszor akkora arányt képviselt 2003-ban, mint 5–6 évvel ezelőtt. 2002 óta bár szerény, de már érzékelhető mértékű az önkormányzati lakásépítés. A néhány évvel ezelőtt szinte egyszereplős építetők

háttér tehát mára jelentősen átalakult. 2003-ban az átadott lakások közel harmadát vállalkozók építették (1999-ben 11%-át). Hasonló a növekedés az értékesítésre épített lakásoknál. Egynegyedről csaknem 60%-ra nőtt az építőipari szervezet által kivitelezett lakások aránya, ezzel párhuzamosan a házilag kivitelezés 2003-ban már csak a lakások egyharmadára volt jellemző.

A lakásépítés jellemzőinek arányváltozásai

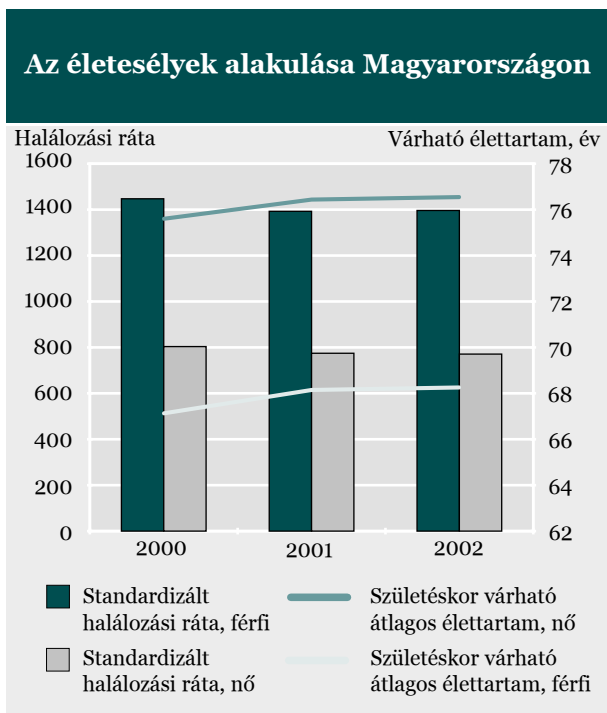
Folyósított lakáscélú hitelek és támogatások (folyó áron)

2003. december 31-én a lakáscélú hitelek állománya 1,4 billió Ft volt, melynek 84%-át támogatta az állam. A 2001 első félévében és 2003 második félévében folyósított hitelek volumene között 3,6-szeres különbség volt. Legnagyobb mértékben a használt és az új lakás vásárlására fordítható hitelek állománya bővült. Az átlaghitelek összege 1,8 millió forintról a kétszeresére nőtt, az átlagos futamidő 3,7 évvel lett hosszabb 2001 eleje óta, 2003 végén 12,4 év volt.

Egészségügy

Az egészségügyi helyzet egyik fontos jelzőszáma a születéskor várható átlagos élettartam. Ez hazánkban jóval alacsonyabb, mint a világ fejlett térségeiben. A magyar nők átlagos élettartama (76 év) 6 évvel, a férfiaké (67 év) 8 évvel volt rövidebb 2000-ben, mint uniós társaiké. A százezer lakosra számított standardizált halálozási rátánk a nők esetében (802) 56, a férfiaknál (1448) 69%-kal haladta meg az uniót.

A magyarok életesélyei a májusban csatlakozó országok lakóihoz viszonyítva sem kedvezőek, ahol – a komplex mutatók alapján – Málta, Ciprus, Csehország és Szlovénia lakossága tekinthető a leg-egészségesebbnek. A magyar és a lett nők élnek legrövidebb ideig ebben az országcsoportban, 3–4 évvel korábban halnak meg, mint Ciprus, Málta és Szlovénia nőlakossága. A csatlakozók közül a

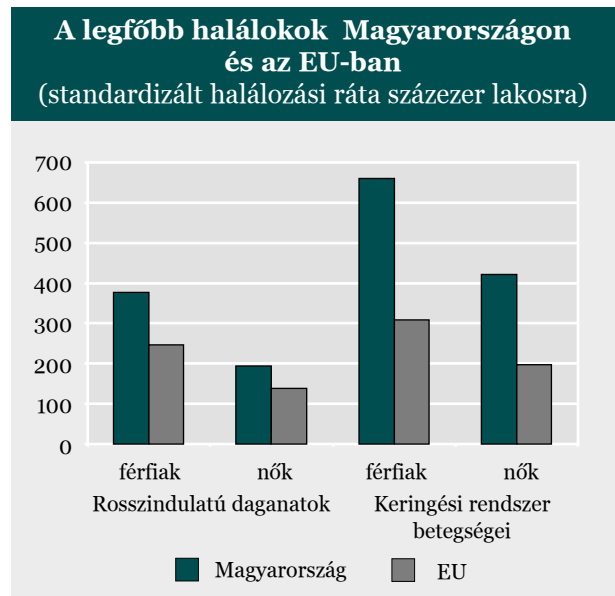
Baltikumban élő férfiak számíthatnak legrövidebb életre. Ennél három évvel élnek csak tovább a magyar férfiak, náluk pedig 4, illetve 8–8 évvel is tovább a csehek, máltaiak és ciprusiak. A százezer lakosra számított standardizált halálozási ráta csak a balti államokban és hazánkban van ezer felett, míg Cipruson 620, Máltán 670, ami hasonló az unió átlagához.

Magyarországon a születéskor várható átlagos élettartam lassú javulása az ezredfordulón némileg felerősödött, és 2002-ben is – bár enyhén – tovább folytatódott.

Magyarországon a legkedvezőbb életfeltételeket az 50–100 ezer lakosú városok biztosították 2002-ben. Ezekben a legalacsonyabb a halálozás, a csecsemőhalandóság, és legmagasabb mind a nők, mind a férfiak születéskor várható élettartama. Az ezernél kevesebb lelket számláló aprófalvak lakói minden mutató alapján a legvesélyeztetettebbek.

Észak-Magyarországon és a Dél-Alföldön 5%-kal magasabb az ezer lakosra jutó halálozás az országos átlagnál, Közép-Dunántúlon viszont 7%-kal alacsonyabb. Az ország különböző régióiban élő férfiak várható élettartama között 2,9 év a legnagyobb különbség (Észak- és Közép-Magyarország), míg a nők között csak 1,1 év (Észak-Alföld és Nyugat-Dunántúl).

A halálozások több mint feléért 2002-ben (51,1%) a keringési rendszer betegségei voltak a felelősek, mindenekelőtt a szív- és agyérbetegségek. A meghaltak egynegyede rosszindulatú daganatban szenvedett. A keringési rendszer betegségei okozta halálozás százezer lakosra számítva 8, a daganatok okozta halálozás 3 %-kal csökkent 1999 óta.

Az **alapellátásban** 2002-ben dolgozó 5100 háziorvos és az 1600 házi gyermekorvos majdnem 90%-a vállalkozó orvos volt. Egy alapellátásban dolgozó orvosra 1510 lakos jutott, hasonlóan az 1999-es állapothoz. A rendeléseken megjelentek és a beteg lakásán meglátogatottak száma meghaladta az 54,5 milliót, a házi gyermekorvosok esetében a 10 milliót. A községekben magasabb (12 ezer) az egy háziorvosra jutó betegforgalom, mint a városokban (9 900).

A **18 éves korig terjedő korosztályban** a vér és a vérképző szervek betegségei (döntően a vérszegénység), az asztma, a hátgerinc-elváltozások és a szemizmokkal kapcsolatos fénytöréses rendellenességek okozzák a legtöbb problémát. A vérszegénység előfordulása az életkor előrehaladtával csökken, bár serdülő lányoknál gyakorisága újra megemelkedik. A 14–18 éves lányok általában gyakrabban betegszenek meg, mint a hasonló korú fiúk.

A háziorvosokhoz bejelentkezett **felnőttkorúak** között több a nő (53%). A leggyakrabban regisztrált betegségek – az idült alsó légúti betegségeket és az agyi érbetegségeket kivéve – a nőknél fordulnak elő nagyobb arányban. A tízezer lakosra jutó megbetegedés az összes megfigyelt betegségnek csak negyedében alacsonyabb a nőknél. Ugyanakkor a halálozási arányszámok minden életkorban a nők tekintetében kedvezőbbek.

A háziorvosokhoz bejelentkezett felnőtteknél a keringési rendszer betegségei, közülük első helyen a magas vérnyomás – több mint 1,7 millió esetszámmal – fordultak elő leggyakrabban. Ezt nőknél, férfiaknál egyaránt az ischaemiás szívbetegségek, majd a csigolyabántalmak követték. A háziorvosok 470 ezer cukorbeteg tartanak nyilván.

A várandós anyák és a csecsemők gondozását a szülészorvosokon és házi gyermekorvosokon kívül a **védőnők** végzik. Az újonnan nyilvántartásba vett kismamák száma az elmúlt 5 év alatt 99 ezer körüli. 2003-ban a várandós anyák 37%-a igényelt fokozott gondozást. A veszélyeztetett kismamák aránya azonban Észak-Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 50% felett volt. A dohányzó várandós anyák aránya évek óta nem változik, 14%. A csecsemőknél tett védőnői látogatások (1,6 millió) ötödrésze veszélyeztetett csecsemőknél történt. A kismamáknál tett védőnői látogatások száma 40 ezerrel kevesebb volt 2003-ban (660 ezer), mint 1999-ben és 2000-ben. A négy hónaposnál fiatalabb csecsemők esetében az egészséges anyatejjel való táplálás aránya fokozatosan emelkedett, 2003-ban 70%-ot tett ki. Vidéken száz csecsemőből csak 69-et etettek anyatejjel, míg a fővárosban ez a mutató 76 volt.

A védőnői körzetekben nyilvántartott 16 éven aluli gyermekek átlagos száma 2003-ban 1,7 millió volt, ebből 11,3% igényelt fokozott gondozást, míg 1999-ben csak 8%. A legkedvezőbb a fővárosban volt a helyzet (6,7%), ezzel szemben Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (21,6%) a veszélyeztetett gyermekek aránya közel kétszerese az országos átlagnak.

A fogászati szakrendeléseket 1999-ben 5,8 millióan keresték fel, ebből 4,5 millió volt a felnőtt és 1,3 millió a gyermek. A fogászati betegforgalma 2002-re 1 millióval, 6,8 millióra nőtt (5,2 millió felnőtt és 1,6 millió gyermek). 2001-ben a gyermekeknek kétszer annyi (78,5 ezer) maradandó fogát húzták ki, mint 1999-ben, de 2002-re a kihúzott fogak száma 62 ezerre csökkent.

Az 1995 óta működő házi szakápolási szolgálat – mely a háziorvos rendelése alapján a beteg otthonában nyújt segítséget – viziteinek és betegeinek száma is évről évre nő. 2002-ben több mint 900 ezer látogatás során 40 ezer betegen segítettek. Ez a vizitek 55%-ában szakápolás, 32%-ában gyógytorna, 12%-ában fizioterápia, 1%-ában logopédusi segítség volt.

Az egészségügyi rendszer átalakulásával, a szabályozás változásával 1995-ben a járóbeteg-szakellátás forgalma ugrásszerűen megnőtt. A szakellátás dolgozói 2002-ben 181 millió esetet láttak el 17 millió munkaórában, ami egy esetre számítva 5,5 percet jelentett. A vizsgálatok 60%-a laboratóriumi volt (esetenként átlagosan fél perces időtartammal), 22%-a pedig valamilyen klinikai szakmában történt (14 perc átlagos hosszal). Ez utóbbiak közül a belgyógyászati forgalma volt a legnagyobb, ezt követte a sebészeti és a nőgyógyászati látogatottsága. A járóbeteg-szakellátás eseteinek száma 1999 óta 21%-kal, a teljesített orvosi munkaórák száma 6%-kal nőtt.

A **gondozóintézetekben** a szűréseket, valamint a szakvizsgálatra beutalt vagy önként jelentkezett betegek kezelését végzik.

A **tüdőgondozók** adatai a tébécé jelentőségének csökkenését, és a nem tébécés tüdőbetegségek előretörését tükrözik. Az elvégzett tüdőszűrővizsgálatok száma évek óta 4 millió körüli. Száz új tébécés betegből 36-ot, ugyanannyi tüdődaganatos közül 33-at szűréssel kutattak fel. A multifázisos szűrővizsgálatok száma 1999 óta 22%-kal csökkent, 2002-ben több mint 430 ezer volt. A vizsgálatok 46%-a szívbetegségek, 26%-a magas vérnyomás, 18%-a emlődaganat felderítésére irányult. A továbbvizsgáltak száma az utóbbi betegségnél volt a legmagasabb (12%).

A nyilvántartott tébécések százezer lakosra számított száma – ami jelenleg is az EU-átlag (12 fő) több mint kétszerese – 28%-kal, az új tébécés betegek száma 23%-kal csökkent 1999 óta. 2002-ben 3007 új megbetegedést regisztráltak. A nyilvántartott nem tébécés betegek száma és százezer lakosra számított aránya azonban több mint 33%-kal nőtt. Száz beteg közül 38 szénanáthás, 33 asztmás és 11 krónikus hörghurutban szenved. A szénanáthások száma négy év alatt 69%-kal nőtt. A nyilvántartott hörgőrákos betegek száma 2002-ben 15 ezer volt, 18%-kal több, mint 1999-ben. 2002-ben 6361 új beteget diagnosztizáltak, alig többet, mint az előző években.

A **bőr- és nemibeteg-gondozók** közel kétmillió forgalma – melynek 92%-át bőrbetegek teszik ki – 1999 óta alig változott. Ezen belül a 8%-nyi nemibeteg-forgalom 7%-kal csökkent. A szifilisz-szűrővizsgálatok száma 26%-kal kevesebb, 37 ezer lett, a nyilvántartott szifiliszos betegeké (1136 fő) viszont 79%-kal nőtt 1999 óta. A gondozókban 47%-kal több új szifiliszos (382 fő) és 26%-kal kevesebb új gonorrhéas (929 fő) jelentkezett ugyanebben az időszakban.

A pszichiátriai gondozókban 1999-től 2002-ig a betegforgalom 4%-kal, a nyilvántartott betegek száma 5%-kal, a kezelt betegek száma 10%-kal, az új betegek száma pedig 12%-kal nőtt. A nyilvántartott 135 ezer beteg többsége nő (65%). Őket elsősorban hangulatzavarokkal, neurózissal kezelik, míg a férfiak leggyakoribb betegsége a skizofrénia. A pszichiátriai osztályokon ápoltak 44%-a (3800) skizofrénias vagy depressziós, de itt már 1400 időskori elbutulásban szenvedő és több mint ezer alkoholista is van. A gyermek- és ifjúsági pszichiátriai 2002-ben 17 ezer gondozottat tartottak nyilván. Számuk csökkent (21%-kal) 1999 óta, csakúgy mint maga a betegforgalom (12%) és az új betegek száma (14%). A kórházba viszont 70%-kal több fiatal (1141) utaltak.

A addiktológiákon nyilvántartott betegek (37 ezer) 90%-a alkoholista, a többi 3700 valamilyen más függőségben szenved. A nyilvántartott alkoholisták – és ezzel párhuzamosan az alkoholos májbetegségben meghaltak – száma folyamatosan csökken, 1999 óta 27, illetve 17%-kal. A betegek kétharmada középkorú – 35–54 éves –, és több mint háromnegyedük férfi.

Becslések szerint a drogfüggők száma 30–50 ezerre, a rendszeres fogyasztóké 80–100 ezerre tehető, és 3–400 ezer lehet azok száma, akik már kipróbálták a kábítószer. Egy-egy hétvégi szórakozás során mintegy 100–150 ezer fiatal fogyaszt alkalmasszerűen kábítószer. A gondozóintézeti re-

gisztrációk, a kórházba felvettek, illetve az ez okból meghaltak számbavétele révén a fogyasztók töredékét érzékeli csak az egészségügyi hálózat, ezért az egészségügyi intézményekben kezeltek abszolút számának változásából semmiképpen sem vonható le következtetés a hazai kábítószer-fogyasztás elterjedtségére.

A gondozóintézeti nyilvántartásokban szereplő kábítószer-fogyasztók száma az évek óta tartó stagnálást és a 2001. évi csökkenést követően 2002-ben 728 fővel nőtt az előző évihez képest (12 800). A kezelt betegek között a leggyakoribbak az opiát típusú kábítószer fogyasztók, a politoxikománok, a nyugtatót és a kannabiszt fogyasztók. 2002-ben a gondozottak közel 60%-a volt férfi, szemben az előző 2 év adataival, amikor ez az arány körülbelül 70%-ot tett ki. Legérzékenyebbek a 30 éven aluliak, ezen belül a 20–24 éves korosztály. A nyilvántartott drogfogyasztók tízezer lakosra jutó száma alapján a legfertőzöttebb a főváros, illetve Baranya és Csongrád megye. Évek óta közel azonos a droghalálesetek száma (2002-ben 276).

A **fekvőbeteg-szakellátás** városi vagy megyei kórházakban, egyetemi klinikákon, szakkórházakban történik, 12 ezer orvos közreműködésével. Az alapszaktimákat képviselő kórházak 25–30 km távolságban mindenki számára elérhetők.

Magyarországon 2002-ben 81 ezer ágy állt a betegek rendelkezésére a kórházakban, 76%-uk aktív, a többi krónikus osztályokon. Országosan 80 működő ágy jut tízezer lakosra, Budapesten ennél jóval több (132), néhány régióban – Közép-Dunántúlon (70), Dél-Alföldön (72) és Észak-Magyarországon (74) – azonban az országos átlagnál kisebb a mutató értéke. Az aktív osztályokon a belgyógyászat, az ideg- és elmegyógyászat, a sebészet, a nőgyógyászat és gyermekgyógyászat dolgozik a legtöbb ágygal. A krónikus osztályok közül a rehabilitációs és elmeosztályok ágyszáma a legmagasabb. A krónikus osztályokon 8,5 százalékponttal magasabb az ágykihasználási százalék (86%), mint az aktív osztályokon.

2002-ben 2,7 millió beteget ápoltak 23 millió ápolási napon át a kórházakban. Az ápolás átlagos tartama 9 nap volt, ezzel az európai országok rangsorának első harmadában vagyunk. Az aktív osztályokon az ápolás átlagos tartama (7 nap) jóval rövidebb, mint a krónikus osztályokon (31 nap).

Magyarországon 38 perinatális intenzív centrumban (PIC) ápolják az intenzív kezelésre szoruló újszülötteket. E centrumok száma 1999-ben 26 volt, amelyekben 5900 csecsemőt gyógyítottak. 2002-ben 8800 újszülött szorult kezelésre, és közülük 430 halt meg.

2002-ben 19-cel több gyógyszerár (2047) szolgált ki a betegeket, mint 1999-ben, 650-nel több dolgozóval (14 600), és a dolgozók 35%-ának volt gyógyszerész végzettsége. Százezer lakosra Magyarországon 50 gyógyszerész jut, ami uniós viszonylatban gyenge ellátottság. A lakossági gyógyszerforgalom 2002-ben 344 milliárd Ft volt. 1999-hez viszonyítva – változatlan áron – ez 19%-os emelkedést jelent. A lakosság ténylegesen ennek az összegnek mintegy 40%-át fizette ki, fejenként átlagosan 13 200 Ft-ot.

A bejelentésre kötelezett fertőző megbetegedések közül 2002-ben jelentették a legkevesebb vörheny (2700), rubeola (42), mumpsz (98) és tetanusz (5) megbetegedést az e betegségekre vonatkozó hazai adatgyűjtés bevezetése óta. 2002 volt az első olyan év, amikor hazánkban nem fordult elő a kanyaró. A leggyakoribb fertőző betegség – a kifejezetten gyermekbetegségnek számító bárányhimlő után – változatlanul a fertőzéses eredetű hasmenés, 39 ezres esetszámmal. Kevesebben betegedtek meg gennyes agyhártyagyulladásban, a meningococcus okozta megbetegedések száma az 1999–2000. évi kiugrás után (82, illetve 98) 2002-ben 44-re csökkent. Fertőző májgyulladást 43%-kal kevesebben (772), Lyme-kórt pedig 27%-kal többen (1260) kaptak 2002-ben, mint három évvel korábban. A hepatitis A megbetegedések 70%-a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében fordult elő.

2003-ban 63 HIV-fertőzött személyt vettek nyilvántartásba – kevesebbet, mint az előző években –, ezzel az 1985 óta felderített fertőzöttek száma 1104-re nőtt. Az AIDS-betegek száma 26 volt 2003-ban, és az év során 10-en haltak meg ebben a betegségben. Az 1986 óta diagnosztizált 449 AIDS-beteg 57%-a (257 fő) már nem él. Az Európai Unió tagországaival való összehasonlításban az újonnan diagnosztizált AIDS-betegek százezer lakosra jutó számát tekintve Magyarország (0,26) kedvező helyen áll. 2002-ben az Európai Unió átlaga 2,39 volt. Portugália (8,18), Spanyolország (5,90), Franciaország (3,36) és Olaszország (3,05) esetében az

átlagnál magasabbak, a többi tagországban az átlagnál alacsonyabbak voltak a mutató értékei, például Belgiumban 1,81, Ausztriában 0,87, Németországban 0,86, Dániában 0,76, Hollandiában 0,28.

A humán egészségügyben 2003 végén 147,7 ezer embert alkalmaztak, 73%-ukat szellemi, 27%-ukat fizikai munkakörben. Az 1999 és 2003 között eltelt időszakban 2001-ben volt a legalacsonyabb az alkalmazásban állók létszáma, 141,4 ezer. A fizikai munkakörben alkalmazottak létszáma 1999 óta 6%-kal csökkent, míg a szellemi munkakörben foglalkoztatottaké 3%-kal nőtt.

2002-ben Magyarországon az egészségügyi ellátásban összesen több mint 178 ezer állást töltöttek be, ebből 31 ezret **orvosi** munkakörben. Az orvosok 40%-a a fekvőbeteg-ellátásban, 18%-a a járóbeteg-szakellátásban dolgozott.

Az egészségügyi ellátás állásainak több mint felét 2002-ben is a **szakdolgozói munkaköri csoport** tette ki (97 800). A szakdolgozók 57%-a a fekvőbeteg-ellátásban, 15%-a a járóbeteg-szakellátásban dolgozott. E munkaköri csoporton belül a legnagyobb arányú az ápolói munkakör volt. A betöltött **ápolói** állások száma 50 800, a **szülésznői** 2100 és a **védőnői** 5100 volt. Az állásszámokat tekintve az előző évek adataihoz képest nem történt jelentős változás.

Szociális gondoskodás

A nehéz helyzetben lévő családok, gyermekek, idősek, fogyatékosok, tartós betegségben szenvedők, állami gondozottak, intézetekben élők, alacsony jövedelműek, munkanélküliek, hajléktalanok életfeltételeinek javításához és a kirekesztődés elkerüléséhez a társadalom különböző juttatásokkal járul hozzá.

Családsegítéssel – a szociális és mentálhigiénés gondok miatt krízishelyzetbe került életközösségekkel – több száz önkormányzatokhoz tartozó, illetve független szervezet foglalkozik. A szolgálat

Családsegítés, gyermekjóléti szolgálat

	Családsegítő szolgáltatások				Gyermejjóléti szolgálat		
	egységek száma	a szolgáltatást igénybe vevők, ezerben	foglalkoztatottak száma	önkéntesek száma	egységek száma	a szolgáltatást igénybe vevők, ezerben	foglalkoztatottak száma
2000	660	274	2 291	1 503	1 525	156	3 510
2001	776	290	2 820	1 444	1 497	193	3 707
2002	805	310	2 455	1 629	1 587	207	3 906
2003	777	307	2 587	1 345	1 541	174	3 939

ban foglalkoztatottak és az önkéntesek száma mintegy 4 ezer. A gyermekvédelmi szolgálat több mint kétszer annyi helyszínen, lényegében ugyanannyi munkatárssal szervező-szolgáltató-gondozó szerepet lát el (pl.: helyettes szülői hálózat szervezése, gyermekek utcai gondozása, lelkisegély-telefon stb). A kétféle szolgáltatást évente mintegy félmillióan veszik igénybe.

A gyámhatóságok több mint kétszázezer környezeti, magatartási, anyagi vagy egészségi okból **veszélyeztetett gyermeket** tartanak nyilván jelenleg is, számuk folyamatosan csökken. A veszélyeztetettség oka 2003-ban is 62%-ban anyagi természetű volt. Jelenleg a családok 2,3%-ában él veszélyeztetett kiskorú gyermek. **Gyámság** alatt mintegy 30 ezer, gondnokság alatt 46 ezer gyermek nevelkedik.

Gyermekvédelmi gondoskodásban, azaz a szülői családon kívül 2003-ban 22 ezer fiatal élt, akiknek több mint 80%-a kiskorú. A gondoskodásban részesülők száma 1999-től 2%-kal fogyott. A kiskorúak száma csökkent (4%), a 18–24 éveseké nőtt (7%). A kiskorúak 48%-a nevelőszülőknél, a többi intézetben nevelkedett. Utógondozói ellátásban 4200-an részesültek, 2%-kal többen, mint 2002-ben.

Az **örökbefogadások** száma folyamatosan csökkent, miközben az örökbe fogadható kiskorú gyermekeké nőtt. Az elmúlt évben 769 örökbefogadást engedélyeztek, 180-nal kevesebbet, mint 2000-ben. Az örökbe fogadható kiskorúak száma 372-ről 501-re emelkedett.

Az alapvető szociális ellátást az önkormányzatok szervezik. A települési hátrányok csökkentésére a hatszáz lakosnál kisebb településeken és a külterületi lakott helyeken falugondnoki szolgálatot szerveztek. A falugondnokok száma⁶ 1999-ben 366, 2003-ban 707 volt. A szolgáltatás azonban így is csupán minden második kistélepülésen működött.

A házi segítségnyújtás és a szociális étkeztetés elsősorban az idős lakosság támogatását szolgálja. A házi segítségnyújtást a települések 61%-ában szervezték meg, a szociális étkeztést 74%-uk biztosítja. Az idős lakosság 2%-a részesül házi segítségnyújtásban és 5%-a szociális étkeztetésben. Az ellátottak nagyobb része nő. A népesség öregedéséből, egészségi állapotából, az együttélési formák változásából, a nők foglalkoztatásából adódóan az ellátandók köre folyamatosan bővül.

A házi segítségnyújtásban 2003-ban 7600-an dolgoztak ápoló-gondozó munkakörben, akiknek kétharmada hivatásos gondozó. Az elmúlt négy év

alatt a főfoglalkozású gondozók száma 10%-kal emelkedett, az önkénteseké 35%-kal csökkent, ami azt jelenti, hogy egy gondozóra lényegesen nagyobb teher hárul, mint korábban.

Az idősek klubja a szociális és mentális támogatásra szoruló, önmaguk ellátására csak részben képes időszerű napközbeni gondozására szolgál. 2003-ban közel 1300 klub működött, mintegy 40 és félezer ellátottal. Az igénybe vevők száma gyakorlatilag évek óta változatlan, valamivel több, mint a férőhelyeké.

A fogyatékosok napközi otthonait 2003-ban 2500-an látogatták. Az intézmények száma 1993 óta folyamatosan nő, és emelkedik a férőhelyeké, de a gondozottaké is.

A **hajléktalanok** napközbeni ellátását a nappali melegedők és a népkonyhák segítik. Négy év alatt az intézmények száma alig változott, a melegedők forgalma kissé nőtt 2003-ban, a népkonyháké hosszabb távon kissé csökkent.

A hajléktalanok nappali ellátása

	Szám	Befogadó - képesség	Napi átlag - forgalom
Nappali melegedők			
2000	69	3 404	3 825
2001	71	3 714	4 203
2002	68	3 612	3 854
2003	71	3 814	4 335
Népkonyhák			
2000	41	4 737	4 153
2001	43	5 024	4 457
2002	40	4 375	3 974
2003	42	4 702	3 957

A tartós bentlakásos otthonok száma 1999 és 2003 között egyharmaddal bővült, míg a férőhelyek száma 11%-kal nőtt. Az anyagi erőforrások szűkösségén túl ez abból adódik, hogy kisebb, családiasabb otthonok létesültek. Illeszkedik a folyamatba, hogy 2000-től új ellátási formaként működnek a legfeljebb tizenkét (kivételes esetben tizennégy) – pszichiátriai beteg vagy fogyatékkal élő – személy elhelyezésére szolgáló lakóotthonok. Az ellátottak számának alakulása az intézményi kapacitás függvénye.

Szociális otthonban 2003 végén 68 ezer ember élt. A férőhelyek 62% a az idősek, közel egy-negyede a fogyatékkal élők, 11% a a pszichiátriai betegek számára nyújt ellátást, míg a szenvedély-

⁶ Teljes munkaidős foglalkoztatottra átszámolva.

betegek, illetve egyéb rászorulóknak gondozására az összes férőhely 3–4% a szolgálat.

Az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények 2003 végén 9600 rászorultat tudtak befogadni, alig valamivel többet, mint 1999-ben. A férőhelyek túlnyomó részét (60%) hajléktalanoknak tartják fenn.

Könyv, kultúra, szórakozás

A könyvpiac szűkülése 2002-ben megállt, és ennek az évnek a kiugró könyvtermése után 2003-ban a kiadott művek száma hasonló volt, mint négy, példányszáma pedig, mint három évvel korábban. A piaci feltételekhez és a mérsékelt állami támogatáshoz alkalmazkodva a kiadott művek száma 9 és félezer, példányszáma közel 34 millió volt. A könyvek és füzetek 31%-a volt szakirodalom, 23%-a szépirodalom, a többi tankönyv, ismeretterjesztő vagy egyéb műfajhoz tartozott. A példányszámból – a korábbi trendeknek megfelelően – a tankönyvek egyharmaddal és a szépirodalmi művek 29%-kal részesedtek.

A könyveladásból származó bevétel 2003-ban megközelítette az 57 milliárd forintot, ami folyó áron 5,8%-kal haladta meg az egy évvel azelőtti. A könyvforgalom 89%-át a 150 piacvezető kiadó bonyolította le. A forgalomból legnagyobb arányban az ismeretterjesztő (26%), a közoktatási tan- és nyelvkönyvek (25%), a tudományos művek, szak-könyvek, felsőoktatási kiadványok, lexikonok, szótárak (21%), valamint a szépirodalmi művek (17%) részesedtek. Az eladott tudományos művek, szakkönyvek, felsőoktatási kiadványok, lexikonok,

szótárak aránya az előző évhez képest csökkent. A CD-eladás ebben az évben a könyvforgalom közel 5%-át tette ki.

A második-harmadik évezred fordulóján az unióban több mint 400 ezer könyv jelent meg nyomtatásban. A százezer lakosra jutó kiadott könyvek száma Finnországban, Dániában és Hollandiában a legmagasabb, míg Görögországban, valamint Belgiumban a legalacsonyabb. A mutató alapján Magyarország a tagországokhoz képest közepes helyet foglal el.

Közművelődési, szak- és iskolai könyvtár 2002-ben több mint 9000 működött, melyek fele iskolai, 34%-a települési, 17%-a szak- és munkahelyi, továbbá 19 országos szakkönyvtár és nemzeti könyvtár állt az olvasók rendelkezésére. A több mint 154 milliónyi könyvtári anyag – könyv, bekötött folyóirat, mikrofilm, audiovizuális dokumentum stb. – több mint egyharmada a szak- és munkahelyi könyvtárak, 30–30%-a a közművelődési és az iskolai könyvtárak, 9%-a a nemzeti és szakkönyvtárak polcain található.

A közművelődési könyvtárak közel 45 millió könyvtári egységgel rendelkeztek, 3,5%-kal többel, mint 1999-ben. A közművelődési könyvtárakba 1 millió 425 ezer olvasó iratkozott be, számuk 60 ezerrel nőtt 1999-hez képest, a kölcsönzött köteteké – 34,3 millió – lényegesen nem változott.

Az unióban a lakosság kevesebb mint 30%-a járt könyvtárba. A finnek, a svédek és a dánok fele könyvtárlátogató, míg a görögöknél ez a tevékenység jóval az átlag alatti. A kölcsönözhető kötetek száma 666 millió volt. Nyolc ország könyvtáraiban a kilencvenes évek utolsó harmadára nőtt, a többiben csökkent a könyvtári állomány. Míg a növekedés Finnországban két és félszeres, az olasz könyvtárakban felére csökkent a kölcsönözhető könyvek száma. Egy lakos évente átlagosan több mint 4 könyvet vesz kölcsön. A mutató értéke a finnekénél eléri a 20-at, Dániában és Hollandiában a 16-ot, míg Luxemburgban, Portugáliában, Görögországban és Spanyolországban kevesebb mint 0,5. Magyarországon az egy lakosra jutó kölcsönzött könyvtári egységek száma körülbelül 3,5.

Közművelődési intézményből Magyarországon 2000-ben 3265 működött, számuk 2002-re 3320-ra emelkedett. Az intézmények rendezvényei iránti érdeklődés, más szabadidős formák előtérbe kerülésével, az elmúlt években folyamatosan csökkent.

A magyar lakosság kulturális, szórakoztató tevékenységre fordítható idejének 60%-át köti le a televíziózás, videózás (a kettő együtt átlagosan több mint napi 2,5 órát köt le, ami tízszerese például az újságolvasásra fordított időnek), egytizedét az

olvasás (újság, folyóirat, könyv), és a fennmaradó idő jut egyéb tevékenységekre, illetve rendezvénylátogatásokra.

A szabadidő igen jelentős részét (mintegy 40%-át) az unióban a televíziózás és a videózás köti le, és a képernyő vonzereje ennél is erősebb Franciaországban, az Egyesült Királyságban és nálunk (több mint 50%). Társas kapcsolatokra a legtöbb országban a szabadidő 20–25%-át fordítják, és ennél kissé nagyobb a sporttal, hobbitevékenységgel töltött idő aránya, a további idő a rádiózásé, zenehallgatásé és az olvasásé. A nők társas kapcsolatokra, jótékonyásra, illetve rádiózásra, zenehallgatásra és olvasásra többnyire néhány perccel többet fordítanak, mint a férfiak.

A kulturális javak fogyasztásának változásai nálunk is összefüggésbe hozhatók az életszínvonal alakulásával, a könyv és sajtótermékek árainak és a jegyárak emelkedésével, valamint az informatika térhódításával. A háztartások kultúrára kiadásai némileg nagyobb hányadát fordították, mint öt évvel korábban, az arány az 1999. évi 6,5%-ról, 2002-re 7%-ra nőtt.

A nyomtatott sajtó a kilencvenes években az elektronikus tájékoztatás terjedésével tovább vesztett médiapiaci vezető helyzetéből az unióban is. Az országok kétharmadában a kiadott napilapok, folyóiratok száma és példányszáma csökkent, miközben Franciaországban, Görögországban, Németországban, Olaszországban és Portugáliában nőtt. Naponta több ezer napilap kerül az előfizetőkhez és a standokra, folyóirat-féleségekből csaknem még egyszer annyi jelenik meg, mint az évtized elején. Az unióban a lakosság csaknem fele olvas napilapot. Az írott sajtó napi információira legérzékenyebbek a finnek, a svédek, a németek és a luxemburgiak (63–78%), ami nem mondható el a görögökről, a spanyolokról, a portugálokról (20–25%).

A magyar lapkiadásban végbement változások egybeesnek az általános tendenciákkal, és az ezer lakosra jutó napilapok száma alapján a középmezőny alsó harmadához, a kiadott folyóiratok száma szerint az élmezőnyhöz tartozunk. A lakosságból a rendszeres folyóirat-olvasók aránya 76%.

Az unióban a közszolgálati csatornák száma országonként átlagosan négy, a sugárzási idő napi hossza 17 óra. A közszolgálati adások 31%-ában filmeket, sorozatokat vetítettek, a kvíz-, játék- és valóságműsorok részesedése több mint egynegyed, kulturális műsort, oktatási, ismeretterjesztő programokat a műsoridő 18%-ban sugároztak, a magazin- és vitaműsorok aránya 16%, a sportközvetítésé 9%. Magyarországon a közszolgálati adók száma három, a napi sugárzási idő átlagosan mintegy 21 óra.

Televízió nézőnek 2001-ben az uniós lakosság 98%-a vallotta magát. A legnézettebb napi programok a hírek, napi események (89%), a filmek (84%), dokumentumfilmek (62%) voltak, melyet a sportműsorok (50%) és a szappanoperák (43%) követtek. A hírműsorok Dániában, Svédországban, a filmek Németország keleti területein és Franciaországban, a dokumentumműfaj Dániában, a sportközvetítések Svédországban és Finnországban, a sorozatok Belgiumban és Írországban voltak a legnézettebbek.

A hazai közszolgálati rádió műsoridejének kétötödét a korábbi évekhez hasonlóan zenei program tölti ki. A hírekkel, aktuális politikával és gazdasággal foglalkozó műsorok, valamint az információs és tájékoztató műsorok közel azonos arányban részesedtek az összes műsoridőből (15–16%).

A rádiózási szokásokat alakította az is, hogy a televízió – a képi lehetőségeivel, valamint a satelit- és kábelsugárzással – egyre inkább átvette a hírközlő szerepet. A rádió jelenleg a háttérrádiózás és az akár koncertélményt is nyújtó sztereósugárzás miatt sok helyütt a zenehallgatás eszköze. A lakosság 61%-a naponta, 20%-a hetente többször, mások ritkábban hallgatnak zenét. A megkérdezettek 6%-a nem zenehallgató. A zenehallgatás eszköze többségében a rádió és a televízió, de nő a CD, a DVD és a személyi számítógép jelentősége. Zenét CD- és DVD-lemezzel a zeneszerzők 62%-a számítógépes kapcsolat nélkül, egynelcoda PC közbeiktatásával hallgat.

A mozikban 2002-ben 448 ezer előadást tartottak, másfélszer annyit, mint 1999-ben. Budapesten és a vidéki városokban a multiplex mozik megjelenésével folyamatosan nőtt az előadások száma. A vidéki városokban másfélszer több előadást tartottak, Budapesten ennél is nagyobb volt a növekedés. A jóval több előadás azonban mindössze 6%-kal több nézőt vonzott.

Az utóbbi években hetente átlagosan három-négy új filmet mutattak be nálunk, melyek többsége (közel 60%-a) amerikai volt. A magyar filmet látogatók arányában nem történt lényeges változás az elmúlt időszakban, az összes mozilátogatóból 2000-ben 8,7%, 2002-ben 8,5% váltott jegyet magyar filmre. A bemutatott filmek közül a hazai gyártásúak aránya legmagasabb Franciaországban (36%), Olaszországban (26%). Magyarországon a mutató értéke 14%, hasonló, mint Dániában, Ausztriában és Hollandiában.

Az Európai Unióban a lakosság mozijegyre – hasonlóan mint nálunk – jövedelme kb. 0,1%-át költi. Az átlagos jegyár 2000-ben 5,2 euró volt, ezen belül legdrágább a mozijegy Svédországban és

Dániában (7–8 euró), a legolcsóbb Portugáliában, Olaszországban és Spanyolországban.

Hazánkban 2002-ben 54 színház működött, közülük 23 a fővárosban. A színházak több mint 13 ezer előadást tartottak, amelyekre 4,2 millióan váltottak jegyet. Az előadások 47%-a, a látogatások 50%-a budapesti helyszíneken volt. A többi város színházelőadásokból való részesedése közel 50%, míg a látogatásoknak 44%-a jutott e településtípusra. A községekben megtartott előadások száma az elmúlt években meglehetősen alacsony volt, de 2002-ben kissé növekedett. Átlagosan minden 30. előadást tartották itt, és a látogatók közül is csak minden hatvanadik vett részt „falusi” színházelőadáson. A színházakban egy-egy fizető látogatóra 2000-ben mintegy 650 Ft bevétel jutott, ami 2002-ben csaknem elérte az 1000 Ft-ot.

Az uniós lakosság 27%-a volt színházban a felmérést megelőző évben. A színház jelenleg Svédországban, az Egyesült Királyságban és Finnországban a legnépszerűbb, míg legritkább a színházlátogatás Portugáliában.

A Nemzeti Filharmónia által szervezett hangversenyek száma a kilencvenes évek utolsó harmadától nőtt, 2003-ban több mint 1400 előadást tartottak, 150–160-nal többet, mint 1999-ben. A koncerthallgatóság 2002-ig 19%-kal, 485 ezer főnyire bővült, majd 2003-ban számuk mintegy 470 ezerre csökkent.

Koncertlátogató az uniós lakosok 29%-a volt. A koncertre járók többsége egy év alatt 1–3 alkalommal vett részt zenei rendezvényen. A közönség több mint egyharmada klasszikus koncerten, opera- vagy operett-előadáson hallgatott zenét, 14%-a népzenei előadás részese volt, a többség rock-, popstb. koncertekre látogatott. A komolyzenei rendezvények iránt az érdeklődés Luxemburgban, Ausztriában és Németország keleti területein a legnagyobb.

A múzeumi intézmények és kiállítások látogatottsága az elmúlt három évben nem változott számottevően. Ilyen intézmény (múzeum, muzeális gyűjtemény, múzeumi kiállítóhely) csaknem minden városban és a községek több mint egytizedében található. Az itt rendezett több mint 2600 kiállítás 10,8 millió látogatót vonzott 2002-ben.

A múzeumlátogatás helyzete az unióban sajátos, mivel a múzeumok a szervezett turistaprogramok mindenkor fontos célállomásai. A görögöket, a portugálokat, a spanyolokat érdekelték a legkevésbé az események. A hazai rendezvények iránt az érdeklődés Dániában, Svédországban, az Egyesült Királyságban, Németország keleti területein és Hollandiában volt a legélénkebb, külföldi múzeu-

mokat és kiállításokat a luxemburgiak, a dánok, a svédek és a hollandok látogattak leggyakrabban.

Nálunk a költségvetés kultúrára 2002-ben közel 150 milliárd Ft-ot költött, a bruttó hazai termék 0,9%-át. (Ez az arány 2000-ben 0,7% volt.) A kiadások legnagyobb része a könyvtárak, a művelődési otthonok, a múzeumok fenntartását szolgálta, a művészeti intézményeknek az összeg 37%-a jutott. A lakosság kulturális célokra ugyanekkor a költségvetési ráfordítás két és félszeresét, 370 milliárd forintot költött.

Ellátási infrastruktúra

Az ország **kommunális** ellátottsága erősen differenciált. Jellemzője a közép-magyarországi régió átlagosnál kedvezőbb helyzete, valamint az, hogy a dunántúli országrész általában jobban ellátott, mint az ország többi része.

A villamos energiával ellátott lakások száma az utóbbi években évente egy-két százalékkal nőtt. 2002-ben a régió száz lakosára Közép-Magyarországon az országos átlagnál mintegy 6%-kal több, Észak-Magyarországon viszont 8%-kal kevesebb villamos energiával ellátott háztartás jutott. A fogyasztás Közép-Magyarországon 10, a dunántúli területeken 4%-kal meghaladja az országos átlagot, míg az ország többi részén alatta marad.

2002-ben a települések 85%-án a lakosság rendelkezésére állt a gáz (Közép-Magyarország, Észak- és Dél-Alföld valamennyi településén). A vezetékes gázt fogyasztó háztartások aránya azonban csak Közép-Magyarországon (93%) és Dél-Alföldön (90%) haladta meg az országos átlagot (79%), a dűnántúli háztartásoknak csak 58%-a számára volt elérhető ez az energiaforrás.

A vezetékes víz szinte minden magyarországi településen rendelkezésre áll, de a lakások 7%-ába nincs bekötve vízvezeték. Több mint tíz százalékponttal nőtt a csatornarendszerrel rendelkező települések aránya (2002-ben 37%) 1999 óta, és a lakások 56%-a van a rendszerre csatlakoztatva. Egy km vízvezeték hálózatra 484 m közüzeti szennyvízcsatorna-hálózat jutott 2002-ben, 117 m-rel több, mint három évvel korábban.

2002-ben 182 kórház működött az országban. Házi orvos a települések 54, védőnő 49%-ában dolgozik. Csak az ötezernél nagyobb lélekszámú településeken találhatóunk biztosan házi orvost, védőnőt és működő gyógyszerterárat. Az ötszáznál kevesebb lakost számláló kistépülések lakóinak utazniuk kell bármilyen egészségügyi szolgáltatásért.

Közúthálózatunk hossza 2003-ban 31 ezer km volt. Az 1999 óta épített 270 km közútból 94 km autópálya volt. A bővülés elmozdulást hozott a közlekedésbiztonságilag fejlettebb hálózati elemek és burkolatfajták javára. A közútigépjármű-állomány közel kilencszázötödét a személygépkocsik tették ki (2,8 millió db) 2003-ban. Számuk 23%-kal több, átlagéletkoruk kismértékben alacsonyabb (11,4 év), mint 1999-ben volt, és lassan folytatódik a korszerűbb típusok térnyerése. A tehergépkocsik száma 17%-kal nőtt (377 ezer), átlagéletkoruk 1999-hez viszonyítva nem változott (9,4 év).

A **kiskereskedelmi üzlethálózat** az utóbbi években lassuló ütemben bővült, s miközben szerkezete is jelentősen átalakult, egyes területeken a telítődés jelei mutatkoztak. 2003 végén 165 200 üzlet működött az országban, 1800-zal több, mint egy évvel, és 15 100-zal több, mint négy évvel korábban.

Az üzlethálózat gyarapodását erősödő területi koncentráció kísérte. A négyéves időszak egészét tekintve az üzletszám-növekedés több mint fele, ezen belül 2003-ban nyolctizede a közép-magyarországi régióra, nagyrészt a fővárosra jutott. Ugyanebben az évben a dél-dunántúli régió mindhárom megyéjében – együttesen mintegy 600-zal – csökkent az üzletek száma (bár a négy évvel korábbihoz képest mind itt, mind a többi régióban kisebb-nagyobb emelkedést mutat). 2003 végén az üzletek 29%-a található a közép-magyarországi régióban (19%-a a fővárosban, a négy évvel azelőtti 17%-kal szemben). A dél- és az észak-alföldi régió aránya 13–15%, a többi régióé 11% körül alakult. A legkisebb települések ellátottsága folyamatosan romlott. A 2000 főnél kevesebb lakost számláló településeken négy év alatt közel 1300-zal csökkent az üzletek száma, s 2003-ban ugyancsak mérséklődés váltotta fel az addigi növekedést a 2–5 ezer és az 5–10 ezer lakosú településkategóriákban is. A legjelentősebben a 100 ezer feletti lakosságszámú települések üzlethálózata bővült.

A szerkezeti változás legfőbb jellemzője a nagy alapterületű létesítmények térnyerése volt. Négy év alatt 19 bevásárlóközpontot és 39 hipermarketet adtak át, melynek eredményeként 2003 végére számuk 47-re, illetve 63-ra emelkedett. 2003-ban a bevásárlóközpontok terjeszkedése megtorpant, 2 új létesítményt nyitottak, míg a hipermarketeké – 8 új létesítménnyel – folytatódott. Mellettük említést érdemel még négy barkácsáruház, négy műszaki áruház és egy nagy bútóráruház kapuinak megnyitása is.

A fő üzlettípusok közül jelentősen csökkent az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes üzletek száma és aránya, de a legtöbb üzlet – az összes 31%-a –

még mindig ebbe a kategóriába tartozott. Folyamatosan nőtt viszont – többek között – a kultúr- és egyéb iparcikk-, a textil-, ruházati és lábbeli-, valamint a bútór-, műszakicikk- és vasáruüzletek száma, amelyek sorrendben az összes üzlet 25, 18 és 12%-át tették ki. Ugyancsak fontos tendenciát jelent az időszak folyamán a társas vállalkozások előretörése az egyéni vállalkozókkal szemben: amíg 1999 végén az üzletek több mint felét egyéni vállalkozók működtették, addig négy évvel később 44%-át.

A **vendéglátóhelyek** száma 2003 végén meghaladta az 55 100-at, az egy évvel azelőttihez képest csaknem 1400, négy év alatt mintegy 7 ezer egységgel bővült a hálózat. A négyéves időszak egészét tekintve a közép-magyarországi régió vendéglátó-hálózata nőtt kiemelkedően. 2003-ban ugyancsak itt, valamint a nyugat-dunántúli régióban volt a legjelentősebb a növekedés, míg a Dél-Dunántúlon némi mérséklődés mutatkozott. 2003 végén az ország vendéglátóhelyeinek egynegyede Közép-Magyarországon volt található (a főváros aránya 16%-ot tett ki a négy évvel korábbi 14%-kal szemben). A dél- és az észak-alföldi régió részesedése 13–15%, a többi régióé 11–12% között mozgott, és az utóbbi években számottevően nem változott.

A vendéglátóhelyek száma 2003 végén 91–9 arányban oszlott meg a kereskedelmi és a munkahelyi vendéglátás között. 1999 óta ez 2 százalékpontos arányeltolódást jelent a munkahelyi vendéglátás javára. A kereskedelmi vendéglátóhelyek közül az éttermek, cukrászdák aránya lett kisebb (67%), a bárók, borozók aránya (24%) nem változott. A társas vállalkozások térnyerése a vendéglátásban is megfigyelhető. A vendéglátóhelyek több mint felének ugyan 2003 végén is egyéni vállalkozó volt az üzemeltetője, a négy évvel korábbihoz képest azonban részesedésük 11 százalékponttal alacsonyabb lett. (Az éttermek, cukrászdák felét, a bárók, borozók kétharmadát, a munkahelyi vendéglátás háromtizedét működtették egyéni vállalkozók.)

A **kereskedelmi szálláshelyek** hálózata 2003 júliusában több mint 2800 egységből állt. Ezeket a – különböző típusú és kategóriájú – szálláshelyeken összesen mintegy 80 ezer szoba, illetve 319 ezer férőhely állt a vendégek rendelkezésére. Férőhelykapacitásuk négy év alatt 11%-kal bővült.

Az összes férőhely 14%-ával Budapest kereskedelmi szálláshelyei rendelkeztek. A szállodák esetében ez az arány 31%-ot, közülük az ötcillagos szállodák esetében 97%-ot tett ki. (Az ország 14 ötcillagos szállodájából 12 itt működött.) A fővárosi férőhelyek túlnyomó – közel nyolctized – része szálloda típusú (szálloda és panzió) egységben található. A

Balaton kiemelt üdülőkörzetére az összes, és azon belül a szállodai férőhelyek közel háromtizede, a kempingek férőhelyeinek pedig négytizede koncentrálódott. Ebben az üdülőkörzetben a férőhelyek mintegy négytizede volt szálloda típusú, további négytizede pedig kempingférőhely. (A szálláshelyek több mint hattizede szezonálisan üzemelt.)

Országosan a szállodák 33, a panziók 13%-kal részesedtek a kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeiből. A kempingek aránya megközelítette a 30%-ot, a többi szállástípusé együttesen 24%-ot tett ki. A szállodák közül a háromcsillagos házak rendelkeztek a legtöbb férőhellyel, az összes szállodai férőhely 46%-ával. Az öt- és négycsillagos egységek férőhelyeinek – együttes – száma kissé meghaladta a két- és egycsillagos egységeket. Ez fordulatot jelent a korábbiakhoz képest, 2002-ig ugyanis a magasabb kategóriákban kevesebb volt a férőhely, mint az alacsonyabb kategóriákban. (1999-ben az öt- és négycsillagos egységek kapacitása kb. felét tette ki a két- és egycsillagos egységekének.) A változás mögött a magasabb kategóriájú szállodák kapacitásának növekvő, míg az alacsonyabb kategóriájú szállodák kapacitásának csökkenő tendenciája áll. Az ország 780 szállodájából 45 működött gyógyszállóként, férőhelyeik száma meghaladta a 12 ezret, ami a szállodai férőhelyek 11%-át jelenti. A szállodákban több mint 1100 konferenciatermet tartottak nyilván, a kereskedelmi szálláshelyek egész hálózatát tekintve számuk meghaladta az 1400-at, befogadóképességük a 94 ezer főt. A kereskedelmi szálláshelyek mintegy háromtizede fogadott el üdülési csekket, közülük a szállodák csaknem fele.

A regisztrált **magánszállásadásban** 2003 július végén több mint 45 ezer vendéglátó összesen 246 ezer férőhellyel várta a vendégeket. Az egy évvel azelőttihez képest a vendéglátók száma nem változott, férőhelyeik száma viszont 2%-kal nőtt, ami a négy évvel korábbihoz képest 23%-os kapacitásbővülést jelent. A férőhelyszám nagyjából négyötöd-egyötöd arányban oszlott meg a fizetővendéglátás és a falusi szállásadás között. 1999 óta ez kb. 5 százalékpontos arányeltolódás a falusi szállásadás javára. A fizetővendéglátók férőhelyeinek több mint háromnegyede a Balaton-part kiemelt üdülőkörzetére jutott. A falusi szállásadás területi koncentrációja jóval kisebb. A Balaton-part, Mátra-Bükk és Sopron-Kőszeghegyalja kiemelt üdülőkörzetek együttes részesedése meghaladta ugyan az 50%-ot, viszont nem kiemelt üdülőkörzetekben vagy nem üdülőhely jellegű településeken volt található férőhelyeik mintegy háromtizede.

2003 végén 3100 postahivatal működött az országban, 150-nel kevesebb, mint egy évvel koráb-

ban. 1999-től 2002-ig lassú növekedés volt megfigyelhető, tavaly azonban a vidéki postahivatalok egy részét bezárták.

Az ezredforduló óta erősödött a mobiltelefonok térnyerése a vezetékes hálózat rovására. 2000 óta csökken a vezetékes fővonalak száma, ugyanis a digitális ISDN-vonalak lassú növekedése nem képes kompenzálni az analóg vonalak csökkenését. 2003 végén 3 millió 613 ezer fővonal működött az országban, ebből 600 ezer ISDN. Az analóg vonalak száma egy év alatt 82 ezerrel csökkent, a digitálisaké a korábbi éveknél mérsékeltebben, 25 ezerrel nőtt. Az utóbbiak aránya négy év alatt 3,2%-ról 17%-ra emelkedett. A mobil-előfizetések száma 2001-ben haladta meg a fővonalakét, 2003-ban pedig már több mint kétszerese azoknak. A múlt év végén 7 millió 945 ezer mobil-előfizetést tartottak nyilván, 1 millió 59 ezerrel többet, mint egy évvel korábban, és közel ötször annyit, mint 1999 végén. A növekedési ütem 2000-ben 90% körüli volt, azóta a piac telítődésének jeleként fokozatosan – tavaly 15%-ra – mérséklődött. A mobil-előfizetések között a feltöltőkártyások aránya 78%. A száz lakosra jutó vezetékes fővonalak száma 35,7 volt (1999-ben 35,9), a mobil-előfizetéseké 78,5 (1999-ben 16,1).

Magyarországon elterjedtebbek a mobiltelefonok, mint a legtöbb csatlakozó országban, és évek óta csökken a különbség e tekintetben hazánk és az Európai Unió között. 2002-ben az EU tagállamaiban száz lakosra átlagosan 78 mobiltelefon jutott, a Nemzetközi Távközlési Egyesület (ITU) adatai szerint a csatlakozó országok átlagában pedig 51. A csatlakozó országokban átlagosan 32 vezetékes fővonal jut száz lakosra, az EU-ban 57. Az Európai Unióban száz lakosra átlagosan 135 telefonkészülék jutott 2002-ben. Magyarországon a telefonkészülékek száma 2002-ben haladta meg a népesség számát, és tavaly 114 telefon jutott száz lakosra.

A vezetékes műsorjelelosztó – kábeltelevíziós – hálózat egyenletes ütemben bővül. 1999 végén a magyarországi települések kevesebb mint egyharmadán, 2002-ben a 41%-án volt elérhető. A kábel-tévé a megelőző évinél mintegy 140 ezerrel több, 1,75 millió lakásban volt elérhető, az összes lakás 43%-ában (1999-ben 38%-ában).

Az internet-előfizetések száma 2003 végén 674 ezer volt, azaz egy év alatt másfélszeresére emelkedett, felülmúlva a megelőző két évben mért mintegy 40–40%-os növekedési ütemet. Tavaly a gyorsabb internetkapcsolatok rohamos terjedése volt megfigyelhető. A kapcsolt vonali (modemes és ISDN-) előfizetők száma alig nőtt, így arányuk egy év alatt 81-ről 58%-ra csökkent. Ezzel szemben a xDSL-előfizetések száma 2003 folyamán három és félszere-

sére, az internethez kábeltvévén keresztül csatlakozóké két és félszeresére nőtt, az arányuk 17, illetve 11%. A vezeték nélküli kapcsolatot használók aránya 10%.

Magyarországon az internet elterjedtsége jelentősen elmarad nemcsak az EU-ra jellemző szinttől, hanem a csatlakozó országokétól is. Becslések szerint hazánkban 2002-ben száz lakos közül 16-an használták az internetet (1999-ben 6-an), az unióban átlagosan 36-an, a csatlakozó országokban pedig 22-en. Csupán Lettországon és Litvániában volt alacsonyabb 2002-ben az internetezők aránya a lakosságban, mint Magyarországon.

Az internethasználat elterjedésében való lemaradásunk egyik oka a személyi számítógépek viszonylag alacsony száma. 2002-ben Magyarországon száz lakosra 11 személyi számítógép jutott, az Európai Unióban 34, a csatlakozó államokban 13. Az ITU statisztikái szerint a gazdagépek (hosztok) számában Magyarország kissé jobban áll, ugyanis hazánkban ezer lakosra 19,2 gazdagép jutott 2002-ben, a csatlakozó országokban pedig 18,3. Ebben a mutatóban az EU átlaga 40,5.

A számítástechnikai szolgáltatást főtevékenységként végző társas vállalkozásoknál 2002-ben 78 ezer számítógép működött, 16 ezerrel több, mint egy évvel korábban, és 42 ezerrel több, mint 1999-ben. Ezen belül a személyi számítógépek aránya 1999 óta 2 százalékponttal 98%-ra nőtt. Mind több vállalkozás vezet be saját hálózatot, ezek száma 40%-os emelkedés után 3630 volt 2002 végén, kétszer annyi, mint 1999-ben. Az internet-hozzáféréssel rendelkező alkalmazottak aránya e vállalati körben az 1999. évi 51%-ról 2002-re 72%-ra nőtt.

A száz háztartásra jutó személyi számítógépek száma az 1999-es 11-ről 2003-ra 29-re emelkedett. Internetre csatlakoztatott számítógép azonban csak a háztartások 5,4%-ában volt található 2002-ben.

Jog- és közbiztonság

Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika előzetes adatai szerint az ismertté vált bűncselekmények száma⁷ a 2001. évi enyhe emelkedés után a következő két évben csökkent. A 2003-ban ismertté vált 413 ezer eset az előző évinél 1,8%-kal, az 1999. évinél 18%-kal kevesebb volt. Hosszabb távon a büntettek száma valamivel job-

ban csökkent, mint a vétségeké, az előző évhez képest 2003-ban a büntettek közel 5%-os csökkenése mellett a vétségek száma valamelyest emelkedett. Az elmúlt évben az összes bűncselekmény 40%-a minősült büntettnak és 60%-a vétségnek.

Az egészében csökkenő bűnözésen belül néhány csoportban kisebb-nagyobb emelkedés is történt. Az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények száma az elmúlt év folyamán 1%-kal nőtt, a közterületen elkövetetteké 7%-kal csökkent.

2003-ban közel 18 ezer személy elleni bűncselekmény vált ismertté, 6,6%-kal több, mint az előző évben. Ezen belül az emberölések száma is – ismét – emelkedett. Ennek a súlyos bűncselekménynek az elmúlt években sajátos hullámvázása volt megfigyelhető: a befejezett emberölések száma

1999-ben	250
2000-ben	203
2001-ben	250
2002-ben	203
2003-ban	227 volt.

A személy elleni bűncselekményeken belül a nagy hányadot képviselő szándékos testi sértés gyakorlatilag ugyanannyi volt, mint az előző évben: 11 500.

Nőtt a házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni, a közrend elleni, valamint a gazdasági bűncselekmények száma is. A közrend elleni bűncselekmények között főként a közokirat-hamisítás és a visszaélés okirattal vált gyakoribbá. Az ebbe a csoportba sorolt kábítószerrel való visszaélés eseteiből majdnem 30%-kal kevesebb, 3387 vált ismertté.

A múlt évben mintegy 20 ezer közlekedési bűncselekmény vált ismertté, ami hasonló az 1999–2001. évek adataihoz, a 2002. évi 21 600-nál azonban kb. 7%-kal kevesebb⁸.

Csökkent a vagyon elleni bűncselekmények száma is, amelyek az összes bűneset kétharmadát teszik ki. A 2,7%-os mérséklődés mögött ellentétes irányú változások állnak. Kevesebb lopás, betöréses lopás, rablás, orgazdaság vált ismertté. Ugyanakkor több csalás, sikkasztás, szerzői és szomszédos jogok megsértése, jármű önkényes elvétele történt, és a lopásokon belül emelkedett a gépjárműlopások száma (8886).

Az ismertté vált bűnelkövetők száma 2003-ban 118 ezer volt, csaknem 4 ezerrel (3,1%-kal) kevesebb az előző évinél. A csökkenés a férfiak körében következett be, a női bűnelkövetők száma 666-tal

⁷ A bűnügyi statisztikában csak az ismertté vált bűncselekmények jelennek meg. Ismertté vált az a bűncselekmény, amelynek a felderítését befejezték. Az adott időszakban ismertté vált bűncselekmények között korábban megtörtént esetek is szerepelnek, és nem szerepel a vizsgált időszakban elkövetett minden bűncselekmény. (Számítások szerint a 2003-ban ismertté vált esetek szokásosnál kisebb hányadát, 52–53%-át követték el az év folyamán.)

⁸ 2003-ban 1,5%-kal több baleset történt a közutakon, és 10%-kal csökkent a halálos balesetek száma.

emelkedett, arányuk 1 százalékponttal nagyobb, 14,6% lett. Az átlagosnál jobban, 10% körüli mértékben csökkent a fiatalkorú, valamint a fiatal felnőtt (18-24 éves) bűnelkövetők száma, és hasonló mértékű mérséklődés jellemezte a nem büntethető gyermekkorú elkövetők számát is, amely 2003-ban 3554 volt. A bűnelkövetők között 5300 külföldi állampolgár volt, 413-mal, 8,4%-kal több, mint az előző évben.

2003-ban jogerős bírói ítéletet 87 476 felnőttre és 6726 fiatalkorúra szabtak ki. A felnőttek száma 4900-zal (5,3%-kal) kevesebb volt az előző évinél és lényegében annyi volt, mint 2000-ben. A fiatalkorú elítéltek száma a 2002. évtől 600-zal, a 2000. évi-

től 800-zal maradt el. Az összes elítélt 34%-át ítélték szabadságvesztésre, amelyet az esetek többségében felfüggesztettek. Végrehajtandó szabadságvesztésre 11 300 felnőttet és 472 fiatalkorút ítélték, 4, illetve 9%-kal kevesebbet, mint 2002-ben. Az összes elítélt egynyolcada kapott végrehajtandó szabadságvesztés büntetést.

A büntetés-végrehajtó intézetekben fogva tartottak száma 2003-ban összesen 16 507 fő volt, 1330-cal kevesebb, mint az előző évben, és 968-cal több, mint 2000-ben. A fogva tartottak 76%-a elítélt, 23%-a előzetes letartóztatásban volt, a többi kényszer-gyógykezelésre vagy elzárásra utalt, illetve őrizetes.

A környezet állapota és védelme

Magyarország 2004 tavaszi csatlakozása nem rontja az Európai Unió környezeti átlagát. Magyarországon 2003-ban 821 ezer ha volt az országos jelentőségű **védett terület**, s ennek 34%-a szerepel a nemzetközi jelentőségű vadvizek, valamint az UNESCO bioszféra rezervátumok jegyzékében.

Hazánk területéből 1 millió 823 ezer hektárt borít **erdő**, ami az előző évihez képest 20 ezer hektár növekedést jelent. A levélvesztés mértéke alapján az európai országok között a közepesen károsodottak közé tartozunk. A magyar erdők egészségi állapota a 1980-as évek végéről az 1990-es évek elejére határozott és erőteljes romlást mutatott. Az utóbbi több mint egy évtizedben összességében folyamatosan tovább csökkent az egészséges fák aránya, 2003-ban már csak 35,6% volt, ami az előző évhez képest 2,5, 1990-hez képest 14 százalékpontos visszaesés. A gyengén károsodott faállomány aránya 2003-ban 41,8%, a közepesen károsodottaké 17,1% volt. Az erősebben károsodottak (2,8%) és az elhaltak (2,6%) aránya az átmeneti stagnálás után kismértékben ismét növekedett.

1980-tól napjainkig az intenzív gazdálkodású területek aránya számottevően nem változott, 34–38% között ingadozik. Ebből az irányból tehát nem nőtt az ökoszisztémát és a fajgazdagságot fenyegető terhelés.

Magyarország felszíni és felszín alatti készleteiből származó **víztermelése** egy főre vetítve 550 m³ volt, ami alig tért el az uniós átlagtól. A vízfelhasználás a kilencvenes években a felére csökkent, elsősorban a lakossági és az öntözési célú felhasználás visszaesése miatt. Ez a víz- és csatornadíjak árának emelkedésével hozható összefüggésbe: a víz árának – 1992 és 2002 közötti – hatszorosára, a csatornadíj árának nyolcszorosára emelkedése meghaladta a fogyasztóiár-index változását, ami 4,3-szoros volt. A felszíni vízminőségi paraméterek nagyobb része jó és tűrhető vízminőségi állapotot jelez. Ennél rosszabb vízminőség jellemezte általában a hazai vizeink mikrobiológiai állapotát és egyes felszíni vizek esetén a mikroszennyezők értékeit. A Balaton vízminősége javult, és nem csupán a tó belső részein, ahol a víz mikrobiológiai szempontból kiváló osztályú minősítéseket is kapott.

2002-ben a vízműveknél végzett bakteriológiai vizsgálatok szerint a vizsgált ivóvízminták 4,5%-a, míg az ivóvizek kémiai vizsgálatakor 7%-a kapott „el nem fogadható” minősítést. 2002-ben összesen 6 településre kellett ivóvizet szállítani, szemben a 2000. évi 18-cal.

Az ivóvízbázis védelmét szolgálják az elmúlt években végzett, és ma is folyó jelentős szennyvíz-csatarnázási munkák, melyeknek eredményeként 2002-ben a lakások 56%-a volt bekapcsolva a közcsatorna-hálózatba Magyarországon. Ez az ellátottság azonban meglehetősen nagy régiós különbségeknek az eredője. Az átlagtól elmaradó régiók közül Észak- és Dél-Alföldön a 40%-ot sem éri el a csatarnázottság.

Tekintettel arra, hogy az elvezetett víz egy részét nem tisztítják, a szennyvíztisztító teleppel is rendelkező területen élő lakosság aránya (26%) kedvezőtlenebb helyzetet mutat. Az uniós országok több mint felénél 80, öt esetben pedig 90% feletti ez az arány, de valamennyiben jóval magasabb, mint nálunk. A közcsatornán elvezetett **szennyvizek** mennyisége – a vízfelhasználás visszaesését tükrözve – a közcsatorna-hálózat bővülése ellenére nem nőtt, hanem csökkent 2002-ben, 525 millió m³-re. Ez 1990-hez viszonyítva 40%-os csökkenés. A közcsatornán elvezetett szennyvíz egyre nagyobb része kerül biológiai, illetve harmadik fokozatú tisztítás után a befogadóba. A közcsatornán elvezetett szennyvízből a legalább biológiailag tisztított szennyvizek aránya 2000-re elérte az 58%-ot, 2002-ben ez az arány kissé emelkedett.

A vízellátásba igen, de a csatornahálózatba be nem kapcsolt lakásokban azonban további 133 millió m³ (tonna) települési folyékony hulladék keletkezett, amiből alig több mint 2,6 millió m³-t szállítottak el és ártalmatlanítottak 2002-ben, azaz az összes mennyiség nem egészen 2%-át.

A hagyományos levegőszennyező anyagok kibocsátása 2001-ben tovább csökkent az előző évek adataihoz viszonyítva. A kén-dioxid 18%-kal, a szilárd anyagoké mintegy 5%-kal csökkent 2000-hez képest. Ezekből az anyagokból az uniós országokban a magyarországi szennyezésnek csak harmada kerül a levegőbe egy lakosra számítva. Az illékony szerves vegyületek emissziója – melynek egy főre jutó értéke nálunk kevesebb az uniós átlag felénél – 8%-kal, a szén-monoxidé 9%-kal csökkent, a nitrogén-oxidoké nem változott. Ez utóbbi két szennyezőanyag egy főre jutó magyarországi kibocsátása jóval az uniós átlag alatti. A kén-dioxid kibocsátásához a legnagyobb mértékben az energiatermelés, a nitrogén-dioxidéhoz és a szén-monoxidéhoz a közlekedés járult hozzá. A szilárd anyagok elsősorban az ipari üzemekből kerülnek a levegőbe. A szén-monoxid kibocsátásának csökkenésében szintén az ipari termelés játszott szerepet, ahol az emisszió kétharmadára csökkent.

A kén-dioxid országos kibocsátásához a közép-dunántúli régió 41%-kal, az észak-magyarországi majdnem 30%-kal járult hozzá, míg a nitrogén-oxidok és a szén-monoxid emissziójának közel 30%-a, a levegőbe került szilárd anyagok mennyiségének közel 20%-a a közép-magyarországi régióból származik. A főváros önmagában is jelentős szennyező, a szén-monoxid, valamint a nitrogén-oxidok okozta szennyezés 17%-ának okozója.

Települési szilárd hulladékból 4,6 millió tonna, veszélyes hulladékokból 1,8 millió tonna, a termelési nem veszélyes hulladékokból valamivel kevesebb mint 10 millió tonna keletkezett 2002-ben. (Az utóbbi mennyiség nem tartalmazza a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari hulladékot, aminek éves mennyisége 70–80 millió tonnára tehető.) A lakások 88%-ából gyűjtötték be szervezeten a hulladékot 2002-ben. Valamivel több, mint 300 ezer tonna hulladék keletkezett a gyűjtésbe be nem vont lakásokban, ennek zöme valószínűleg illegális lerakókba került. Az összes települési hulladéknak 2,4%-át gyűjtötték szelektíven, 3,6%-át pedig lomtalanítások során. A begyűjtött mennyiség 9%-át (402 ezer tonnát) hasznosították: 288 ezer tonnát energiaszennyezéssel elégettek, 67 ezer tonnát újrafelhasználtak, és 47 ezer tonnát komposztáltak.

A földvédelmi, **meliorációs** beruházások segítik megőrizni, illetve helyreállítani a talaj természetes termékenységet, kedvezően módosítják a termőhelyi adottságokat, valamint hozzájárulnak a felszín alatti vizek védelméhez. Az állami támogatásból megvalósult üzemi meliorációs beruházások volumene (területrendezés, talajvédelem, vízrendezés, talajjavítás) az elmúlt két évtizedben tapasztalható folyamatos csökkenés után növekedésnek indult. A meliorációs munkákból a vízrendezés 2002-ben több mint 8 ezer hektárt, a területrendezés pedig 3,6 ezer hektárt érintett. E tevékenység a nyugat- és dél-dunántúli, valamint az észak-magyarországi régióban volt a legjelentősebb. Mára a talajjavítás szinte kizárólag a savanyú talajokra (8,9 ezer ha) koncentrált, míg a szikes és homokos talajokra kevesebb figyelmet fordít.

Az **agrokemikáliák** használata – elsősorban gazdasági okok miatt – jelentős mértékben csökkent. A 2002-es hazai egy hektárra jutó növényvédőszer-hatóanyag értéke (1,4 kg) nem érte el az 1998-ban mért uniós átlag felét. Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-felhasználás (72 kg) 1990 óta közel harmadával csökkent. 2002-ben a gazdasági szervezetek a mezőgazdasági terület 25%-án alkalmaztak gyomirtó szert, 10–11%-án pedig rovarölő és gombaölő szert. A kezelt területek arányát tekintve az országos átlagot a dunántúli régiók, különösen Dél-Dunántúl haladja meg, míg attól a keleti országrész, főként Észak-Magyarország marad el.

A **biotermelést** folytató gazdálkodók száma, valamint az ökológiai gazdálkodással hasznosított területek nagysága – a növekvő állami támogatások, valamint a piaci kereslet megélénkülése következtében – rohamosan bővül. 1999-ről 2002-re a termelők száma (1000), továbbá a biogazdálkodásba vont terület (104 000 ha) is a háromszorosára nőtt. A biogazdálkodással hasznosított földek aránya 2002-re 1,8%-ra emelkedett, míg az Európai Unióban 2002-ben 3,7%-os átlagot mértek. Hazánkban az unió mezőgazdasági politikája által kiemelten támogatott biofarmok területének 44%-át szántóföldi kultúra foglalja el, 41%-ban a gyep részesedik, míg a szőlő, gyümölcs, zöldség aránya 2,4%. A szántóterületeken főként búzát, olajnövényeket (napraforgó, repce, olajtök), hüvelyeseket termesztettek.

A nemzetgazdaság környezetvédelmi beruházásai 2002-ben 147 milliárd forintot tettek ki, az előző évinél 10%-kal kevesebbet. Ez az összes beruházás 4,3%-a volt. Legnagyobb részük – mintegy kétharmaduk – a szennyvízkezelésre irányult, 12%-kal részesedtek a levegőtisztaság védelmét, 8%-kal a hulladékkezelést szolgálók. A környezetvédelmi ráfordítások értéke 115 milliárd forint volt, a külső szolgáltatóknak kifizetett összeg 69 milliárd forint.

Gazdasági fejlődés, fejlettségi szint

Gazdasági növekedés

A bruttó hazai termék (GDP) 2000–2003-ban összesen 16,3%-kal lett nagyobb. A gazdaság növekedési lehetőségeit alapvetően a hosszan elhúzódó világgazdasági dekonjunktúra határozta meg, és ennek elkerülhetetlen következménye volt, hogy az éves növekedési ütem folyamatosan csökkent. (2000-ben 5,2, 2001-ben 3,8, 2002-ben 3,5 és 2003-ban 2,9%-kal nőtt a GDP.)

A magyar gazdaság helyzetében bekövetkező változásokról pontosabb képet kapunk, ha az évközi folyamatokat is figyelemmel kísérjük, az éves átlagok ugyanis jórészt elfedik a tendenciaváltozásokat.

2000 I. negyedévében érte el a magyar gazdaság a rendszerváltás óta eltelt közel másfél évtized legmagasabb növekedési ütemét (6,6%-ot). A világgazdasági dekonjunktúra kedvezőtlen hatásai azonban már 2000 folyamán hatni kezdtek, a GDP növekedési üteme negyedévről negyedévre mérséklődött, és a IV. negyedévben már 4,2%-ra csökkent.

2001-ben folytatódott, sőt több ponton erősödtek az előző évben megindult kedvezőtlen folyamatok. A növekedés tovább lassult, és különösen nagy visszaesés következett be az exportban. 2001 I. negyedévében a kivitel még 18%-kal nagyobb volt, mint az előző év azonos időszakában, a IV. negyedévben pedig már 3%-kal alatta maradt a bázisadatok. (Exporton itt a nemzetgazdaság teljes kivitele, a termékek és szolgáltatások együttes összege értendő.) Az exportlehetőségek beszűkülése az ipart sújtotta legerősebben, az ágazatcsoport bruttó hozzáadott értéke az előző évi 10%-os növekedés után 2001-ben stagnált. Az ipari reálbér a termelés szintjét meghaladó mértékben emelkedett, a versenyképesség romlott. Hozzájárult a versenyképesség romlásához az is, hogy az ipari kivitel forintár-szintje éves átlagban – meghatározóan a forint felértékelődése miatt – a 2000. évi közel 8,5%-os növekedéssel szemben 2001-ben csak 1,5%-kal emelkedett. Az év második felében ez a tényező már árcsökkenést okozott az exportőrök számára. Eközben éves szinten az ipar belföldi értékesítési árai 9,5%-kal, a fogyasztóiár-szint 9,2%-kal emelkedett. 2001-ben kezdődött el a GDP felhasználásában a szerkezeti aránytalanságok kialakulása. A háztartások fogyasztásának növekedési üteme (5,9%) számottevően meghaladta a GDP-ét (3,8%). Az állóeszköz-felhalmozás növekedési üteme mérséklődött az előző évhez képest, de még mindig magasnak számít (5,0%). A beruházások struktúrájában

azonban az export, illetve a gazdasági növekedés szempontjából kedvezőtlen változások bontakoztak ki. Az export szempontjából kitüntetett jelentőségű feldolgozóipar visszafogta a fejlesztési tevékenységet. (3%-kal kevesebbet ruházott be, mint az előző évben.)

2002-ben a gazdaság korábbi problémái súlyosabbá váltak, és további kedvezőtlen jelenségek is mutatkoztak. A gazdasági növekedés üteme az I. félévben tovább csökkent, a II. félévben kissé emelkedett ugyan, de az élénkülés csak igen gyenge és átmeneti jelenség volt. (A GDP az I. félévben 3,2%-kal, a II.-ban 3,8%-kal lett nagyobb.) A nemzetgazdasági export növekedési üteme tovább csökkent, éves szinten 3,7%-ra esett vissza. (A megelőző évben közel 8%-os, két évvel korábban 21%-os volt a növekedés.) Sajátos jelenség, hogy az exportban a 2002. évi 3,7%-os volumennövekedést a folyó áron, forintban mért exportbevétel 1%-os csökkenése kísérte, meghatározóan az árfolyamváltozás miatt. Azoknál az exportőröknél, ahol az importhányad magas volt, az import olcsóbbodása az árbevételkiesést részben ellensúlyozta. A forint felértékelődése különösen az exportáló kis- és középvállalatok számára járt súlyos következményekkel.

Az ipari dekonjunktúra mélyült és az I. félévben a recesszió határára jutott. Az ipari hozzáadott érték az I. negyedévben minimálisan ugyan, de csökkent és a II. negyedévi növekedés is 1% alatt maradt. A II. félévben mutatkozó kis élénkülés következtében éves szinten 1,3%-os volt az ipari hozzáadott érték növekedése.

A GDP termelése és belföldi felhasználása közötti olló 2002-ben tovább nyílt. A lakossági fogyasztás az előző évi viszonylag magas szinthez képest ugrásszerűen megnövekedett, elsősorban a bérkiáramlás minden korábbi mértéket meghaladó növekedése következtében. A beruházások növekedési üteme nagyobb volt ugyan az előző évinél, de erősödtek a kedvezőtlen strukturális változások. A gazdasági fellendülést, illetve a jövőbeni exportnövekedést közvetlenül szolgáló vállalkozói beruházások tovább csökkentek. Folytatódott viszont a jelentős állami támogatást élvező lakásépítés, továbbá a gazdasági növekedést csak közvetve és hosszabb távon elősegítő nem piaci ágazatok beruházásainak gyors növekedése. A belső kereslet élénkülésének elsősorban importnövelő hatása volt, a hazai termelésre csak kevésbé hatott vissza. Mindezek együttes hatására nagy államháztartási deficit alakult ki, és nőtt a folyó fizetési mérleg hiánya. Fon-

tos további jellemzője a 2002-es évnél, hogy az infláció lassult. A fogyasztói árak növekedési üteme a 2001. évi 9,2-ről 5,3%-ra csökkent.

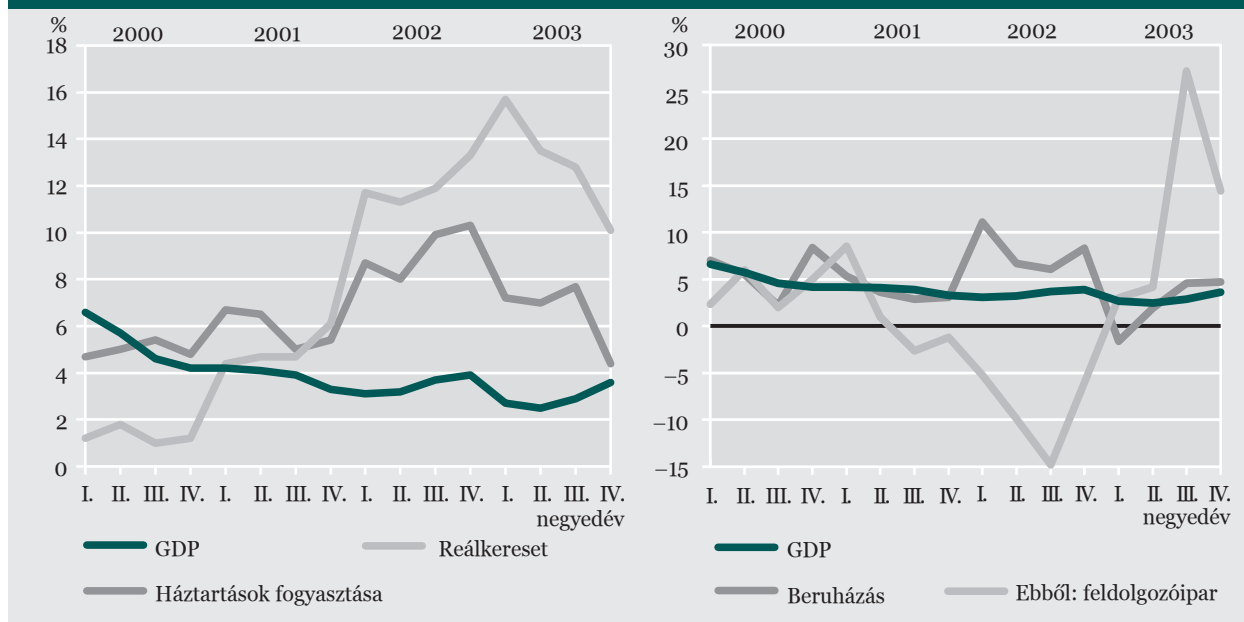
2003 I. félévében folytatódtak a kedvezőtlen jelenségek; mind a GDP, mind az export növekedése tovább lassult. A GDP-re vonatkozó 2. adatközlés szerint az I. negyedévi 2,7%-os növekedési ütemet a II. negyedévben 2,5% követte. A nemzetgazdaság exportja ugyanebben a két időszakban 2,6%-kal, illetve 1,1%-kal haladta meg az előző év azonos időszakában mért szintet. A belföldi kereslet növekedési üteme – meghatározóan az előző években meghozott keresletélénkítő intézkedések áthúzódó hatása következtében – változatlanul magas. A háztartások fogyasztása 2003 I. félévében 7%-kal magasabb, mint az előző év azonos időszakában volt. A fogyasztás növekedési üteme kissé mérséklődött ugyan (2002 I. félévében 8,5%-os volt a növekedés), de így is többszöröse a GDP növekedésének. A folyó fizetési mérleg egyenlege gyorsulón romlott.

A II. félév gazdasági folyamatai fordulatot jeleztek. A növekedési ütem élénkülni kezdett, a III. negyedévben 2,9%-kal, a IV. negyedévben 3,6%-kal nőtt a GDP az előző év azonos időszakához képest. A fordulatot a termelés oldaláról az ipar alapozta meg, keresleti oldalról pedig az export. A nemzetgazdaság exportja (termékek és szolgáltatások együtt) a III. negyedévben 8%-kal, a IV.-ben pedig 17%-kal emelkedett. A kivitel felfutása következtében a külkereskedelmi egyenleg, illetve a folyó fizetési mérleg

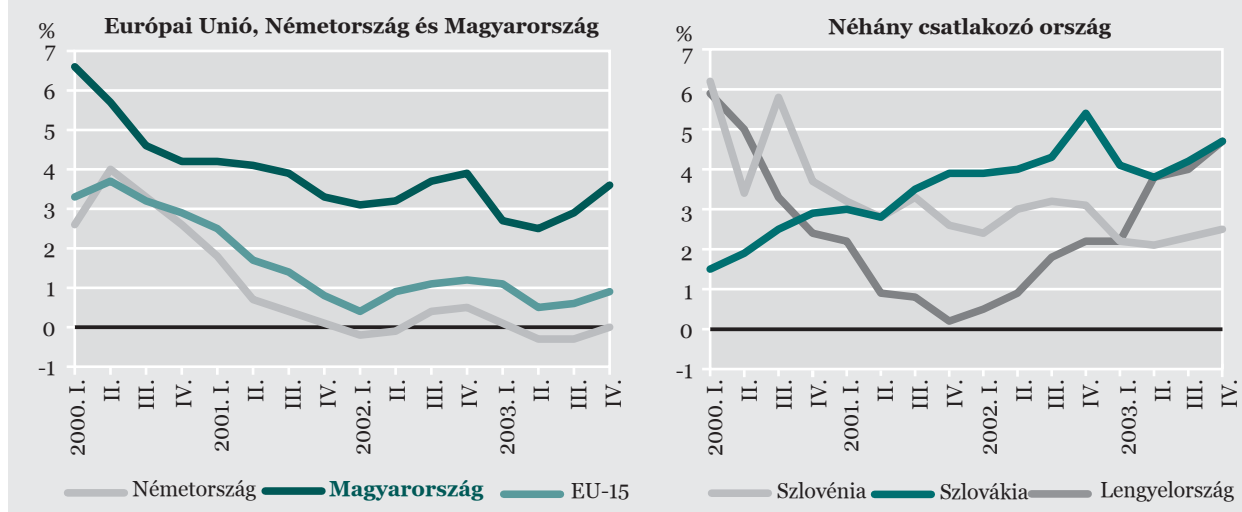
romlása lelassult. A bérkiáramlás ütemének lefékezésével párhuzamosan mérséklődött a fogyasztói kereslet növekedése. A GDP és a fogyasztás között a fogyasztás javára mutatkozó ütemkülönbség 2003 végére összeszűkült. Ehhez a fogyasztás lassulásán túl a gazdasági élénkülés is hozzájárult. A gazdasági konjunktúra további erősödése szempontjából a beruházás struktúrájában is kedvező változások tapasztalhatók. Az államháztartás hiánya 2003-ban az előző évhez képest javult, de az uniós követelményekhez képest továbbra is igen kedvezőtlen. A GDP százalékában kifejezve 2003-ban 5,9%-ot tett ki az államháztartási deficit. (A maastrichti kritérium szerint 3% lehet a deficit felső határa.)

A magyar gazdaság fejlődése az elmúlt négyéves időszak túlnyomó részében lassult, ennek ellenére **nemzetközi összehasonlításban** továbbra is jónak számít. Az **Európai Unióban** (EU-15) a gazdasági dekonjunktúra mélyebb és elhúzódóbb volt, mint Magyarországon. A GDP az Európai Unió átlagában a 2000 és 2003 közötti négyéves időszakban összesen 7%-kal lett nagyobb. Az élénkülés 2003 második felében az EU-ban is megindult, de nagyon lassan. A GDP növekedése még a IV. negyedévben sem érte el az 1%-ot. A magyar külkereskedelmi kapcsolatok szempontjából kiemelt jelentőségű országokban, mint például Németországban az EU-átlagnál is lassúbb a kilábalás. Németországban a négyéves növekedés mindössze 4%-os volt, és 2003-ban is még stagnált a gazdaság. (A GDP 0,1%-kal csökkent.)

A GDP, a fogyasztás és a beruházás néhány jellemző mutatója
(növekedés az előző év azonos időszakához képest)

A GDP változása az előző év azonos negyedéhez képest

A **10 csatlakozó ország** közül Csehországban, Szlovéniában és Lengyelországban a négy év alatti növekedés 11-13%-os volt, Szlovákiában 15%-os, tehát nem érték el a magyarországi mértéket (16%). Az időszak végi élénkülés azonban Lengyelországban és Szlovákiában nagyobb mértékű, mint Magyarországon. Figyelembe kell venni, hogy Szlovákia 2000-ben nagyon alacsony szintről indult (az I. félévben a 2%-ot sem érte el a GDP növekedése), Lengyelországban pedig 2001-ben volt egy mély visszaesés.

A GDP felhasználásának struktúrája

A **fogyasztás és a felhalmozás GDP-n belüli aránya** ez alatt a viszonylag rövid, négyéves időszak alatt is számottevően megváltozott. Az **összes végső fogyasztás** (a háztartások és a közösségi fogyasztás együtt) 2000-ben 73%-ot tett ki (folyó áron), ami 2002-re 77%-ra, 2003-ra pedig

79,2%-ra emelkedett. A 2003-as fogyasztási ráta az utóbbi évek rendkívül gyors, a GDP növekedését jóval felülmúló fogyasztásnövekedés nyomán alakult ki, ennek ellenére nemzetközi összehasonlításban nem minősül kiemelkedően magasnak. Az Európai Unióban (EU-15) az összes végső fogyasztás GDP-n belüli aránya ugyancsak 79% körül volt 2002-ben és 2003-ban egyaránt. A csatlakozó országok közül Lengyelországban folyamatosan jóval magasabb a fogyasztás aránya, mint a miénk, Csehországé és Szlovákiáé viszont alacsonyabb.

Az állóeszköz-felhalmozás magyarországi aránya 2000-ben a GDP 23,4%-a volt, ami az időszak végére 22%-ra csökkent. A 22% arányszám az Európai Unió átlagához képest még mindig magasnak számít, de ha az EU-tagországokon belül a gazdasági fejlettség szintjét tekintve hozzánk közelebb álló három dél-európai ország – Görögország, Spanyolország és Portugália – megfelelő adatával vetjük egybe, a magyarországi állóeszköz-felhalmozás már relatíve alacsony. Az eltérés 2–3 százalékpont az

Főbb felhasználási tételek a GDP százalékában

	Év	Összes fogyasztás	Állóeszköz-felhalmozás	Készletváltozás és egyéb	Összes belföldi felhasználás	Behozatali (-), kiviteli (+) többlet
Európai Unió	2002	78,9	19,4	0,0	98,3	1,7
Csehország	2002	74,2	26,3	1,8	102,3	-2,3
Lengyelország	2002	84,2	19,2	0,0	103,4	-3,4
Szlovákia	2002	76,2	29,8	1,4	107,4	-7,1
Magyarország	2002	77,1	23,4	1,8	102,3	-2,3
	2003	79,2	22,0	3,1	104,3	-4,3

előbbi országok javára. A csatlakozó országok közül kirívóan alacsony Lengyelország állóeszköz-felhalmozása, és kiugróan magas Szlovákiáé. Az utóbbi országban a felhalmozás gyors növekedése 2002-ben a reálgazdaságban súlyos egyensúlyi problémák kialakulásával járt együtt.

Néhány fő gazdasági mutató Magyarországon

	2000	2001	2002	2003
A GDP növekedése	5,2	3,8	3,5	2,9
A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP százalékában	6,2	3,4	4,0	5,7
Az államháztartás hiánya ^{a)} a GDP százalékában	3,6	3,0	10,1	5,7
Éves fogyasztóiár-emelkedés	9,8	9,2	5,3	4,7

a) Pénzforgalmi szemléletű adatok szerint.

A reálgazdaság egyensúlyi helyzete formálisan a kiviteli-behozatali többlet GDP százalékában kifejezett nagyságával jellemezhető. Az Európai Unióban az áruk és szolgáltatások külkereskedelmi forgalma hosszabb idő óta pozitív egyenleget mutat, és az aktívum nagysága a GDP 1–2%-ának felel meg. Az uniós átlag mögött azonban e téren is jelentős eltérések vannak. A gazdasági fejlettség szerinti rangsor végén álló dél-európai országokban az egyenleg negatív, nagysága pedig Spanyolországban kisebb (–1,5%), Görögországban és Portugáliában nagyobb, mint nálunk (–6,8% és –7,5%).

A bruttó nemzeti jövedelem (GNI)

A bruttó nemzeti jövedelem (GNI) a GDP-ből származtatható makromutató. A GNI – ellentétben a GDP-vel – nem tartalmazza a külföldi tőke által **Magyarországon** létrehozott elsődleges jövedelmeket, ugyanakkor részét képezik a **külföldön** működő magyar tulajdonú tőke elsődleges jövedelmei. Az elsődleges jövedelem két fő formája: a munkavállalói jövedelem és a tulajdonosi jövedelem (osztalék, kamat stb.). Magyarországon ez idáig a külföldiek jövedelméből a tulajdonosi jövedelmek szerepe a meghatározó, a külföldi munkavállalói jövedelmek egyenlege csak töredéke ennek. A tulajdonosi jövedelem akkor is korrekciós tényező, ha a tulajdonos kiviszi az országból (repatriált osztalék) és akkor is, ha Magyarországon visszaforgatja a termelésbe. Bár az utóbbi jövedelemrész nem hagyja el az országot, a külföldi tulajdont gyarapítja.

A magyar gazdaságban a rendszerváltás után megnőtt a külföldi tőke jelenléte, és az utóbbi időben ennek ellentéte, a külföldre irányuló magyar tőke is megjelent. A KSH 1995 óta rendszeresen közzéteszi a GNI-mutatót is. A 2000 és 2002 közötti hároméves időszakban a GNI alapján számított jövedelem, vagyis a **bruttó nemzeti jövedelem** gyorsabb növekedést mutat, mint a GDP. A hároméves időszakban együttesen a GNI 13,8, a GDP 13%-kal lett nagyobb.

A GDP és GNI alakulása

(folyó áron, milliárd Ft)			
	2000	2001	2002
GDP	13 172,3	14 849,8	16 740,4
Nettó tulajdonosi jövedelem (kivitt)	–470,3	–471,8	–496,9
Visszaforgatott tőkejövedelem	–287,7	–385,6	–455,8
Munkajövedelmek egyenlege	42,4	45,2	36,7
Összes korrekció	–715,6	–812,2	–916,0
GNI	12 456,7	14 037,6	15 824,4

A külföldi jövedelmek negatív egyenlege 2000-ben a GDP 5,4%-át tette ki. Ez az arány 2002-ig kisé (5,5%-ra) emelkedett. Az országból kivitt tőkejövedelem 2000-ben közel kétharmados arányt képviselt a külföldi jövedelmeken belül. Ez az arány 2002-re 54%-ra csökkent. A magyar gazdaságba visszaforgatott tőkejövedelem részaránya ugyanakkor évről évre növekvő, és 2002-ben már közelítette az 50%-ot. Ezt a jövedelmet a külföldi tulajdonosok az itt lévő vállalkozásaik fejlesztésére fordították.

Gazdasági fejlettség

A magyar gazdaság más országokhoz mért fejlettségi szintjét az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson kifejezett értékének egybevetésével lehet meghatározni.

Magyarországon 2002-ben az egy lakosra jutó GDP az EU-15 átlagának 53%-át tette ki.

Az **Európai Unió** 15 tagországának fejlettségi skáláján a legfejlettebbek – 7 országot tartalmazó – csoportjában az élen Luxemburg áll, ahol az egy főre jutó GDP 2002-ben 89%-kal, a második helyen álló Írországgé 25%-kal haladja meg az uniós átlagot. Ide sorolható még Dánia (13%-kal), Hollandia és Ausztria (11%-kal), továbbá Belgium és az Egyesült Királyság (7%-kal).

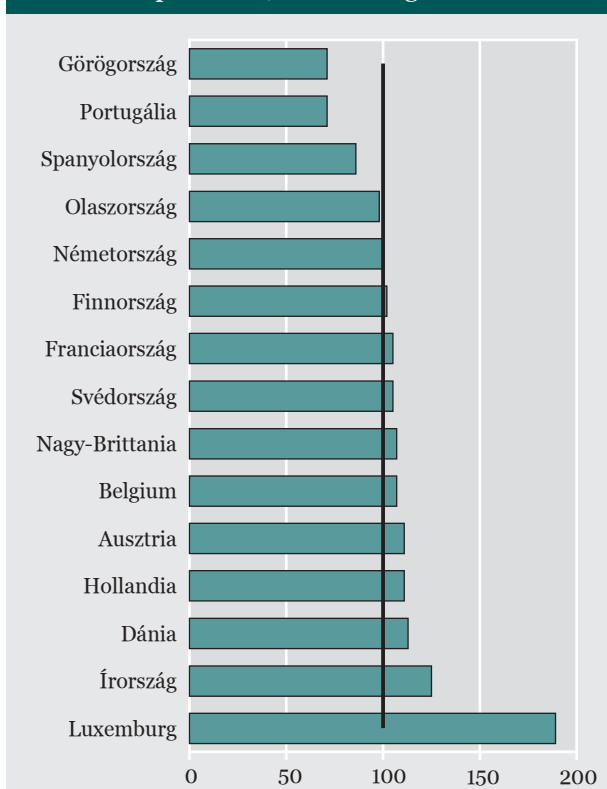
A második csoportba azt a 4 országot soroltuk, amelyekben a gazdasági fejlettség kisebb mértékben ugyan, mint az előző csoport országaiban, de meghaladja vagy eléri az uniós átlagot (0–5% közötti mértékben). Ebbe a derékhadba tartozik a 2002-es adatok szerint Franciaország, Svédország, Finnország és Németország.

Az uniós átlag alatt mindössze 4 tagország helyezkedik el. Olaszország az előző évben valamelyest még meghaladta az átlagot, 2002-ben azonban annak csak 98%-át érte el. Spanyolország egy főre jutó GDP-je az uniós átlag 86%-át, Portugáliáé és Görögországé pedig 71%-át teszi ki.

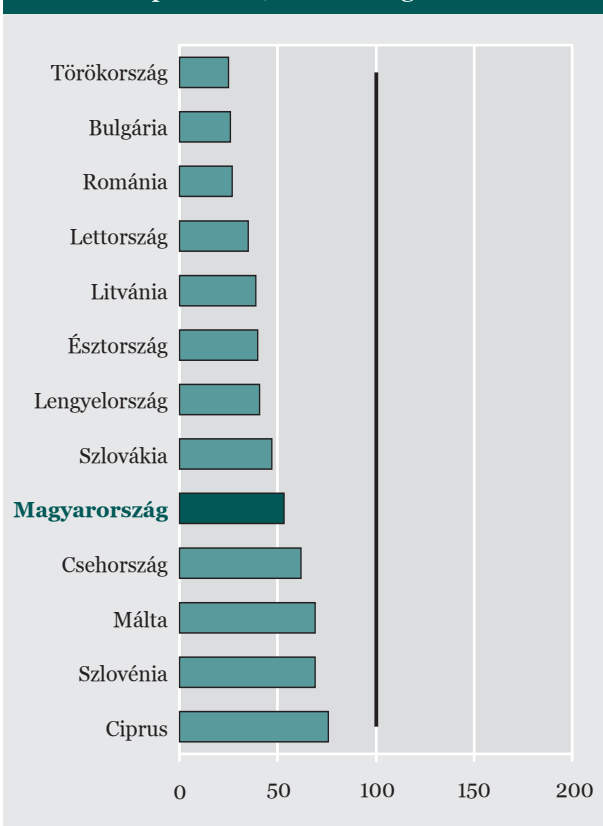
A **csatlakozó országok** csoportjában 4 ország előzi meg Magyarországot, Ciprus, Málta, Szlovénia és Csehország. Szlovénia mutatója 69%-át, Csehországa 62%-át adja az uniós átlagnak. (Emlékeztetőül a magyar adat 53%-ot tesz ki.) A fejlettségi sorrendben közvetlenül utánunk Szlovákia következik 6 százalékpont lemaradással, 47%-kal, majd Lengyelország és Észtország kb. 40%-kal. Nem éri el a 40%-os szintet Lettország és Litvánia.

A három **EU-tagjelölt** ország közül Románia, Bulgária és Törökország egy főre jutó GDP-adata az EU-átlag 27–25%-át teszi ki.

Az egy főre jutó GDP az EU tagországaiban, 2002
(vásárlóerő-paritáson, az EU-átlag százaklékában)

Egy lakosra jutó GDP a csatlakozó és a tagjelölt országokban, 2002
(vásárlóerő-paritáson, az EU-átlag százaklékában)

Beruházás

A bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene az utóbbi négy évben – jelentős ingadozások mellett – összességében 23%-kal bővült, meghaladva a GDP 16%-os emelkedését. Az állóeszközök bruttó felhalmozása 2000-ben és 2002-ben 7% feletti ütemben nőtt, 2001-ben és 2003-ban pedig 3,5 és 3%-kal, részaránya a GDP-ben ezalatt a 2000. évi 23,5%-ról változatlan áron mérve 24,8%-ra emelkedett. Ugyanakkor, folyó áron 22%-ra csökkent a részesedése, mert a beruházási árak növekedése e négy évben a GDP deflátor árindex alatt maradt, ami főként az importgépek áralakulásának köszönhető.

Az EU 15 tagállamában a bruttó állóeszköz-felhalmozás aránya a GDP-ben – folyó árakon számítva – átlagosan 19,1% volt 2003-ban, a csatlakozó országokban pedig 21,4%. Nemzetközi összehasonlításban magas volt a felhalmozás dinamikája Magyarországon, ugyanis a bruttó állóeszköz-felhalmozás növekedése az EU-ban négy év alatt együttvéve 2%-ot tett ki, a csatlakozó országok átlagában 4%-ot. Az utóbbi országcsoportban a szerény

növekedés főként a nagy súlyt képviselő lengyel mutató több mint 15%-os visszaesésével függ össze.

A beruházások meghatározó súlyt képviselnek a bruttó állóeszköz-felhalmozásban, arányuk három éve stabilan 90%. (Az eltérés néhány főbb tényezője: nem képezik tárgyát a beruházásnak az immateriális javak, a pénzügyi lízing útján beszerzett eszközök stb.) A nemzetgazdasági beruházások volumene 1996 óta folyamatosan nőtt, az utóbbi négy évben összességében 24%-kal. A növekedés erősen ingadozott: 2000-ben 7,4-ot tett ki, azután 3,5%-ot. 2002-ben a költségvetési – főként infrastruktúrális – beruházások fellendülése és a folytatódó lakásépítési konjunktúra 7,8%-os növekedést eredményezett. 2003-ban a beruházási tevékenység a gyenge évkezdet után fokozatosan élénkült, az év egészében a növekedés 3,1%-ot ért el.

A beruházások **gazdálkodási forma** szerinti megoszlásában történt változások részben az ágazati szerkezet módosulásával függnek össze. Az egyéni gazdasági tevékenységekhez kapcsolható beruházások aránya négy év alatt 18%-ról 27%-ra emelkedett, elsősorban a lakossági lakásépítések növekvő számával magyarázhatóan. A költségvetési szervek által finanszírozott beruházások aránya 2002-ben nőtt, tavaly kissé a 2000-es szint alá süllyedt. A vállalkozások részesedése 2000 és 2002 között 67-ről 58%-ra csökkent, tavaly 58,6%-ot tett ki.

Az építési és gépberuházások alakulása, 2003			
	Megoszlás folyó áron, %	Volumenindex	
		1999= 100,0	2002= 100,0
Összes beruházás	100,0	123,5	103,1
ebből:			
építés	53,8	127,8	97,1
gép	44,6	121,3	112,3
ezen belül			
hazai	22,4	118,0	102,9
külföldi	22,2	125,0	122,4

Az infrastruktúrafejlesztés és a lakásépítések nagy számának következményeként az építési beruházások volumennövekedése az utóbbi négy évben összességében meghaladta a gépberuházásokét, így súlyuk 54%-ra emelkedett a kezdeti 49%-ról. Az építési beruházások 2000–2002-ben gyorsuló ütemben nőttek, tavaly azonban 2,9%-kal csökkentek. A gépberuházások a 2000-es 8%-os növekedés után két évig alig változtak, majd 2003-ban 12,3%-kal bővültek. Ennek egyik oka a termelő ágazatok beruházásainak élénkülése, a másik az

importált gépek árainak második éve tartó csökkenése, amely 2003-ban az importgép-beruházások volumenének 22%-os növekedését eredményezte.

Jelentősen változott a beruházások **ágazati megoszlása**. A legélénkebb beruházási tevékenységet (négy év alatt 72%-os növekedés) az utóbbi években a lakásépítéseket is magába foglaló ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás nemzetgazdasági ágban fejtették ki, amely ezáltal a beruházások tekintetében a legnagyobb, 27,6%-os súlyú ág lett. A feldolgozóipar beruházásai a 2002-es 11%-os visszaesés után tavaly 13,2%-kal emelkedtek, 1999 óta mindössze 3%-kal bővültek, így a négy év alatt az összes beruházás 27%-áról 22%-ára estek vissza. Az útépítéseket is felölelő szállítás, raktározás, posta és távközlés nemzetgazdasági ág beruházásai 2002-ben az autópálya-építéseknek köszönhetően 18%-kal nőttek, tavaly 9,1%-kal csökkentek. E három ág együttes súlya tavaly 63%-ot tett ki.

Az évek során erősen ingadozó, összességében valamivel átlag fölötti növekedés volt tapasztalható 1999 óta a közszolgáltatások által befolyásolt négy nemzetgazdasági ág – közigazgatás, oktatás, egészségügy és egyéb szolgáltatás – beruházásaiban. 2002-ben ezek, az egyéb közösségi, személyi szolgáltatás ág kivételével, kiugróan magas, 20–40%-os beruházásbővülést könyvelhettek el. Tavaly mind a négy ágat visszaesés jellemezte, amelynek következtében együttes súlyuk 16%-ról 13%-ra mérséklődött.

2003-ban visszaesett a közép-magyarországi székhelyű vállalatok beruházásainak teljesítményértéke, így csökkent e régió súlya a nemzetgazdaság összes beruházásában, de közel 50%-os részaránnyal így is meghatározó maradt. Az összes többi régió súlya emelkedett a növekvő beruházásaiknak köszönhetően. A legnagyobb fejlődés Észak-Magyarországon volt tapasztalható. Az egy lakosra jutó beruházási érték a közép-magyarországi, a közép- és nyugat-dunántúli régiókban a legmagasabb, viszont a többi régióban élénkebb volt 2000 óta a növekedés.

Külföldi működőtőke-befektetések

A világ külföldi működő tőke mozgásában az elmúlt években két fő tendencia figyelhető meg: egyrészt változott a tőke mozgásának iránya, mérséklődött a fejlett országokba, és emelkedett az egyéb ország-csoportokba irányuló tőkeáramlás, másrészt 2001-től csökkent a működőtőke-befektetések növekedésének üteme is. Ez utóbbi a 2000. évi 20-ról 2002-ben 8%-ra mérséklődött. A világ összes országában

működő külföldi tőkeállomány⁹ 2002 végén 7,1 billió dollár volt. Ennek kétharmadot közelítő hányada a fejlett, egyharmada a fejlődő és 2,6%-a a közép és kelet európai országokban található. Ezen országsoporton belül Magyarország – Lengyelország és Csehország mögött – a harmadik, az egy főre jutó befektetett tőkeállomány tekintetében a második helyen állt.

A magyarországi adatok módszertani változás miatt eltérnek a korábban publikáltaktól. A változások összhangban vannak az EUROSTAT és az OECD által alkalmazott elszámolási elvekkel. Így a korábban vizsgált jegyzett tőke helyett az összehasonlítás alapja a saját tőke, ami tartalmazza a külföldi befektetők újra befektetett (visszaforgatott) jövedelmét is. A saját tőke számbavétele a tőzsdére bevezetett cégek esetében piaci értéken, a többieknek könyv szerinti értéken történik.

A külfölditőke-állomány növekedését befolyásolja az újonnan beáramló tőke nagysága, a tőzsdére bevezetett cégeknél az árfolyam alakulása, továbbá a visszaforgatott jövedelem aránya is. Magyarországon korábban a külföldi tőke éves növekményében az újonnan beáramló tőke és esetenként (pl. 1999-ben) az árfolyamok alakulása dominált. Ez a helyzet 2000-től megváltozott, a növekmény egyre nagyobb hányada a visszaforgatott jövedelemből származott. A hazánkban működő külföldi tőke állománya 2002-ben 11%-kal emelkedett az előző évihez képest, december végén 7 billió forint volt. A visszaforgatott jövedelem aránya a tőkenövekményből az előző évi 52%-ról 66%-ra nőtt.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások az összes vállalkozás saját tőkéjének 53%-ával rendelkeztek 2002-ben.

A külföldi tőkebefektetések kétharmada 2002. végén a következő négy országból származott: Németországból (32%), Hollandiából (15%), Ausztriából (11%) és az Egyesült Államokból (8%). Az ötödik legnagyobb befektető, Franciaország részesedése 5%, a többi országa egyenként nem érte el a 3%-ot.

A befektetett külföldi működő tőke némileg mérséklődő, de még mindig jelentős területi koncentrációt mutat. A befektetett külföldi tőke valamennyi régióban emelkedett, 2002-ben 63%-a a közép-magyarországi, 12%-a a nyugat-dunántúli, 8%-a a közép-dunántúli régióban helyezkedett el (a vállalkozások székhelye szerinti adatok). A legalacsonyabb érték a dél-dunántúli régióé (2,2%). A kül-

földi érdekeltségű vállalkozások száma 2002-ben összességében és valamennyi régióban csökkent, kivéve az észak-alföldi régiót és ezen belül is Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét, ahol jelentősen, 600-zal emelkedett.

A feldolgozóipar összes saját tőkéjének 62%-a külföldi eredetű. A második legtöbb tőkét vonzó ágazat a kereskedelem (12%-kal). Közel azonos (10-11%-kal következik) az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás ágazat; a pénzügyi tevékenység, a szállítás, távközlés. A mezőgazdaságban az ismert föld-eladási korlátozások miatt továbbra is alacsony a külföldi tőke jelenléte.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások¹⁰ aránya a társasági adóbevallást benyújtó vállalatok körében 2002-ben az összes hozzáadott értékből 43%-ot, a nettó árbevételből 47%-ot, a beruházások teljesítményértékéből 43%-ot képviselt, és az átlagos statisztikai állományi létszám egynegyedét foglalkoztatta. A jövedelmezőségi mutatók közül az össztőke jövedelmezősége magasabb, a bérhányad kisebb volt a külföldi vállalkozások körében. A vagyonszerzés arányos adózott eredmény, a készletek aránya, a vagyontfedezeti mutató és a likviditási ráta nem mutat lényeges különbséget.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások részesedése a külkereskedelmi forgalomból évről évre növekedett, 2002-ben a behozatalból 79%-ot, a kivitelből 83%-ot képviselt, míg a teljes külkereskedelmi deficit harmada keletkezett e körben. A behozataluk 66%-a és a kivitelük 85%-a a fejlett országokhoz, túlnyomórészt az Európai Unióhoz kapcsolódott. Ez utóbbiban mind a behozatal, mind pedig a kivitel esetében a gépek és szállítóeszközök voltak többségben. A legjelentősebb külkereskedelmi partner továbbra is Németország volt.

A Magyarországon bejegyzett **off-shore** vállalkozások száma az 1999. évi 250-ról – jelentősen növekedve – 2002 végére meghaladta a 820-at. Ezen vállalkozások saját tőkéje három év alatt 4,5-szeresére, 1,8 billió forintról 2002-ben 8,2 billió forintra emelkedett, ami 17%-kal haladja meg a külföldiek Magyarországon befektetett működőtőke-állományát.

(Az off-shore társaságok belföldi jogi személyekkel kapcsolatot nem létesíthetnek, bruttó hozzáadott értékük csak harmadik országgal folytatott tevékenységből származhat. A magyar GDP-hez csak a Magyarországon igénybevett áruk és szolgáltatások értékével járulnak hozzá.)

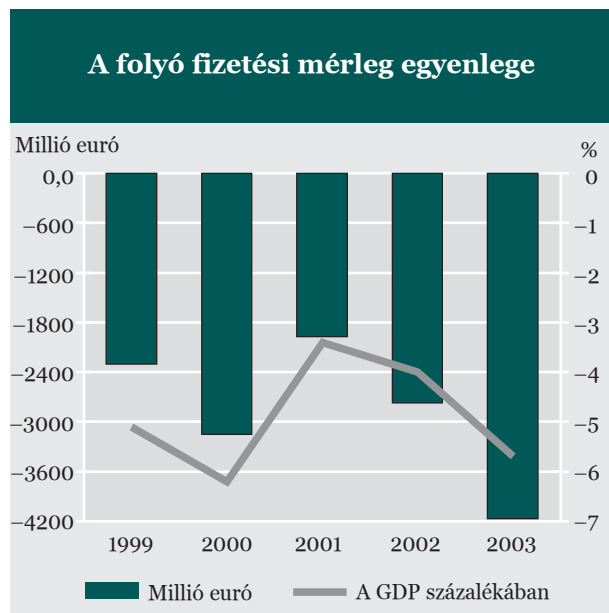
A **magyar vállalkozók által külföldön befektetett tőke** az 1999. évi 207 milliárd forintról 2002-ben 450 milliárd forintra emelkedett. A ma-

⁹ Forrás: World Investment Report, United Nations, New York and Geneva, 2003.
¹⁰ A további adatok nem tartalmazzák a pénzügyi vállalkozások adatait.

gyar tőkekivitel 20%-a 2002-ben Hollandiába irányult, ezt követte Macedónia 15%-kal, illetve Szlovákia 14%-kal. Románia és Dánia egyaránt 8%-kal részesedett. A kilencvenes évek végéhez képest a magyar tőkekivitel iránya lényegesen módosult: Hollandia részaránya ekkor 45%-ot, Ausztriáé, mint a második legjelentősebb fogadó országé 12%-ot meghaladó volt. Ez utóbbi 2002-ben nem érte el a fél százalékot. A magyar vállalkozások külföldi tőkebefektetéseinek ágazati megoszlását tekintve is történtek elmozdulások. 2002-ben a pénzügyi tevékenység gazdasági ág részesedése bár csökkenő, még mindig a legmagasabb (38%). Szintén mérséklődött a kereskedelem, javítás (15%), ugyanakkor emelkedő az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás (19%) és a feldolgozóipar (17%) aránya.

Fizetési mérleg, külföldi adósságállomány *

A folyó fizetési mérleg hiánya 2000-ben megközelítette a 3,2 milliárd eurót, a bruttó hazai termék (GDP) 6,2%-át. 2001-ben a hiány jelentősen, 2 milliárd euróra, a GDP 3,4%-ára mérséklődött, amit 2002-ben és 2003-ban is növekedés váltott fel. A deficit 2,8, illetve 4,2 milliárd euróra emelkedett, ami az adott évi GDP 4, illetve 5,7%-ának felelt meg.

A folyó fizetési mérleg hiányának GDP-hez mért arányszáma a gazdaságilag fejlett országok többségéhez viszonyítva Magyarországon magas. Az

* Az adatok forrása a Magyar Nemzeti Bank.

11 Az adatok nem tartalmazzák a visszaforgatott osztalékjövodelemek alakulását.

Európai Unió tagországainak átlagában a folyó fizetési mérleg egyenlege a kilencvenes éves második felében szufficitet mutatott, amit 2000-ben – lényegében az olajár-emelkedés és az ezzel összefüggő cserearányromlás hatásaként – 0,8%-os deficit váltott fel. 2001-ben a hiány 0,2%-ra mérséklődött, majd 2002-2003-ban ismét fél százalék körüli szufficit alakult ki. A csatlakozó országok átlagában 2002-ben 4% fölötti volt a deficit.

A magyar folyó fizetési mérleg évenkénti hiányának alakulását lényegében a reálgazdasági tranzakciók mérlege, azaz az áruk és szolgáltatások passzívuma határozta meg, amely évenként jelentős ingadozásokat mutatott. A jövedelmek és a viszonzatlan folyó átutalások egyenlege közel állandó, 1,1-1,2 milliárd eurós, 2003-ban még ennél is kisebb, 0,9 milliárd eurós passzívumot mutatott.

A folyó fizetési mérleg főbb összetevőinek alakulása

Megnevezés	(millió euró)			
	2000	2001	2002	2003
Reálgazdasági tranzakciók egyenlege	-1 950	-853	-1 567	-3 228
Jövedelem és viszonzatlan átutalások egyenlege	-1 202	-1 114	-1 204	-938
Folyó fizetési mérleg egyenlege	-3 152	-1 967	-2 771	-4 166

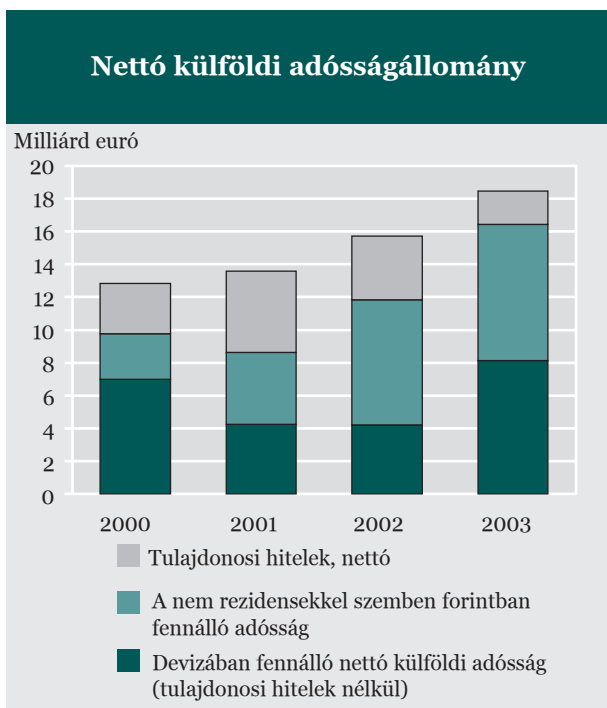
A nettó jövedelemkiáramlás 2000-ben és 2001-ben 1,5 milliárd euró volt, 2002-ben kissé emelkedve megközelítette az 1,7 milliárdot. Ezt 2003-ban mérséklődés követte, a nettó jövedelemkiáramlás 1,5 milliárd euró alatt maradt. A vizsgált időszakban az adóssághoz kapcsolódó, kamat jellegű nettó kiadások évi 7-800 millió, a nem adóssághoz kapcsolódó, osztalék jellegű nettó kifizetések¹¹ 800-1100 millió euró körül ingadoztak, amit az egy évnél rövidebb ideig külföldön foglalkoztatottak díjazásából származó nettó 140-180 millió eurós aktívum mérsékelte. 2003-ban az adóssághoz és a nem adóssághoz kapcsolódó nettó jövedelmek egyaránt mintegy 810-810 millió euró passzívumot, a munkajövedelmek 140 millió euró aktívumot képviseltek. A viszonzatlan folyó átutalások aktívuma évről évre emelkedő összeggel, 2003-ban közel 540 millió euróval javította a folyó fizetési mérleg egyenlegét.

A kilencvenes évek második felében a folyó fizetési mérleg finanszírozásában meghatározó szerepet játszottak a **nem adóssággeneráló források**

(működőtőke- és tulajdonviszonyt megtestesítő portfólióbefektetések). 2000-től ez a folyamat megtorpant, a finanszírozásban a hitelek váltak meghatározóvá. A külföldiek magyarországi működőtőke-befektetései továbbra is jelentős összeget, 2000-ben és 2003-ban 1,5 milliárd eurót, és 2001–2002-ben is 1,1, illetve 1,3 milliárdot képviseltek, ugyanakkor a magyarok ilyen típusú külföldi befektetései ugrásszerűen emelkedtek. 2000–2002-ben, a három év alatt kihelyezett tőke összesen 1,2 milliárd euró volt, 2003-ban – egy év alatt – ezt meghaladó összegűre, 1,3 milliárdra nőtt. A tulajdonviszonyt megtestesítő portfólióbefektetések összege és mozgásának iránya is szélsőségesen ingadozott. E címen 2000-ben 630, 2002-ben 190 millió euró áramlott ki, 2001-ben 90, 2003-ban 230 millió euró áramlott be. Mindezek hatására a nem adóssággeneráló források 2000–2003-ban rendre a folyó fizetési mérleg hiányának 8, 41, 32, illetve 11%-ára nyújtottak fedezetet.

Magyarország **bruttó külföldi adósságállománya** – beleértve a tulajdonosi hiteleket is – 1999 végén 28,9 milliárd euró volt, ami 2003 végére 46,3 milliárd euróra emelkedett, a GDP arányos mértéke 64,2%-ról 63,1%-ra csökkent.

A **nemzetközi tartalékok és egyéb követelések** 2003. végi 27,8 milliárdos állománya 9 milliárddal haladta meg az 1999. végit.

A nemzetgazdaság **nettó külföldi adósságállománya** az 1999. végi 10,1 milliárd euróról 2003

végére 18,5 milliárdra emelkedett, a GDP 22,5%-áról annak 25,2%-ára nőtt. Ezen belül a magán-szektor adósságállomány-növekedése mérsékeltebb, az államháztartásé és az MNB-é együttesen gyorsabb volt. Utóbbiak részesedése az összes nettó külföldi adósságból az 1999. végi 30,2%-ról 2003 végére 47,3%-ra emelkedett.

Az ország **devizában fennálló** (tulajdonosi hitelek és a külföldiek által vásárolt, forintban denominált magyar állampapírok nélküli) nettó külföldi adósságállománya az 1999. végi 5,7 milliárd euróról 2003 december végére 8,1 milliárdra nőtt, a GDP 12,6%-áról annak 11,1%-ára mérséklődött.

A nemzetgazdaság **nem adósság jellegű bruttó tartozása** az 1999. végi 20,8 milliárd euróról 2003 végére 26,8 milliárdra nőtt. Ezen belül a nem rezidensek működőtőke-befektetése ennél valamivel gyorsabban emelkedett, aránya 2003 végén meghaladta a 84%-ot. A nem adósság jellegű követelések (rezidensek külföldi működőtőke- és portfólió jellegű befektetései) a vizsgált időszakban 2,1 milliárd euróval nőttek, összegük 3,6 milliárd eurót képviselt. A nem adósság jellegű nettó tartozás 2003 végén összességében 23,2 milliárd euró volt, aminek döntő részét, 83%-át a működő tőke tette ki.

Az **összes külföldi tartozás** (adósság és nem adósság jellegű tartozás) 2003 végén 73 milliárd, a követelés 31,4 milliárd, a nettó külföldi tartozás 41,6 milliárd eurót tett ki, GDP-hez viszonyított aránya – ami 1999-hez képest közel 10 százalékponttal mérséklődött – 56,8% volt.

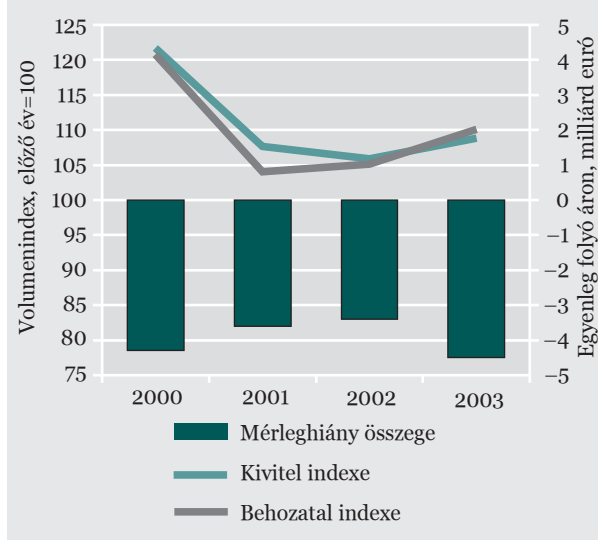
Külkereskedelem

A **külkereskedelmi termékforgalom** növekedése, miután 2000-ben még kimagasló ütemet ért el, majd 2001-ben és 2002-ben erősen lefékeződött, 2003-ban ismét élénkebb lett. A – mindenekelőtt a világkereskedelem folyamataival összefüggő – lassulás az importban jelentkezett korábban és markánsabban; az élénkülés ugyancsak itt kezdődött előbb. A 2002 második felétől gyorsuló importnövekedést kezdetben főként a fogyasztás motiválta, mellette 2003-ban erősödött a beruházási célú termékforgalom szerepe, az év utolsó harmadában pedig a termeléshez, összeszereléshez kapcsolódó elemek váltak meghatározóvá. Az export növekedésének lassulása fokozatosabb volt, viszont hosszabb ideig, 2003 közepéig tartott, s csak ezután indult meg a fellendülés. Az év egészében a 2002. évinél 9%-kal nagyobb volumenű export realizálódott, miközben az import 10%-kal nőtt. Ez az exportban a négy évvel korábbi szint több mint 1,5-szeresét, az

importban közel 1,5-szeresét jelenti. Az export dinamikája 2000 és 2002 között minden évben felülmúlta az importét, 2003-ban elmaradt attól (bár az utolsó negyedévben ismét az export növekedése lett a gyorsabb).

A lelassult növekedést az egyensúly javulása kísérte. A **külkereskedelmi mérleg** hiánya a 2000. évi 4,3 milliárd euróval szemben 2001-ben 3,6 milliárdot, 2002-ben 3,4 milliárdot tett ki. Egyidejűleg a relatív hiány – a hiány összege az export százalékában – 14,1%-ról 10,5%-ra, majd 9,4%-ra mérséklődött. A 2003-ban bekövetkezett gyorsulás az egyensúly újbóli romlása mellett ment végbe. A mérleghiány 4,5 milliárd euróra emelkedett, így az export 11,9%-ának felelt meg. Ez ugyancsak nagyobb az előző két év relatív hiányánál, a 2000. évinél azonban lényegesen kisebb.

A külkereskedelmi forgalom dinamikája és egyensúlya

Az Eurostat adatai 2003-ra sem mutatnak élenkülést az **Európai Unió** külkereskedelmében, sőt egyes relációkban a korábbi növekedést is csökkenés váltotta fel. A tagállamok egymás közötti forgalmának euróban kifejezett értéke a 2000. évi gyors, majd 2001–2002-ben erősen lelassult növekedés után 2003-ban 2%-kal elmaradt az előző évitől. Hasonló irányú változást, és 2003-ban szintén 2%-os mérséklődést mutat az unión kívüli országokba irányuló export. Az onnan származó importban fennmaradt a 2001 óta érvényesülő stagnáló-csökkenő irányzat, s 2003. évi értéke az egy évvel korábbi körül alakult. A külkereskedelmi mérleg ebben a viszonylatban a 2002. évi többlet után ismét hiánnyal zárt, bár ez a

hiány nemcsak a 2000. évi kimagasló, hanem a 2001. évi jóval kisebb összegtől is messze elmaradt.

A **csatlakozó országok** csaknem mindegyikében – szintén az Eurostat adatai szerint, euróban kifejezve – 2002-ben és 2003-ban is növekedést mutat a külkereskedelmi forgalom. 2003-ban Ciprus exportja és importja, valamint Málta exportja maradt el az előző évitől. A többi országban 3–16%-kal nőtt az export és 2–16%-kal az import. A magyar exportdinamika (euró alapon 4%) az alacsonyabbak közé, az importdinamika (6%) a középmezőnybe tartozik. A külkereskedelmi mérleg Magyarországhoz hasonlóan valamennyi csatlakozó országban évről évre hiánnyal zárt. A csatlakozó országok 2003. évi exportjuk 43% (Litvánia) és 74% (Magyarország) közötti részét bonyolították le az Európai Unióval. Az importban ugyanez az arány 45% (Litvánia) és 67% (Szlovénia) között volt (Magyarországon 55%-ot tett ki). Az Európai Unió 10 legnagyobb külkereskedelmi partnerének sorában három csatlakozó ország szerepelt: Lengyelország 3–4% közötti, Csehország mintegy 3%-os, Magyarország 3% alatti aránnyal a 7–9. helyen állt 2003-ban.

Magyarország külkereskedelmi forgalmának **áruszerkezete** az utóbbi években nem változott. Az export mintegy hattizede, az import több mint fele a **gépek és szállítóeszközök** csoportjába tartozott. Ebben a termékkörben a növekedés a 2000 és 2003 közötti időszakban egyetlen év kivételével gyorsabb volt az átlagosnál, s az export dinamikája többnyire meghaladta az importét. (A világkereskedelem 2001. évi lassulása mindenekelőtt itt éreztette hatását). 2003-ban a gépexport volumene az előző évihez képest 15%-kal, négy év alatt összesen 1,7-szeresre nőtt. A gépimport növekedése ez idő alatt 12%-os, illetve 1,6-szeres volt. Az exportra került gépipari termékek igen jelentős részét multinacionális, főként vámszabad területi cégek állították elő, a gépimport pedig ugyancsak nem elhanyagolható részben ezek exportját alapozta meg. Forgalmuk a teljes gépexport és -import termék- és relációs szerkezetének is meghatározó tényezője.

A gépexport kilenctizede évről évre öt gépcsoportból került ki: energiafejlesztő gépek, irodagépek és gépi adatfeldolgozók, híradás-technikai gépek, villamos gépek, közúti járművek; beleértve mindezek alkatrészeit és részegységeit is.

A gépexport fő piacát mindvégig a fejlett országok, elsősorban az Európai Unió tagállamai jelentették. Bár részesedésük 2000 óta néhány százalékponttal csökkent, 2003-ban is 88, illetve 81%-os volt. Ezzel szemben főként a közép- és kelet-európai országok aránya lett nagyobb, de mindössze 7%-ot tett ki; a fejlődő országoké 5%-ot.

A gépipport alakulása országocsonponként (folyó áron)

Az igen széles termékkört felölelő **feldolgozott termékek** csoportja az export 30%, az import 35% körüli részét képviselte. Az árufoócsoport forgalmának alakulását több éven keresztül befolyásolta a videojáték-kivitel, amely 2001 októberé és 2002 májusa között bekövetkezett felfutásával jelentősen növelte, majd megszűnésével erősen mérsékelte az export dinamikáját. Az ún. bázishatás megszűnésével 2003 második felétől ismét élénkületet mutat a feldolgozott termékek exportja, de éves szinten így is 1%-kal kisebb volumenű volt, mint egy évvel korábban; a négy évvel korábbinak pedig 1,3-szeresét tette ki. A feldolgozott termékek importja ez idő alatt 8%-kal, illetve 1,3-szeresre emelkedett. Az időszak elején legnagyobb tételét – az „egyéb” csoporttól eltekintve – a textilfonalak és szövetek adták, amelyeket főként bér munka-feldolgozás céljából szállítottak az országba. Azóta ezek importja és különösen az árufoócsoporton belüli arányuk számottevően csökkent. (Hasonló tendenciát mutat az export is a nagy részben bér munka késztermékeket tartalmazó ruházati cikkek és öltözköztetők körében.) Több más termékkörben viszont folyamatosan és erőteljesen nőtt az import, közülük is kiemelkedően a gyógyszerek és gyógyszerészeti termékek csoportjában. (Az importnál jóval kisebb gyógyszer-exportban szintén jelentős volt a növekedés.)

Az **élelmiszerek, italok dohány** árufoócsoport jelentősége az exportban nagyobb, aránya az utóbbi években 7% körül alakult, míg az importban 3%-ot tett ki. Ebben a termékkörben az export a 2000-

2001. évi növekedést felváltó 2002. évi csökkenés után, 2003-ban sem élénkült számottevően. Volumene alig 1%-kal haladta meg az előző évit; és mintegy tizedével a négy évvel korábbit. Ugyanakkor az import volumene folyamatosan és jelentős mértékben emelkedett, négy év alatt 1,4-szeresre, ezen belül 2003-ban 10%-kal. Értéke így is csak valamivel több mint fele volt az exporténak (bár 2000-ben még jóval kevesebb, mint fele). Az élelmiszerexport körülbelül kétharmadát három termékkör adta: hús és húskészítmények, zöldségek és gyümölcsök, gabona és gabonakészítmények. 2000 óta a hús és húskészítmények jelentősége csökkent, míg a gabona és gabonakészítményeké – a 2002–2003. évi stagnálás-mérséklődés ellenére – az időszak egészét tekintve növekedést mutat. Az élelmiszerimportban a zöldségek és gyümölcsök, az állati takarmányok, valamint a kávé, tea, kakaó, fűszerek jelentették a legnagyobb tételeket, együttesen kb. 55%-os részesedéssel. Közülük a zöldség- és gyümölcsimport nőtt a legjelentősebben.

Az élelmiszer-forgalom piaci koncentrációja sokkal kisebb, mint a gépeké vagy a feldolgozott termékeké. 2003-ban az export közel fele az Európai Unióba, négytizede a közép- és kelet-európai országokba irányult. (2000-ben az Európai Unió, valamint a közép- és kelet-európai országok aránya még csaknem azonos, 44% körüli volt.)

Az élelmiszerimport fő szállítója szintén az Európai Unió volt, s szintén emelkedő, 2003-ban 50%-os részesedéssel. Vele szemben a fejlődő országok aránya mérséklődött, 2003-ban az egynegyed részt sem érte el; a közép- és kelet-európai országoké mindvégig 20% körül alakult.

Az energiahordozók szerepe az exportban marginális (arányuk 2%) az importban nagyobb (arányuk 8%) volt a 2000 és 2003 közötti időszakban. Az import volumene 2003-ban az előző évit 9%-kal, a négy évvel azelőttit 22%-kal haladta meg. Értéke egyes években a volumenfolyamatokétól eltérő mértékű, sőt esetenként eltérő irányú változást mutat. A különbség 2000-ben, az igen jelentős világpiaci áremelkedéssel összefüggésben volt különösen nagy, s főként erre vezethető vissza, hogy 2003-ban az energiaimportra fordított összeg – euróban kifejezve – 2-szeresét tette ki a négy évvel korábbinak. Ugyancsak ennek tudható be, hogy az árufoócsoport forgalmi súlyánál jóval nagyobb hatást gyakorolt az importkiadás egészére és rajta keresztül az egyensúly alakulására.

Az energiaimport mintegy kilencetizede két termékkörre jutott: kőolaj és kőolajtermékek, természetes és mesterséges gáz. Együttes arányuk gyakorlatilag nem változott az időszak folyamán, belső

szerkezete azonban módosult: 2000-ben a kőolaj és kőolajtermékek, 2003-ban a gázimport összege és részesedése volt jóval nagyobb. A kőolaj és kőolajtermékek csoportján belül pedig a nyers kőolaj helyett egyre inkább a kőolajtermékek importja került előtérbe.

Az energiaiimport fő beszerzési forrását továbbra is a közép- és kelet-európai országok csoportja (alapvetően Oroszország) jelentette. Az országcsoport aránya 2003-ban meghaladta a 85%-ot, ami a 2000. évihez képest némi mérséklődést jelent; egyidejűleg az Európai Unió aránya lett nagyobb, de 2003-ban is mindössze 13%-ot tett ki. (Az Oroszországból származó energiaiimport is igen jelentős részben nyugat-európai közvetítőkön keresztül érkezett.)

A nyersanyagok aránya az exportban és az importban egyaránt kicsi, évről évre 2–2% körül alakult. A volumenváltozás a forgalom mindkét irányában ingadozó volt. A nyersanyagexport volume 2003-ban 11%-kal haladta meg az egy évvel és 15%-kal a négy évvel korábbit. Az import ez idő alatt 7, illetve 25%-kal nőtt.

A külkereskedelmi forgalom relációs szerkezetében az utóbbi években lényeges változás nem történt, de némi elmozdulás igen. Ez az elmozdulás egyfelől a fejlett országok – mind az Európai Unió, mind a többi fejlett ország – arányának mérséklődésével, másfelől az exportban a közép- és kelet-európai országok, az importban pedig a fejlődő országok arányának emelkedésével jellemezhető.

A legfontosabb exportcélországok részesedése a kivitelből, 2003

Sorrend ^{a)}	Ország	Százalék
1. (1.)	Németország	34,1
2. (2.)	Ausztria	8,0
3. (3.)	Olaszország	5,8
4. (6.)	Franciaország	5,7
5. (7.)	Nagy-Britannia	4,5
6. (4.)	Hollandia	4,1
7. (17.)	Svédország	3,3
8. (5.)	Egyesült Államok	3,2
9. (11.)	Spanyolország	2,7
10. (10.)	Románia	2,6

a) A zárójelben feltüntetett számok az adott ország 2000. évi sorrendben elfoglalt helyét jelentik.

2003-ban az export 74%-a az Európai Unióba irányult, a fejlett országok részesedése együttesen 80%-ot tett ki. A 2000. évi arányukhoz képest ez 1,5, illetve 3 százalékpontos mérséklődést jelent. A tíz legnagyobb exportcélország sorában az első kilenc helyen fejlett ország állt, közülük nyolc az Európai Unió tagja volt. A 10. helyen álló Románia után Belgium, majd három közép- és kelet-európai,

egyben az Európai Unióhoz csatlakozó ország (Lengyelország, Csehország, Szlovákia) következett. A közép- és kelet-európai régió összességében 16%-os arányt képviselt a 2003. évi exporton belül, ami a 2000. évinél 3 százalékponttal magasabb. A fejlődő országok exportból való részesedése lényegében nem változott, 4% körül alakult.

A legfontosabb származási országok részesedése a behozatalból, 2003

Sorrend ^{a)}	Ország	Százalék
1. (1.)	Németország	24,5
2. (3.)	Olaszország	7,1
3. (9.)	Kína	6,9
4. (4.)	Ausztria	6,3
5. (2.)	Oroszország	6,2
6. (6.)	Franciaország	4,8
7. (5.)	Japán	4,2
8. (7.)	Egyesült Államok	3,2
9. (12.)	Lengyelország	2,8
10. (8.)	Nagy-Britannia	2,7

a) A zárójelben feltüntetett számok az adott ország 2000. évi sorrendben elfoglalt helyét jelentik.

A 2003. évi importból 55%-kal részesedett az Európai Unió, a fejlett országok csoportja 65%-kal. Részesedésük 2000 óta 3, illetve 5 százalékponttal alacsonyabb lett. A tíz legnagyobb importpartner közül 2003-ban hét tartozott a fejlett országok csoportjába, ezen belül öt volt az Európai Unió tagállama. Az Európai Unió, illetve a fejlett országok arányának mérséklődésével szemben a fejlődő országok aránya nőtt: 4 százalékponttal, 18%-ra. A növekedésben meghatározó szerepet játszott a Kínából származó import igen gyors felfutása. A közép- és kelet-európai országokra évről évre az import 17–18%-a jutott. Ebben a relációban – alapvetően az energiaszállítások révén – Oroszország volt a legfontosabb származási ország, majd három csatlakozó ország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia következett.

Idegenforgalom, vendéglátás

A nemzetközi turizmust az utóbbi években több tényező is negatívan érintette, bár jelentkezésük és erősségük a világ egyes régióiban igen különböző volt. Európában, így Magyarországon is a gyenge gazdasági helyzet tekinthető közülük meghatározónak. Mellette azonban olyan események, mint a 2001. szeptember 11-i terrortámadás, vagy 2003-ban az iraki konfliktus, illetve ezek következményei, ha közvetlenül nem is, de közvetve mindenképpen éreztették hatásukat.

Magyarország határait 2000–2003-ban évente 30–32 millió külföldi lépte át. Az **utasforgalom** igen nagy része – a korábbiakhoz hasonlóan – ezekben az években sem jelentett tényleges turisztikai keresletet. Nagyszámú, főként a szomszédos országokból érkezett látogató egyéb – pl. vásárlási, munkavégzési – céllal érkezett vagy csak átutazott az országon. A **kereskedelmi szálláshelyeken** megfordult **külföldi vendégek** száma évről évre kb. egytizedét tette ki a látogatóforgalomnak. (A turisztikai és az egyéb céllal érkezett külföldiek közül egyaránt sokan vesznek igénybe nem kereskedelmi, pl. magán- vagy rokon szálláshelyet, és vannak olyanok is, akik saját ingatlannal rendelkeznek Magyarországon.) A külföldi vendégek átlagosan 3,4–3,5 éjszakát töltöttek el a kereskedelmi szálláshelyeken, összesen évi 10–11 millió éjszakát. Ez utóbbi alapján a kereskedelmi szálláshelyek külföldi vendég-forgalma a 2000–2001. évi, együttesen 10%-os növekedés után 2002-ben, majd 2003-ban is 5–5%-kal csökkent. Hasonló volt a tendencia az Európai Unióból érkezett vendégek körében, akikre a külföldi vendég-éjszakák héttizede jutott. (A határforgalomban mintegy háromtized részt képviseltek az Európai Unió országai).

A külföldi vendég-forgalom csökkenése főként a szerényebb szolgáltatást nyújtó szállástípusokban jelentkezett, míg a legmagasabb kategóriákban alig, vagy egyáltalán nem érződött. A szállodák külföldi vendég-forgalmának 2003-ban már fele az öt- és négycsillagos házakban realizálódott, szemben a négy évvel azelőtti 44%-kal; a két- és egycsillagos egységek aránya ez idő alatt 18%-ról 8%-ra esett vissza. Az egyéb szállástípusokban a 2000–2001. évi mérsékelt növekedést 2002–2003-ban azt meghaladó mértékű visszaesés váltotta fel. (Ezek a szállástípusok együttesen nem egészen háromtized részt képviseltek a kereskedelmi szálláshelyek külföldi vendég-forgalmán belül.)

Az ország különböző területeit ugyancsak eltérően érintette a külföldi vendég-forgalom csökkenése. Budapesten, ahol a legmagasabb színvonalú szálláshelyek túlnyomó többsége található, és a külföldi vendég-forgalomnak is igen nagy része koncentrálik, kevésbé volt érzhető. Itt a 2002. évi átmeneti csökkenést 2003-ban hasonló mértékű – 4% körüli – élénkülés követte; a négy évvel azelőttihez viszonyítva ez ötödével több vendégéjszakát jelent.

A **magyar állampolgárok külföldi utazásainak száma**, miután 2000-ben és 2001-ben valamivel 11 millió felett, 2002-ben pedig 13 millió körül alakult, 2003-ban 14,3 millió alkalmat tett ki. (Ennél – nem sokkal – magasabb utazásszámot eddig háromszor regisztráltak: 1989-ben, 1991-ben és 1994-ben.)

A 2000 és 2003-as időszakban az ország kereskedelmi szálláshelyein évente 2,9–3,3 millió belföldi vendég fordult meg. Átlagos tartózkodási idejük 2,5–2,7 éjszaka volt. A vendégéjszakák száma 2003-ban – 8,2 millió – az előző évihez képest 3%-kal, a négy évvel korábbihoz képest 11%-kal nőtt. (A folyamatos növekedést csak 2001-ben törte meg némi mérséklődés.) Mindez – a külföldi vendég-forgalom utóbbi két évben bekövetkezett csökkenése mellett – a belföldi vendég-forgalom súlyának további emelkedését is maga után vonta. 2003-ban a vendégéjszakák száma 46–54 arányban oszlott meg a bel- és a külföldi vendégkör között, ami 1999 óta 3 százalékpontos arányeltolódást jelent a belföldiek javára.

A **kereskedelmi szálláshelyek kül- és belföldi vendég-forgalmát** együtt tekintve a 2000–2001. évi, összesen 8%-os növekedés után 2002-ben és 2003-ban egyaránt 1–2% közötti mértékben csökkent a vendégéjszakák száma. Az Eurostat 2003. január-októberre vonatkozó adatai több európai (uniós és unión kívüli) országban is a szálláshelyi vendégéjszakák – 1 és 6,6% közötti – csökkenését jelzik az előző év azonos időszakához képest (Hollandia, Belgium, Olaszország, Egyesült Királyság, Dánia, illetve Norvégia és Svájc). Számottevően, 2,5–3,7%-kal nőtt viszont a vendégéjszakák száma Spanyolországban és Portugáliában, míg Finnországban, Svédországban, Ausztriában és Németországban az egy évvel azelőtti szint körül alakult. A csatlakozó országok közül Szlovéniában volt jelentős a növekedés (3,5%); Csehországban nem történt érdemi változás.

A **szállodák kihasználtsága** összességében, és azon belül valamennyi kategóriában csökkenést mutat. A legmagasabb kihasználtsággal mindvégig az öt- és négycsillagos házak működtek, 2003. évi 55%-os szobafoglaltságuk azonban 1999 óta 5–10 százalékpontos visszaesést jelent. (Ezekben a kategóriákban – az általános tendenciától eltérően – jelentősen nőtt a vendégforgalom, növekedése azonban alatta maradt szoba- és férőhely-kapacitásuk bővülésének.) A háromcsillagos egységek 41%-os, az egy- és kétcsillagos egységek 31–32%-os szobafoglaltsága 1–6 százalékponttal alacsonyabb az előző négy év hasonló mutatójánál. Az átlagos kihasználtság 44%-ot tett ki 2003-ban, a 2002. évihez képest 1 százalékponttal, az 1999 és 2002 közöttihez képest 2–3 százalékponttal csökkent.

A **kereskedelmi szálláshelyek szállásdíj-bevételei** – folyó áron – a 2000–2001. évi lassuló ütemű növekedés után 2002–2003-ban stagnáltak; 2003. évi összegük a négy évvel korábbit kb. egyötödével múlta felül.

A szállásdíjbevételek tendenciájával ellentétben a kereskedelmi szálláshelyek által üzemeltetett vendéglátóegységek folyamatosan növelték bevételeiket. Ugyancsak nagyobb lett a kereskedelmi szálláshelyek egyéb bevétele. E folyamatokkal együtt fokozatosan mérséklődött a szállásdíjak súlya a kereskedelmi szálláshelyek bevételein belül: az 1999. évi 60%-kal szemben 2003-ban 53%-ot képviselt. **A kereskedelmi szálláshelyek összes bevétele** – ugyancsak folyó árak alapján számítva – folyamatos, bár évről évre lassuló ütemű növekedést mutat. 2003. évi összege az előző évit nem egészen 2%-kal, a négy évvel korábbit 34%-kal múlta felül. A szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazat fogyasztóiár-indexe mind 2003-ra, mind a négyéves időszak egészére ennél gyorsabb, 9, illetve 52%-os áremelkedést jelez.

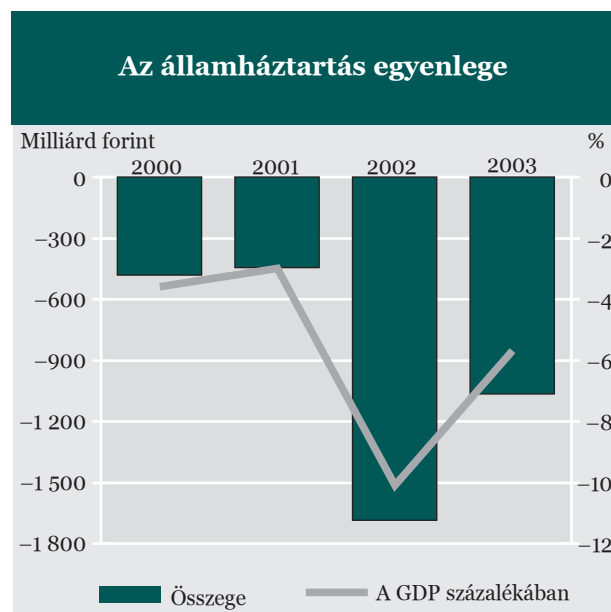
A **vendéglátás** összes forgalma – összehasonlítva árak alapján – a 2000. évi mérséklődés után 2001-ben és 2002-ben emelkedett, majd 2003-ban ismét csökkent. A 2003. évi forgalom volumene az előző évinél 2,4%-kal alacsonyabb, a négy évvel azelőttinél 5%-kal magasabb volt. A vendéglátóhelyek forgalma körülbelül kilenczized-egytized arányban oszlott meg a kereskedelmi és a munkahelyi vendéglátás között. (A kereskedelmi vendéglátáson belül kb. egytized részt képviseltek a kereskedelmi szálláshelyek – túlnyomó részben a szállodák – vendéglátóhelyei és kilenczized részt a többi egységek.) A kereskedelmi vendéglátás egészében a forgalom volumene 2003-ban az előző évihez képest 3,6%-kal csökkent, a négy évvel korábbihoz képest 4%-kal nőtt. A munkahelyi vendéglátásban – a 2001. évi átmeneti csökkenéstől eltekintve – jelentős növekedés következett be. A 2003. évi forgalom volumene 9%-kal nagyobb volt, mint az egy évvel azelőtti, és 16%-kal nagyobb, mint a négy évvel korábbi.

A folyó fizetési mérlegben a nemzetközi idegenforgalommal összefüggő **devizabevételek** összege – a Magyar Nemzeti Bank adatai szerint – a 2000–2001. évi dinamikus növekedést követően, 2002–2003-ban erősen visszaesett. A 2003. évi, 3 milliárd eurós bevétel 12%-kal alacsonyabb volt az előző évinél, és a négy évvel korábbitól is 10%-kal elmaradt (az eddigi legmagasabb, 2001. évi bevételhez hasonlítva az elmaradás megközelítette a 30%-ot). **A devizakiadások** – a bevételeknél hagyományosan jóval kisebb – összege 2002-ig folyamatosan és gyorsuló ütemben nőtt, s bár 2003-ban kissé – 2%-kal – mérséklődött, a négy évvel korábbit 23%-kal felülmúlta. A bevételek és kiadások egyenlegeként kialakult **aktívum** így – a bevételek tenden-

ciájához hasonlóan – 2000–2001-ben emelkedést, majd 2002-től annál sokkal nagyobb visszaesést mutat. A 2003. évi aktívum 1,2 milliárd eurót meghaladó összege az előző évinél 390 millióval, a négy évvel korábbinál 670 millióval kisebb volt (a 2001. évinek pedig a felét sem érte el).

Az államháztartás és alrendszerei*

Az **államháztartás** egyes alrendszereinek az államháztartás egészéhez viszonyított részesedésében az elmúlt négy évben – a központi költségvetés rendkívüli kiadásait figyelmen kívül hagyva – nem történt lényeges arányváltozás. A bruttó, nem konszolidált bevételek közel fele a központi költségvetésbe, negyede a társadalombiztosítási alapokba, kissé emelkedő hányada, mintegy negyede a helyi önkormányzatokhoz, míg 2% körüli része az elkülönített állami pénzalapokba folyt be. A bruttó kiadások esetében a központi költségvetés és a társadalombiztosítási alapok a bevételeknél kissé nagyobb, míg a másik két alrendszer kisebb hányadban részesedett.

Az államháztartási szektorban az árváltozások hatását kiküszöbölve, reálértéken¹² a bevételek 13%-kal, a kiadások 18%-kal nőttek. Az államháztartáson belüli halmozódást kiszűrve a konszolidált bevételek 7%-kal, a kiadások 13%-kal emelkedtek. A két szélső évet tekintve mérséklődött a jövedelemcentralizáció, a bevételek a bruttó hazai termék

*Az adatok forrása a Pénzügyminisztérium és KSH-számítás.
¹² A számításokat GDP deflátor árindexével végeztük.

43,6%-áról 2003-ban annak 39,9%-ára mérséklődtek. A kiadásoknak a GDP-hez viszonyított aránya 2000-ben és 2001-ben az előző évihez képest mérséklődött, 2002-ben 50% fölé emelkedett, majd 2003-ban az egy évvel korábbihoz, és 1999-hez képest is csökkent, nem érte el a 46%-ot.

Az államháztartás GDP-hez viszonyított hiánya, pénzforgalmi adatok szerint a 2000. évi 3,6%-ról 2001-ben 3%-ra mérséklődött. A deficit 2002-ben a GDP 10,1%-ára nőtt, amiben meghatározó szerepe volt a kiugróan magas rendkívüli költségvetési kiadásoknak. 2003-ban az államháztartási deficit a GDP 5,7%-a, 1,1 billió forint volt. Eredmény szemléletben az ESA '95 szerint számolva 2001-ben a GDP 7,7, 2002-ben 7,4, 2003-ban 5,9%-át tette ki.

Az Európai Unió tagországainak átlagában az államháztartás 2000-ben a GDP 1%-ának megfelelő szufficitet, 2001-ben ugyanekkora deficitet mutatott, ami 2002-ben 2%-ra, majd 2003-ban 2,6%-ra emelkedett. Az EU-tagországok közül 2003-ban kilencnek az államháztartása deficitese volt, a legnagyobb hiány Franciaországban (4,1) alakult ki, ezt követte Németország (3,9%) és Nagy-Britannia (3,2%), de Hollandiáé is a maastrichti kritériumok között megfogalmazott határértékre, 3%-ra nőtt. A legmagasabb szufficit Finnországban (2,3%) és Dániában (1,5%) keletkezett. A csatlakozó országok közül csak Észtország államháztartása mutatott 2,6%-os szufficitet, a többi országé deficitese volt, a legmagasabb Csehorszáé (12,9%), a legalacsonyabb Litvániáé (1,7%).

A hazai államháztartás **elsődleges egyenlege** 2000-ben és 2001-ben többletet mutatott, majd 2002-ben jelentős, 5,1%-os, 2003-ban mérsékeltebb, 1,8%-os deficitet. Az EU-tagországok átlagában mind a négy évben többlet keletkezett, bár a GDP-hez viszonyított aránya folyamatosan mérséklődő, 2003-ban 0,6% volt. Ezen belül 2000-ben és 2001-ben lényegében valamennyi tagországban aktívummal zárt, 2002-ben Németországban és Franciaországban, 2003-ban pedig további két országban, Nagy-Britanniában és Hollandiában is deficit keletkezett. A csatlakozó országok közül Észtország (2,9%) és Szlovénia (0,1%) államháztartásának elsődleges egyenlege volt 2003-ban szufficitese. A többi nyolc ország deficitjében a két szélső értéket Csehország (11,7%) és Litvánia (0,4%) jelentette.

A hazai **központi költségvetés bevételei** folyó áron 2003-ban 13,4%-kal, 4,9 billió forintra emelkedtek, 53%-kal haladva meg az 1999. évi szintet. A legdinamikusabban, közel 1,7-szeresükre, 2002-höz viszonyítva 24%-kal a fogyasztáshoz kapcsolódó adókból származó bevételek nőtték. Az ebből származó 2,4 billió forint adta 2003-ban az összes

bevétel közel 48%-át. A korábbi években ez az arány 43–45% körül alakult. Ezen adónem befizetéseiből az általános forgalmi adó (áfa), valamint a fogyasztási és jövedéki adó 1999-ben kétharmad-egyharmad arányban részesedett, ami úgy tolódott el fokozatosan az áfa javára, hogy 2003-ban már meghaladta a 72%-ot. A költségvetés bevételei közül a korábbi években a lakosság – elsősorban személyi jövedelemadó – befizetése emelkedtek a leggyorsabban, amelyek 2003-ban, az alkalmazotti adókedvezmény 2002. szeptemberi kiterjesztésének hatására, a jelentős adó-visszaigénylések következtében, nominálisan is elmaradtak az egy évvel korábbitól, az összes bevétel ötödét, 1 billió forintot téve ki. A gazdálkodó szervezetek befizetése a vizsgált időszakban a bevételek 13% körüli hányadát, 2003-ban 12,6%-át tették ki. A központi költségvetési szervek saját bevételeinek a növekedése volt a leglassúbb, arányuk az összes bevételből évről évre mérséklődve, 2003-ban 12,3%-ot képviselt. Ezzel kiadásai egyre kisebb hányadára, 2003-ban 22%-ára nyújtottak fedezetet (1999-ben ez az arány 34% volt).

A központi költségvetési szervek **kiadásai** 2003-ban nominálisan 59%-kal haladva meg az 1999. évi, és 3%-kal elmaradva az egy évvel korábbitól, megközelítették az 5,7 billió forintot. (A központi költségvetés kiadásai – különösen 2000-ben és 2002-ben – megjelentek olyan egyszeri, rendkívüli tételek – Magyar Fejlesztési Bank Rt. tőkeemelése, Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. tartalékának feltöltése, Nemzeti Autópálya Rt. és az Állami Autópálya Kezelő Rt. részesedésének megvásárlása, egyszeri bér- és nyugdíjkiadások, adósságvállalások és tartozáselengedések –, amelyek az állandó kiadások alakulásának megítélését jelentősen torzíthatják, így az összehasonlíthatóság érdekében a továbbiakban a kiadásokat, a kormányzati rendkívüli kiadások nélkül vizsgáljuk.) Ezek figyelembevételével a 2003. évi kiadások 9,2%-kal nőttek. A kiadások meghatározó, 2002-ig növekvő hányadát a központi költségvetési szervek pénzfelhasználása tette ki. 2003-ban ezen kiadások aránya mérséklődött, 48,7% volt, összege megközelítette a 2,8 billió forintot, ami 1,8-szerese az 1999. évinek. Rendkívül gyors ütemben, 2003-ban 90%-kal, 1999-hez képest 3,3-szeresére nőtt a lakástámogatások összege, arányuk a kiadásokon belül 2,4%-ot ért el. Lendületesen, 2001-ben és 2002-ben évi 70%-ot meghaladóan emelkedett a társadalombiztosításnak nyújtott hozzájárulás és garancia összege. 2003-ban az egy évvel korábbihoz képest 21%-kal visszaesett, így négy év alatt összesen 2,9-szeresére nőtt, a kiadásokból való részese-

dése 5,3%-os volt. A társadalombiztosítás közreműködésével folyósított ellátások négy év alatt 1,7-szeresükre emelkedtek. Ezen belül 2002-ben és 2003-ban volt jelentős, 18%-ot meghaladó a növekedés, a kiadásokból ez utóbbi évben 8,1%-kal részesedtek. A helyi önkormányzatok 2003-ban 1999. évinél 67%-kal nagyobb összegű támogatást kaptak a központi költségvetésből. Ezen belül 2000-ben a támogatásuk összege nominálisan is elmaradt az egy évvel korábbtól, 2001-2003-ban évenként 20% körüli mértékben emelkedett. A kiadásokon belüli aránya (13,2%) 2003-ban négy év óta először haladta meg az 1999. évit. A gazdálkodó szervezetek támogatására fordított összeg négy év alatt 63%-kal, 2003-ban 21%-kal nőtt, részesedése az összes kiadásból 5,1%-ot tett ki. A fogyasztóiár-kiegészítés növekedési üteme évről évre mérséklődött. Részesedése 2002-ben és 2003-ban már nem érte el a 2%-ot.

A korábbi években a központi költségvetés kiadásainak jelentős hányadát, 1999-ban közel negyedét tette ki az adósságszolgálat. Az ezt követő két évben a kiadások nominálisan is mérséklődtek, 2002-ben kissé, 2003-ban jelentősebben emelkedtek, így erre az utóbbi évben a kiadások 14,3%-át fordították. Az adósságszolgálati kiadások és bevételek egyenlegeként a nettó adósságszolgálati teher 2003. évi 710 milliárd forintos összege az előző évit 7,4%-kal meghaladva, mintegy 6%-kal alacsonyabb volt a négy évvel azelőttinél.

A **társadalombiztosítási alapok** gazdálkodásában minden évben deficit mutatkozott, a hiány mértéke azonban 2000–2002-ben nem érte el a GDP 1%-át, 2003-ban annak 1,9%-a, 345 milliárd forint volt. A társadalombiztosítási alapok évenkénti hiányának meghatározó hányada, 2003-ban 89%-a, az Egészségbiztosítási Alapban keletkezett. A társadalombiztosítási alapok bevételei négy év alatt folyó áron 1,6-szeresükre, ezen belül 2003-ban nem egészen 5%-kal, 2,5 billió forintra emelkedtek. 2000-ben a bevételek 90%-a a járulékbvételekből származott, ezek aránya 2001-2002-ben mérséklődött, 2003-ban kissé emelkedve 85% volt. A növekvő kiadások jelentős részére a központi költségvetés támogatása biztosított fedezetet. A társadalombiztosítási alapok kiadásai 1999 és 2003 között 78%-kal, 1,6 billió forintról 2,9 billió forintra nőttek. A kiadások szerkezetében meghatározó változás nem történt, 52–55%-át a nyugellátásra, 30–32%-át a természetbeni ellátásokra, a többi 14–16%-át pénzbeli ellátásokra (korhatár alatti rokkantsági és baleseti nyugdíj, táppénz stb.) fordították.

A **helyi önkormányzatok** gazdálkodásában a kilencvenes évek második felében jellemző (privatizációs bevétel nélküli) szufficit 2000-től deficitre

váltott, mértéke azonban nem érte el a GDP 1%-át, összege 2002-ben volt az eddigi legmagasabb, 117 milliárd forint. 2003-ban mintegy 10 milliárd forintos hiány valószínű. A helyi önkormányzatok 2003-ban a négy évvel korábbinál – folyó áron – 67%-kal, volumenben (GDP deflátor árindexszel számolva) 19%-kal több bevétellel rendelkeztek. A bevételekből kétötödöt meghaladó hányadot (2003-ban 46%-ot) képviselt a személyi jövedelemadó átengedett része és az állami támogatás együttesen. Ezen belül a személyi jövedelemadó részesedése a bevételekből évről évre növekvő volt, 2003-ban meghaladta a 16%-ot. A működési és fejlesztési célú állami támogatások együttes aránya 30% volt. A helyi önkormányzatok bevételei közül a helyi adók részaránya folyamatosan emelkedett, az intézményi bevételeké és az Egészségbiztosítási Alaptól átvett pénzeszközöké kissé mérséklődött. Ezek együttesen a bevételek kétötödét képviselték. Az államháztartáson kívüli, főleg fejlesztési célú pénzeszközök összege és aránya is az egyes években ingadozott. A helyi önkormányzatok kiadásai a bevételekével közel azonos mértékben változtak, így gazdálkodásuk egyensúlyban volt. Kiadásai mintegy négyötöde folyó működési kiadásai, míg a többi a fejlesztési, felhalmozási kiadásai fedezetére szolgál. A működési célú kiadások növekvő – 2000–2001-ben 52–53%-át, 2002-től a közalkalmazotti béremelések hatására 55%-ot meghaladó – hányadát a személyi juttatások és azok közterhei tették ki. A felhalmozási, fejlesztési célú pénzfelhasználások jelentős része tárgyi eszközök beszerzésére és pénzügyi befektetésekre irányul. A helyi önkormányzatok betétállománya 2003 végén megközelítette a 221 milliárd forintot, aminek kétharmadát a látra szóló és folyószámlabetétek tették ki. Hitelállományuk 146 milliárd forint volt, aminek négyötöde éven túli lejáratú. A helyi önkormányzatok nettó hitelezői pozíciója – a betétállomány mérséklődése és a hitelállomány növekedése különbségeként – kissé romlott az egy évvel korábbihoz képest. 2003. végén 75 milliárd forintot tett ki, szemben az egy évvel azelőtti 111 milliárd forinttal.

Az **elkülönített állami pénzalapok** év végi együttes számlaegyenlege 2001 kivételével aktív volt, a Munkaerő-piaci Alap passzívuma és a Központi Nukleáris Pénzügyi Alap aktívuma egyenlegeként. A vizsgált időszakban a Munkaerő-piaci Alap bevételeinek kétharmada a munkaadói, 21%-a a munkavállalói járulékokból származott. A kiadásai mintegy háromtizedét a munkanélküli-ellátások, negyedét a foglalkoztatási és képzési támogatások, tizedét rehabilitációs célú kifizetések tették ki. A Központi Nukleáris Alap bevételei szinte teljes

egészében a Paksi Atomerőmű Rt. befizetéseiből származtak. A bevételek egy részét a kis- és közepes aktivitású hulladéktárolók létesítésének előkészítésére, a kiégett fűtőelemek átmeneti tárolójának bővítésére, valamint hulladéktárolók működtetésére fordították. Az egyes években befizetett, de fel nem használt pénzeszközök a használt fűtőelemek végleges elhelyezésének későbbi fedezetéül szolgálnak.

A **központi költségvetés bruttó adósságállománya** az 1999 végi 6,9 billió forintról folyó áron 2003 végére 10,6 billióra nőtt, a GDP-hez viszonyított aránya 60%-ról 2001-ben 52%-ra csökkent, majd a következő két évben emelkedve 2003 végén 57% volt. Az adósságállomány 2002-ben emelkedett a leggyorsabban, 1,5 billió forinttal, ami azonban kisebb volt, mint az államháztartás hiánya. 2003-ban az adósságállomány 1,3 billió forinttal emelkedett. Ebben az államháztartás deficitjének finanszírozása mellett szerepe volt a forint gyengülésének is. Ez 260 milliárd forinttal növelte a devizaadósság-állomány forintértékét. Az adósságállományon belül folyamatosan emelkedett a fo-

rintadósság aránya és csökkent a devizáé, az 1999 végi 63–37-es arány 2003 végére 76–24-re módosult. A hitelek szerepe is csökkent, és helyét az állampapírok foglalták el. 2003 december végén arányuk megközelítette a 89%-ot, a forintadósságon belül pedig a 99%-ot.

Az Európai Unió tagországainak átlagában az államháztartás bruttó adósságállománya mind a négy évben meghaladta a maastrichti kritériumokban megfogalmazott, a GDP 60%-ára vonatkozó mértéket. 2000 és 2003 végén egyaránt 64% volt, a két közbenső évben kissé mérséklődött. 2003-ban a 15 tagország közül 9-ben teljesült a 60%-ra vonatkozó feltétel, a legalacsonyabb Luxemburgban 4,9%-kal, ezt követi Írország 32%-kal. A legmagasabb Olaszországban (106,2%), Görögországban (102,4%) és Belgiumban (100,5%). A csatlakozó országok közül Ciprus (72,2%) és Málta (72%) adóssága haladja meg a GDP-jük 60%-át, a többi nyolc ország között a legalacsonyabb Észtországban (5,8%), ezt követi Lettország (15,6%) és Litvánia (21,9%).

A gazdaság szerkezete

Tulajdonviszonyok a gazdaságban

Az 1990-es évtized közepére a gazdaság privatizációja már nagy vonalakban lezajlott, 1996-ban a bruttó hozzáadott érték 70%-a már hazai vagy külföldi magántulajdonban lévő vállalkozásokban jött létre. (A vállalkozások tulajdonosi viszonyok szerinti besorolása a többségi tulajdonlás elve alapján történik.) A magántulajdon aránya a GDP létrehozásában a kilencvenes évek közepe óta csak kevésbé változott, 2002-ben 70,9%-ot tett ki.

A hozzáadott érték megoszlása tulajdonosi alszektorok szerint

	2000	2001	2002
	(%)		
Közösségi	28,4	27,4	29,1
Hazai magán	49,6	50,5	49,0
Külföldi irányítású	22,0	22,1	21,9

A **közösségi tulajdon** szerepe a nem piaci jellegű ágazatokban továbbra is meghatározó. Kizárólagos jellegű az igazgatásban és a védelemben, az oktatási és egészségügyi tevékenységet végző intézményekben pedig domináns. A közösségi tulajdon

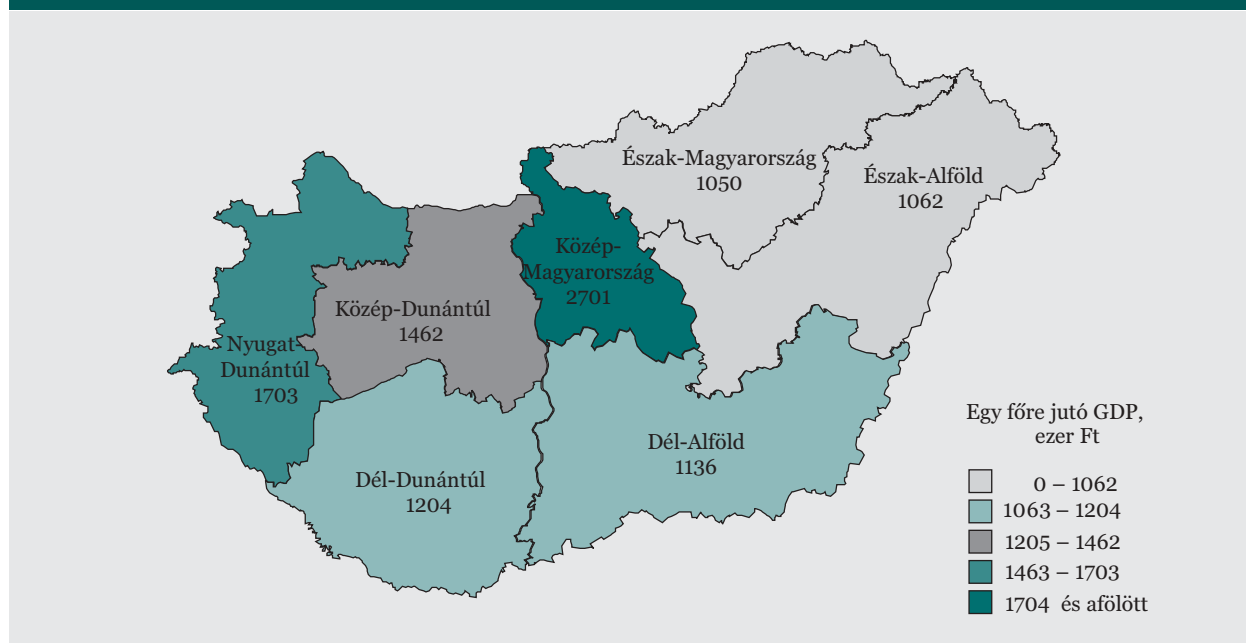
mellett az utóbbi területeken már megjelent a növekvő szerepű magánszektor. Az egészségügyi és szociális ellátás ágazat tevékenységében közel 30%-ot, az oktatásban 16%-ot képviselt a magánszektor 2002-ben. Jelentős arányt képvisel a közösségi tulajdon a szállítás, raktározás, posta és távközlés ágazatban, ahol 2002-ben a hozzáadott érték 46%-a az ide tartozó nagy állami vállalatokban jött létre.

A **külföldi tulajdon** növekedési üteme az utóbbi években megállt. A GDP-hez való hozzájárulásuk a kilencvenes évtized közepére jellemző 15–16%-ról az ezredfordulóra 22%-ra emelkedett, majd itt állandósult. A külföldi tulajdon szerepe a gazdasági ágak közül a feldolgozóiparban a legnagyobb, 58%. A feldolgozóiparon belül kiemelkedően magas a részesedése a járműgyártásban (87%) és a villamosgép- és műszergyártásban (77%). Az élelmiszeripar teljesítményének több mint a felét ugyancsak külföldi tulajdonú cégek hozták létre.

A GDP területi alakulása

A bruttó hazai termék területi megoszlása meglehetősen egyenetlen, az évek folyamán csak kissé és nem a kiegyenlítődés irányába változott. A lakosság csaknem felét (49%-át) tömörítő három legfejlettebb régióban – Közép-Magyarországon, Közép- és

Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) régióként, 2002 (folyó áron, ezer forint)

Nyugat-Dunántúlon – állították elő 2002-ben a bruttó hazai termék 65,6%-át. Ez az arány három évvel korábban 64,4% volt, vagyis ezeknek a régióknak az előnye 1999-től 2002-ig fokozódott. A további négy régióban a lakosság nagyobb fele él, a termelésnek azonban csak 34–35%-a jut ezekre a területekre.

Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék a 7 régió közül kiemelkedően a legnagyobb Közép-Magyarországon volt 2002-ben is, az országos átlagnál 64%-kal több. A legalacsonyabb érték az elmúlt években váltakozva az Észak-Alföldön vagy Észak-Magyarországon fordult elő, 2002-ben az utóbbi régióban, ahol az országos átlagnál 36%-kal alacsonyabb szintet mértek. A legmagasabb értéket képviselő Közép-Magyarország egy főre jutó bruttó hazai terméke (2 millió 700 ezer Ft) 2,57-szorosa volt a legalacsonyabb régióénak (1 millió 50 ezer Ft), ami az utóbbi nyolc év legnagyobb regionális különbségét jelenti.

A gazdaság ágazati szerkezete

A rendszerváltással, illetve a piacgazdaságra történő áttéréssel közvetlenül kapcsolatos struktúraátalakulás a kilencvenes évtized közepére lezajlott. Az évtized második felében már csak kisebb – a gazdaság külső és belső piaci feltételeinek változásából eredő, arra reagáló – elmozdulások voltak a magyar gazdaság ágazati szerkezetében. Az ezredfordulóra kialakultak az Európai Unióra jellemző ágazati szerkezethez már közelítő ágazati arányok.

Magyarország és az Európai Unió gazdasági szerkezete a hozzáadott értékhez való hozzájárulás alapján

Bruttó hozzáadott érték	Magyarország			Európai Unió (15) 2002
	2000	2001	2002	
Mezőgazdaság	4,3	4,3	3,7	2,0
Ipar	27,8	26,1	24,9	21,4
Építőipar	5,2	5,1	5,3	5,6
Szolgáltatások	62,7	64,5	66,1	71,0
Ágazatok összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A **mezőgazdaság** hozzájárulása a hozzáadott értékhez Magyarországon nagyobb, mint az Európai Unióban, az uniós átlag mögött azonban jelentős eltérések vannak. Az uniós országok harmadában 1–2% között van a mezőgazdaság részesedése, további harmadában 2–3% között, a harma-

dik harmadban pedig meghaladja a 3%-ot. Ez utóbbi csoportba tartozik Finnország, Írország, Portugália és Spanyolország, ahol 3–4% közötti a mezőgazdaság GDP-ből való részesedése és Görögország, ahol kiugróan magas, 7%.

Magyarországon **2002-ben** a mezőgazdaság térvésztesét meghatározóan a megtermelt termékek volumenének csökkenése okozta, de hozzájárult az ágazat jövedelmezőségének romlása is, ami a folyó árakon kimutatott ágazati struktúra változásában ugyancsak megjelenik. **2003-ban** a mezőgazdaság termelése, így a GDP-hez való hozzájárulása is tovább csökkent.

Az **ipar** gazdasági szerepe a kilencvenes évtized második felében és 2000-ben folyamatosan erősödött, az ipar volt a gazdaság húzóágazata. Ez a folyamat 2001-ben megtorpant, a világgazdasági dekonjunktúra kedvezőtlen hatásai ugyanis az iparban jelentek meg a leghamarább és a legnagyobb mértékben. Hosszú idő óta 2001 volt az első olyan év, amikor az ipar hozzáadott értéke stagnált, miközben a GDP 3,8%-kal emelkedett. Ez a tendencia 2002-ben és 2003 első felében tovább tartott, majd 2003 második felében megfordult, és az ipar ismét betöltötte gazdaságélénkítő szerepét.

A magyar ipar gazdasági súlya az **Európai Unió** átlagához képest magas, az átlag mögött azonban e téren is elég nagyok az eltérések. Kiemelkedően magas (33%) volt az ipar aránya 2002-ben Írországban. A magasabbak közé tartozik Németország (24%-kal) és Ausztria (23%-kal). A legjellemzőbb az ipar 19–22% közötti részesedése.

A **szolgáltatások** gazdasági szerepe a gazdasági fejlettség függvényében általában növekvő. Magyarországon is számottevő mértékben emelkedett 2000 és 2002 között a szolgáltató ágazatok hozzájárulása a hozzáadott értékhez. Az általános tendencián túl ezekben az években a szolgáltatások relatív nagyságát növelte az is, hogy a világgazdasági dekonjunktúra az ipart és a mezőgazdaságot érintette súlyosabban, így ezekben az ágazatokban csökkent vagy stagnált a gazdasági teljesítmény.

A szolgáltatások ágazatcsoportja rendkívül sokféle tevékenységet foglal magában. Ide tartozik a kereskedelem, a szállítás, távközlés, az idegenforgalommal kapcsolatos szolgáltatások. Az ilyen típusú szolgáltatások adják a GDP 21–22%-át. Az Európai Unióban e tevékenységcsoport gazdasági súlya közel azonos mint Magyarországon. Hasonló a GDP-n belüli aránya az ingatlanügyleteket és egyéb gazdasági szolgáltatásokat végző ágazatnak, valamint a pénzügyi tevékenységnek együttesen. A nem piaci szolgáltatások csoportja 23%-ot képvisel a hozzáadott értéken belül.

Áralakulás

Az elmúlt néhány évet a megfigyelt területeken viszonylag jelentős áremelkedés jellemezte. Négy nagy területen: a mezőgazdaságban, az ipar belföldi értékesítésében, az építőiparban és a fogyasztásban négy év alatt 32–35%-kal emelkedett az árszínvonal. Ennél mérsékeltebben, 23%-kal nőttek a beruházások árai. A külkereskedelem forintárainak alakulását – beleértve az ipari exportértékesítést is – jelentősen befolyásolta a forint árfolyama, amelyet 2001 közepétől 2003 közepéig többnyire a forint erősödése jellemzett. Ebben az időszakban a kiviteli és a behozatali forintárak csökkentek, így az áttekintett négy év alatt összesen mérsékelt, az exportban mintegy 6, az importban 10%-os forintárszint-emelkedés következett be.

Az évenkénti árváltozások a fogyasztás és a beruházások területén folyamatosan csökkenő növekedési ütemet mutattak. A mezőgazdaságban, az iparban és az építőiparban a 2002-ig csökkenő ütemet a múlt évben ismét nagyobb emelkedés váltotta fel, és az irányzat hasonló volt a külkereskedelemben is, azzal a sajátossággal, hogy ott az utóbbi két évben csökkent – de 2003-ban kevésbé, mint 2002-ben – a forintárszínvonal.

Termelői és beruházási árak

A **mezőgazdasági termékek** termelőiár-színvonala 2003-ban 36%-kal meghaladta az 1999. évi. Az emelkedés nagyrészt 2000-ben következett be, 2001-ben mérsékeltbben nőttek, 2002-ben csökkentek, 2003-ban ismét a 2001. évihez hasonló ütemben, az előző évhez képest 6%-kal nőttek az árak.

A növénytermesztési és kertészeti termékek árszínvonala 2003-ban 49%-kal magasabb volt, mint 1999-ben. 2003-ban, az előző évhez viszonyítva átlagosan 20,5%-kal emelkedtek, a legnagyobb mértékben (33%-kal) a gabonafélék ára. Ezen belül a kukorica ára emelkedett a leginkább, amihez a kisebb termés mellett a takarmánybúza hiánya is hozzájárult.

2003-ban az ipari növények felvásárlási átlagára összességében nem érte el az előző évi szintet. A nagyobb termés miatt a napraforgó felvásárlási ára 22%-kal volt alacsonyabb. A burgonya ára igen jelentősen (+51%), a cukorrépáé 7%-kal emelkedett. A keresleti piacon a zöldségfélék ára erőteljesen, 23%-kal nőtt. A gyümölcsfélék ára szélsőségek – nagy áremelkedések és árcsökkenések – között változott, átlagosan 18%-kal volt magasabb az előző évinél.

Az élő állatok és állati termékek termelői árai 2003-ban átlagosan 20,5%-kal meghaladták az 1999. évi árakat, és 6,3%-kal alacsonyabbak voltak, mint az előző évben. 2003 februárjától a vágósertés felvásárlási ára folyamatosan csökkent, csak az intervenciós felvásárlás bevezetésével, júliustól kezdett emelkedni. A piac kínálati jellege, a külpiaci értékesítés ellehetetlenülése – állami támogatás hiányában – a felvásárlási árak csökkenéséhez vezetett, és éves szinten az árak 17%-kal elmaradtak a 2002. éveiktől. A tejpiaci problémák és a gyenge kereslet következtében a vágómarha felvásárlási ára éves szinten 4%-kal alacsonyabb volt, mint az előző évben. A tehéntej ára – a túltermelés miatt – 2003-ban nem érte el az előző évi szintet. 2003-ban a vágójuhért 4%-kal többet kaptak a termelők, a vágóbaromfi felvásárlási átlagára 4%-kal csökkent.

Az étkezési tyúktojás felvásárlási ára is csökkent. Jelentősen (22%-kal) nőtt a méz ára.

Az árviszonyok változása 2003-ban is rontotta a mezőgazdasági termelők jövedelmi helyzetét. A mezőgazdasági termelői árak az előző évhez képest csak 2000-ben növekedtek nagyobb mértékben, mint a ráfordítási (input) árak. 2001–2003-ban már fordított volt a helyzet. Az agráröllő 2003-ban az előző két évinél kisebb mértékben nyílt.

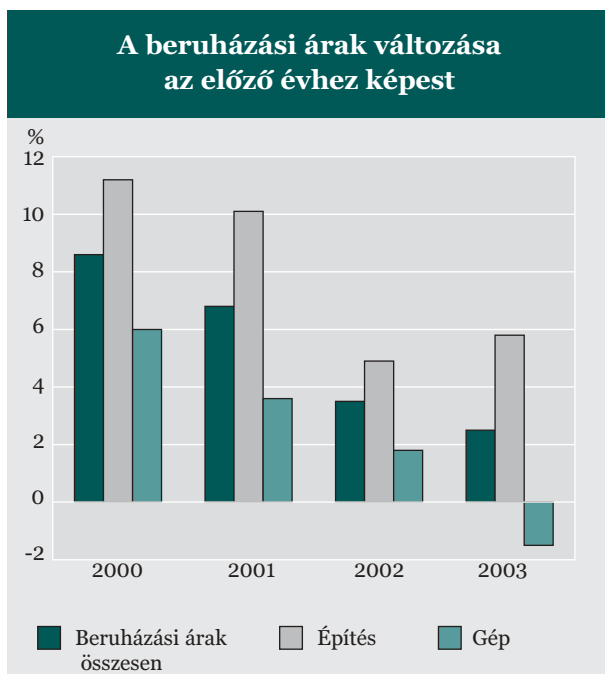
Az **ipari termelői árak** 2000. évi, 10% fölötti növekedése 2001-ben felére, mintegy 5%-ra csökkent, amit 2002-ben 1,8%-os árcsökkenés követett. Az ipari termelői árak 2003-ban kezdtek ismét emelkedni, a 2,4%-os növekedési ütem azonban kisebb volt a 2001. évinél. Az ipari termelői árak alakulását 2000–2003-ban egyrészt a belföldi értékesítési árak folyamatos emelkedése, másrészt az exportáraknak a forint árfolyamváltozásai által befolyásolt alakulása határozta meg.

A 2003-ban 5%-kal növekvő belföldi értékesítési árak alakulását nagyban befolyásolta a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás 11%-os árnövekedése. A feldolgozóiparban az árak emelkedése átlagosan 3,5%-ot tett ki, ennél magasabb növekedés a vegyi anyag, termék gyártásában (6,8%), a kőolaj-feldolgozásban (5,4%), a bőrtermék-, lábbeligyártásban (5%), a kohászatban (4,1%), az építőanyag-iparban (3,8%), illetve az élelmiszeriparban (3,6%) következett be. A külpiaci értékesítési árak 2003. évi 0,3%-os emelkedése mögött a nagy ágazatok mérsékelt árnövekedése, illetve a villamosgép-, műszergyártás exportárainak 2,6%-os csökkenése húzódik meg. A járműgyártás árai 0,7%-kal voltak magasabbak, mint egy évvel korábban, a vegyi anyag, termék gyártásé 1,4, a kohászaté 1,9, a gép,

berendezésgyártásé 2,5, az élelmiszeriparé pedig 2,8%-kal.

Az Európai Unió tagországaiban a 2001. évi 1,7%-os növekedés, és a 2002. évi 0,7%-os csökkenés után 2003-ban az ipari termelői árak 0,6%-kal emelkedtek az előző évhez viszonyítva. A 2003. évi növekedés a belföldi értékesítések árszintjének 1,6%-os emelkedése és a külpiazi értékesítési árak 1,1%-os csökkenése nyomán következett be. Az Európai Unióhoz csatlakozó országok közül Lettország, Ciprus és Magyarország termelői árai 2,4–3,2% közötti ütemben nőttek, Cipruson főleg a belföldi, Lettországból főleg a külpiazi áremelkedés következtében. Csehország, Észtország, Litvánia ipari termelői árai nem változtak jelentősebb mértékben.

Az **építőipari** vállalkozások által végzett építőipari tevékenység árjai 2000-ben és 2001-ben 10–11%-kal emelkedtek, 2002-ben 4,5%-kal, tavaly 5,3%-kal. Az építőipari árak e négy év alatt összességében gyorsabban nőttek mind a belföldi ipari értékesítés, mind a mezőgazdaság termelői árainál és a fogyasztóiár-indexnél is. A növekedés múlt évi gyorsulása elsősorban az index számításánál meghatározó súlyú építőipari alapanyagok áremelkedéséből származik. 2002-ben az áremelkedés lefékeződése annak volt köszönhető, hogy az alapanyagok árának növekedési üteme a megelőző évi felére, a béreké a harmadára mérséklődött.

A **beruházási árak** növekedési ütemének mérséklődése 2003-ban is folytatódott. Az ár-

emelkedés 2000-ben 8,6% volt, a rákövetkező évben 6,8%, 2002-ben 3,5%, tavaly 2,5%. E négy év alatt összesen 23%-kal emelkedett a beruházási árszint, kisebb mértékben, mint a mezőgazdasági, építőipari vagy fogyasztói árak. Az építési beruházások áremelkedése 2002-ben 4,5%-ra csökkent a 2001-es 10% után, tavaly azonban az alapanyagárak előző évinél erőteljesebb növekedése következtében 5,8%-ra nőtt. A gépberuházások árai e négy év mindegyikében mérsékeltebben emelkedtek, mint az építési beruházásoké. Az ütemkülönbség eredményeképp jelentős az eltérés a négy év együttes árváltozásainak mértékében: az építési beruházások árai 36, a gépberuházásoké 10%-kal emelkedtek 1999 óta. 2000-ben 6%-kal, azután 3,6% és 1,8%-kal nőtt a gépberuházások árszintje, tavaly pedig 1,5%-kal csökkent, annak köszönhetően, hogy az importgépek ára a megelőző évinél valamivel nagyobb ütemben, mintegy 2%-kal csökkent, és a belföldi gépek árai közel 1%-kal mérséklődtek.

Külkereskedelmi árak

A **külkereskedelmi forgalom forintárszintje** a 2000. évi jelentősebb növekedést követően mérsékeltebb, és az egyes években eltérő irányú változást mutat. 2001-ben a növekedés lassuló ütemben folytatódott, 2002-ben ezt csökkenés váltotta fel, és 2003-ban is lényegében az így kialakult árszint érvényesült. A forintárszint alakulásában mindvégig fontos szerepet játszott az árfolyamváltozás, amelynek tendenciája kétszer módosult az időszak folyamán: 2000-ben és 2001 első felében gyengült, 2001 második felétől 2003 első feléig erősödött, 2003 második felében ismét gyengült a forint. Az év első és második felének ellentétes irányú árfolyammozgásai éves szinten – 2001-hez hasonlóan – 2003-ban is csaknem kiegyenlítődték. A forint, a forgalom szempontjából kiemelt devizákkal szemben átlagosan 1%-kal gyengült, ezen belül az euróhoz viszonyítva 4%-kal leértékelődött, a dollárhoz viszonyítva 13%-kal felértékelődött. Mindennek figyelembevételével a devizaárszint 2000 és 2002 közötti lassuló ütemű emelkedését 2003-ban némi, 1% körüli mérséklődés váltotta fel. Az árváltozás mértéke, miután 2000-ben az import drágulása jelentősen felülmúlta az exportét, 2001-től lényegében azonos volt a forgalom mindkét oldalán. A 2003. évi árszint a négy évvel korábbihoz képest az importban mintegy 10%-os, az exportban 6-7%-os emelkedést

mutat a forint- és a devizaárakat tekintve egyaránt. Ez idő alatt ugyanis az eltérő irányú árfolyamváltozások gyakorlatilag közömbösítették egymást.

A meghatározó áruфcsoportok közül a gépexport és -import forintárszintjének változása többnyire követte az árfolyamváltozást, 2003-ban viszont forint- és devizaárszintje is csökkent, 2–3%-kal. Ez az exportban a négy évvel korábbit megközelítő, az importban 1–2%-kal magasabb árszintet jelent. A feldolgozott termékek csoportját egyetlen év 2002 kivételével emelkedő forintárszint és folyamatosan emelkedő devizaárszint jellemezte. 2003. évi árszintjük a forgalom mindkét irányában 2–3%-kal magasabb volt az előző évinél, a négy évvel korábbihoz képest az exportban 16%-kal, az importban 13%-kal emelkedett. Az élelmiszerexportban ugyancsak 2002-ben tört meg – átmenetileg – a forintárszint növekedése, a csökkenés mértéke azonban ekkor sem érte el az árfolyamét; a devizaárszint folyamatosan nőtt. A 2003. évi élelmiszerexport az előző évinél 4%-kal, a négy évvel korábbinál mintegy 20%-kal magasabb árszinten realizálódott. Az energiaimportban a 2000. évi igen erős drágulást 2001-ben további mérsékelt áremelkedés követte, ehhez képest 2002-ben számottevő csökkenés következett be. 2003-ban 4–5%-kal ismét magasabbak lettek az árak; a négy évvel korábbihoz hasonlítva ez mintegy kétharmadával magasabb árszintnek felel meg.

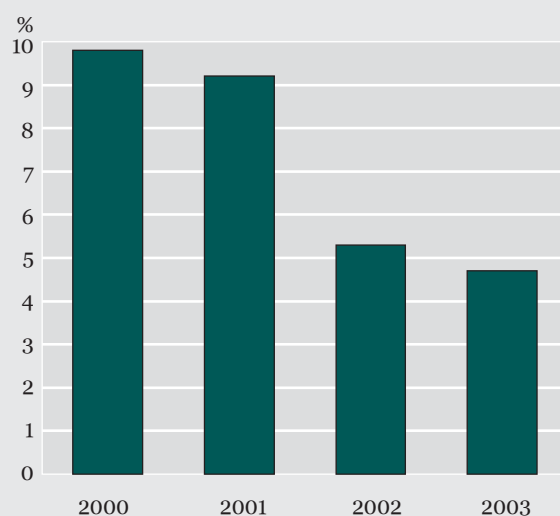
A **cserearány**, miután 2000-ben jelentősen romlott, a következő években csak kissé és eltérő irányban változott. A 2000. évi energiaár-emelkedés után kialakult árárányok tehát továbbra is fennmaradtak. A 2003. évi külkereskedelmi forgalomban az előző évinél 0,5%-kal, a négy évvel azelőttinél mintegy 3%-kal kedvezőtlenebb cserearány érvényesült.

Fogyasztói árak

A fogyasztói árak növekedési üteme 2000–2003-ban minden évben mérséklődött: a 2000–2001. évi kismértékű ütemcsökkenést 2002-ben jelentősebb követte (ekkor az árnövekedés üteme közel felére esett vissza), majd az időszak végén gyorsuló infláció miatt 2003-ban ismét viszonylag kisebb ütem-mérséklődés következett be a megelőző évhez képest.

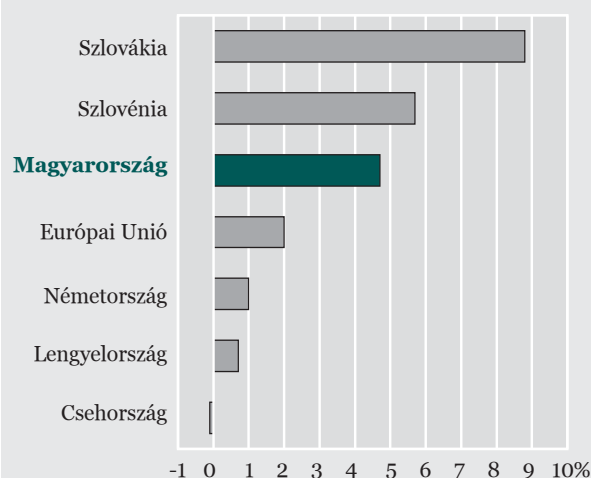
A fogyasztói árak az 1999 és 2003 közötti időszakban összesen 32,2%-kal növekedtek. A legnagyobb súlyú fogyasztási főcsoportok közül a szolgáltatások árai 35,7%-kal növekedtek az időszak alatt,

A fogyasztói árak növekedése az előző évhez képest

az élelmiszereké 34,5%-kal, a kisebb, de így is közel 17% súlyú egyéb cikkek, üzemanyagok drágulása viszont átlag alatti (30,5%-os) volt. A legmagasabb árnövekedés a szeszes italok, dohányárak esetében következett be (49,9%), de átlag fölötti volt a háztartási energiáé is (36,2%). A ruházat és lábbeli árai átlag alatti mértékben nőttek (19,3%-kal), a tartós fogyasztási cikkekénél pedig – az első két évi csekély emelkedés és az utóbbi két évben mutatkozó csökkenés nyomán – enyhe ármérséklődés következett be (-0,3%).

A fogyasztói árak növekedése, 2003 (harmonizált index, az előző évhez képest)

2003-ban az előző évhez képest a fogyasztói árak (a 2002. évi 5,3% után) átlagosan 4,7%-kal emelkedtek. Az infláció nagyobb mértékű csökkenését a szolgáltatások, a szeszes italok, dohányárak és a háztartási energia áralakulása gátolta. A 2003 második felétől 6% fölött dráguló szolgáltatások éves áremelkedése 5,9%-ot tett ki, a szeszes italok, dohányáraké 10,7%-ot, a II. félévben szintén számottevően élénkítő háztartási energiáé 7,3%-ot. A defláció irányába hatott a fogyasztási kiadások közel negyedét képviselő élelmiszerek éves árnövekedése (az év utolsó három hónapjában tapasztalt gyorsulás ellenére), ami 2,7%-ot tett ki, továbbá a mintegy 17% súlyú egyéb cikkek, üzemanyagok mérsékelt, 3,9%-os, és a ruházatkodási cikkek 3%-os drágulása, illetve a tartós fogyasztási cikkek 1,4%-os árcsökkenése is.

Az Európai Unió éves átlagos fogyasztóiár-növekedése 2003-ban 2%-os volt. A legnagyobb ár-növekedés Írorszában (4%), Görögországban (3,4%), Portugáliában (3,3%) és Spanyolországban (3,1%) következett be. A csatlakozó országok közül (a harmonizált árindex alapján, Málta nélkül) a legmagasabb fogyasztóiár-emelkedés Szlovákiában mutatkozott (8,5%). Szlovénia (5,7%), Magyarország (4,7%) és Ciprus (4%) a középmezőnyben helyezkedett el; a lengyel infláció 0,7%-ot ért el, Csehországban enyhe (0,1%-os), Litvániában erőteljesebb (1,1%-os) ármérséklődés volt megfigyelhető.

Az Eurostat adatai szerint az Európai Unió és a csatlakozó országok együttesen (EU-25) számított fogyasztóiár-növekedése 2003-ban megegyezett a jelenlegi tagországok (EU-15) 2%-os értékével.

A főbb ágazatok teljesítménye

Mezőgazdaság

1999-ben az ország **földterületének** több mint felét az egyéni gazdaságok hasznosították, a gazdasági szervezetek a földterület 44%-án gazdálkodtak. Bár az egyéni gazdálkodók által használt földterület csökkent, a gazdálkodók mégis 2003-ban a földterület 45%-át művelték, mert az ország termőterülete több mint 300 ezer hektárral csökkent. A gazdasági szervezetek részesedése a földhasználatból 2003-ra 41%-ra mérséklődött, ami jórészt a szövetkezeti földhasználat nagyarányú csökkenésének a következménye.

A **mezőgazdaság bruttó termelésének** volumene az elmúlt négy év közül kizárólag 2001-ben emelkedett, de akkor igen nagy mértékben, a többi három évben csökkent. E változások eredményeként a 2003. évi termelés színvonala lényegében megegyezett mind az 1999. évvel, mind az 1996-2000. évek átlagával. A növénytermesztés volumene – a kiemelkedően jó termésű 2001. év kivételével – folyamatosan csökkent, az állattenyésztést évente kismértékű visszaesések és 3-4%-os emelkedések jellemezték. Mindezek nyomán 2003-ban a növénytermesztés színvonala kb. 8%-kal alacsonyabb, az állattenyésztésé 4-5%-kal magasabb volt, mint 1999-ben.

A termelés alakulásában nagy szerepet játszottak a szélsőséges időjárási viszonyok: a többszöri aszály, amelyek közül a 2003. évi az utóbbi 50 évben a legpusztítóbb volt, továbbá a téli, illetve késő tavaszi fagyok, az ár- és belvizek. A piac bizonytalanságát jelzi, hogy a termelés csökkenése ellenére egyes ágazatokban (gabona, tej, sertés) az elmúlt időszakban a túltermelés okozott zavart, amely sok esetben kormányzati beavatkozást tett szükségessé. A mezőgazdasági termékek külpiacra jutását gyakran akadályozták a világpiaci áraknál magasabb felvásárlási árak.

A mezőgazdaság 2003. évi bruttó termelési volumene – előzetes adatok alapján – az előző évének 95%-a. A növénytermesztés teljesítménye csökkent, az állattenyésztésé nőtt a 2002. évihez képest.

A növénytermesztés kibocsátása – előző évi áron – 12,5%-kal elmaradt a 2002. évitől. A növénytermesztési és kertészeti ágazatok közül a legnagyobb (25%-os) termelési csökkenés a gabonaféléknél következett be. A növénytermesztés termelési értékének közel 40%-át képviselő gabonatermés 8,7 millió tonna volt, közel 3 millió tonnával kisebb az előző évinél, a két évvel korábbitól pedig

több mint 6 millió tonnával maradt el. Az előző évvel közel azonos területen 2,9 millió tonna búza termett, ez volt az utóbbi négy évben a legkisebb betakarított termés. A búza minősége viszont felülmúlta a 2002. évi kiemelkedő szintet.

Az időjárás kedvezőtlenül befolyásolta a termésátlagokat. A fő kalászos gabonák átlaghozama jelentősen csökkent a 2002. évihez viszonyítva: a búzáé 25, az árpáé 16%-kal. A búza 2003. évi termésátlaga az utóbbi 30 év legalacsonyabb átlaghozama volt.

2003-ban az utóbbi 10 év legkisebb kukoricatermését takarították be. A 4,5 millió tonnás termés az előző évinél 26%-kal, a két évvel korábbinál 43%-kal kevesebb volt. A terméscsökkenés a 2002. évinél 5%-kal kisebb vetésterület és 22%-kal alacsonyabb termésátlag miatt következett be. Burgonyából és cukorrépából 2003-ban 20-21%-kal kevesebb termett, elsősorban a termésátlagok visszaesése miatt. A napraforgó 975 ezer tonnás termése mintegy 26%-kal meghaladta a 2002. évit, aminek döntő tényezője az utóbbi évtized legnagyobb (a 2002. évinél 22%-kal magasabb) vetésterülete volt. A napraforgó sínylette meg legkevésbé az aszályt, még a termésátlag is nőtt, 3%-kal. A napraforgó mellett viszonylag jelentősen, mintegy 10%-kal nőtt a gyümölcságazat kibocsátása.

A 2003. évi alacsony gabonatermés folytán a takarmányárak igen jelentősen (30-40%-kal) emelkedtek, ami tovább rontotta az állattartás jövedelmezőségét. Az állattartók számára kedvezőtlenül alakultak a külpiaci árak is, ami elsősorban a sertés- és a szarvasmarha-tenyésztésben csökkentette a versenyképességet.

Az állattenyésztés kibocsátása 2003-ban (előző évi árakon) 3,2%-kal haladta meg a 2002. évit. A szarvasmarha- és sertéságazat teljesítménye közel azonos mértékben (kb. 10%-kal), a baromfiágazat kibocsátása 2%-kal nőtt. A vágóállat-termelés 2003-ban összességében 11%-kal nagyobb volt, mint 1999-ben, és 4%-kal meghaladta az előző évit. Az állati termékek előállításának volumene 5%-kal csökkent 2003-ban, főleg a tehéntej-termelés mérséklődése következtében.

2003 decemberében 714 ezer szarvasmarhát tartottak az országban, 56 ezerrel (7%-kal) kevesebbet, mint egy évvel korábban. A 337 ezres tehénállomány 25 ezerrel volt kisebb az előző évinél. Mind a gazdasági szervezeteknél, mind az egyéni gazdaságokban csökkent a szarvasmarha-állomány, és

143 ezerrel (17%-kal) volt kisebb az 1999. évinél. A gazdasági szervezetek tartották 1999-ben az állomány 65%-át, 2003-ban 68%-át. A vágómarha-termelés 2002-ig csökkent, de a tejpiaci problémák miatti vágások nyomán 2003-ban a termelés mintegy 10%-kal nagyobb volt az 1999. évinél, és 19%-kal meghaladta a 2002. évit. A minőségi követelmények szigorúbbá válása és a felvevő piac zsugorodása következtében a tejtermelés a 2001. és a 2002. évi csökkenés után 2003-ban további 5%-kal elmaradt az előző évitől, és 4%-kal kisebb volt az 1999. évinél.

A 2003. decemberi sertésállomány nem érte el a 4,7 milliót, ebből 320 ezer volt az anyakocák száma. Mind az összes állomány, mind a kocák száma jelentősen csökkent az előző évihez képest, a 2002. évi növekedés átmenetinek bizonyult. A vágósertés és a takarmány áránya folyamatosan romlott, ami fokozta a sertéstartás bizonytalanságát. A túlsúlyos sertések felvásárlására meghirdetett kormányprogram enyhítette, de nem oldotta fel a sertéságazat feszültségeit.

A 2003. évi sertésállomány 87%-a az 1999. évinek. A sertések száma 927 ezerrel (32%-kal) csökkent az egyéni gazdaságokban, míg 250 ezerrel (10%-kal) nőtt a gazdasági szervezetekben 1999 decembere óta. 2003 végén a gazdasági szervezetek tartották az összes állomány 57%-át. A túlsúlyos sertések felvásárlásának támogatása nyomán a vágósertés termelése 2003-ban meghaladta (8, illetve 15%-kal) mind az 1999., mind a 2002. évit.

A juhállomány az előző évekhez hasonlóan 2003-ban is nőtt, december 1-jén 1 millió 281 ezer darabot számlált, ami 347 ezerrel (37%), illetve 178 ezerrel (16%) meghaladta az 1999. évi, illetve a 2002. évi állományt. A vágójuhtermelés a hízóbárány iránti kereslet nyomán tovább nőtt az előző évhez képest, 25%-kal meghaladta az 1999. évit. A nyersgyapjú előállításának növekedett 2002-höz képest, és 21%-kal több volt az 1999. évinél.

A baromfiállomány 2003 végén 44,5 millió volt, 8,8%-kal nagyobb az előző évinél. A tyúkfélék állománya 2,6 millióval nőtt, egyharmaddal több pulykát és libát tartottak. A kacsállomány 22%-kal csökkent 2002-höz képest. (1999-hez viszonyítva a baromfiállomány 13 millióval (42%) gyarapodott, a tyúkfélék állománya 8,7 millióval (34%) nőtt.

A vágóbaromfi termelésének 1999 óta tartó növekedését 2003-ban csökkenés váltotta fel, amikor a termelés volumene az előző évinek 91%-át tette ki, az 1999. évi szintet 17%-kal meghaladva.

A tyúktojás termelése 2003-ban nőtt, miként az előző évben is, mintegy 8%-kal nagyobb volt az 1999. évinél. A növekedésben az export fő szerepet

játszott, mert a hollandiai baromfipestis miatt 2003-ban sokszorosára nőtt a magyar tojás iránti kereslet a külföldön.

A mezőgazdasági termékek felvásárlásának volumene alig változott 1999-hez képest. A 2000. évi csökkenés után a felvásárlás 2001-ben szerény mértékben nőtt, a következő két évben az 1999. évi szinten maradt. A felvásárlás volumenének 2003. évi növekedése az előző évhez képest még az 1%-ot sem érte el.

Ipar, építőipar

Az ipari termelés volumenének növekedése a 2000-2003-as években jelentős ingadozásokat mutatott: a 2000. évi 18,1% után 2001-re jelentősen visszaesett a bővülés üteme, mindössze 3,6%-ot ért el. A 2001. III. negyedévi mélypont (1,6%-os csökkenés az előző év azonos időszakához képest) után a termelés ismét fokozatosan emelkedni kezdett, a 2002. évi növekedés 2,8%-ot ért el, ám jelentősebb gyorsulás csak 2003 III. negyedévével jelentkezett, amelynek eredményeként a termelés volumene 2003-ban 6,4%-kal nőtt.

Az utóbbi négy év alatt az ipari termelés volumene 34%-kal emelkedett, a növekedés főként a külföldi keresletnek volt köszönhető. A belföldi értékesítés volumene 2000-ben 9%-kal nőtt, az ezt követő három évben gyakorlatilag stagnált, így a négyéves össznövekedés 10%-ot ért el. Az export-értékesítés szintén 2000-ben nőtt leginkább (27%-kal), a növekedés üteme ezután, a nyugat-európai dekonjunktúra mélyülésével visszaesett, évi 5–10% körül alakult, így a külföldi értékesítés 4 év alatt összesen 62%-kal emelkedett.

Az ipari termelés több mint 30%-os növekedése úgy következett be, hogy időközben az iparban foglalkoztatottak száma – a nemzetgazdasági 3%-os létszámbővítéssel szemben – 4%-kal mérséklődött. A termelékenységi – az egy főre jutó ipari termelés – az ipari termelésnél gyorsabban, 41%-kal emelkedett. Az ipari beruházások növekedésének üteme a 4 év alatt a nemzetgazdasági átlag (24%) felét sem érte el. 2003 ebből a szempontból tendenciaváltásnak tekinthető, az ipari beruházások üteme ugyanis a megelőző két év csökkenésével szemben nőtt, a 10,8%-os bővülés pedig a 4 év alatt először meghaladta a nemzetgazdasági átlagot.

A vizsgált időszakban az ipari termelés növekedését a feldolgozóipar teljesítménye alapozta meg. A bányászat termelése négy év alatt mintegy 7%-kal visszaesett, a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátási kismértékben nőtt. A bányászat ter-

melésének csökkenését a külpiaci értékesítés 80%-os csökkenése magyarázza, a belföldi értékesítés minimális mértékben emelkedett. A villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás stagnálása főként a belföldi kereslet alakulására vezethető vissza. Az ágazat termelése 2000–2001-ben csökkent, 2002-ben és 2003-ban, a belföldi kereslet élénkülése nyomán 4%-os növekedést ért el.

Az ipari növekedés ágazati szempontból koncentráltan jelentkezett. A legnagyobb mértékben a nagy súlyú ágazatok (gépipar, kohászat) termelése és értékesítése nőtt, a kisebb súlyú ágazatok közül a felfeldolgozás, illetve a papírgyártás, kiadói, nyomdai tevékenység is figyelemre méltó bővülést mutatott.

A gépipari ágazatok közül az ipari termelés negyedét adó villamosgép-, műszergyártás termelése több mint kétszeresére (105%-kal) nőtt, ez leginkább az exportértékesítés 122%-os, kisebb részben a belföldi értékesítés 20%-os emelkedésének volt köszönhető. A növekedés hullámvázása itt is megfigyelhető volt: a termelés 2000-ben 54%-kal növekedett, 2001-ben 9, 2002-ben 5% körüli mértékben, gyorsulás csak 2003-ban volt ismét tapasztalható (16%). Az ágazat értékesítése mind belföldön, mind külföldön hasonló hullámvázást mutatott, miközben exportorientációja fokozódott: 2000-ben termelésének 85%-a, 2001 és 2003 között mintegy 90%-a került exportra.

A járműgyártás termelése a 4 év alatt 39%-kal, belföldi értékesítése 22%-kal, az ipari átlagot meghaladva emelkedett, ugyanakkor exportértékesítésének növekedési üteme (40%) elmaradt attól. Az ágazat termelése és exportértékesítése az ipar és a gazdaság teljesítményének hullámvázását követte, ugyanakkor a belföldi eladások gyorsulva nőttek.

A gép-, berendezésgyártás termelése ugyancsak jelentősen, 67%-kal nőtt. A növekedés alapját az időszak alatt közel megkétszereződő külpiaci értékesítés jelentette, a hazai eladások volumene 34%-kal nőtt. Az ágazat termelési és értékesítési ciklusai nem estek egybe az ipar és a gépipar egyéb ágazatainak hullámvázásával. A termelés és értékesítés növekedésének üteme 2001-ben (amikor az ipar teljesítményének növekedése lassult) nem változott jelentősen, 2002-ben pedig mind a termelésben, mind az exportértékesítésben jelentős gyorsulás mutatkozott, az előbbi 32, az utóbbi 48%-kal emelkedett a megelőző évhez képest. 2003-ban, amikor az ipar teljesítménye ismét gyorsulni kezdett, a gép-, berendezésgyártás termelésének növekedése mindössze 3%-os volt, belföldi értékesítése visszaesett, külpiaci értékesítése pedig 8%-kal emelkedett.

A fémalapanyag, fémfeldolgozási termékek gyártása (kohászat) termelése az átlagosnak megfelelően, belföldi értékesítése azt jóval meghaladóan (39%-kal), exportértékesítése az átlagtól elmaradva nőtt (25%-kal). A termelés és az értékesítés az ipar egészének hullámvázását mutatta az időszak folyamán.

A vegyipari ágazatok közül 2000–2003-ban a gumi-, műanyagtermék-gyártás termelése jelentős mértékben, 51%-kal emelkedett. A vegyi anyag, termék gyártásának növekedése 17% volt, a kőolaj-feldolgozásé 12%-kal visszaesett. A tendencia a vegyipar belföldi és exportértékesítése terén is hasonlóan alakult: a gumi-, műanyagtermék-gyártás eladásai jelentősen nőttek (belföldön 26, külföldön 84%-kal), a vegyi anyag, termék gyártásáé ennél kisebb mértékben (belföldön 1, exportban 30%-kal), a kőolaj-feldolgozásé pedig csökkent (a hazai piacon és a külpiacokon egyaránt mintegy 10%-os mértékben). A gumi-, műanyagtermék-gyártás ágazat gyors növekedése az általános ipari tendenciától eltérően 2002-ig megmaradt, 2003-ban azonban a termelés üteme jelentősen lassult, az exportértékesítés csökkent, a belföldi értékesítés viszont kissé emelkedett.

Az élelmiszeripar termelése 1999 és 2003 között a többi ágazathoz mérve szerényebb mértékben, 7%-kal növekedett. A 2000. évi 6%-os bővülés után 2001-ben a termelés stagnált, 2002-ben kismértékben (2%-kal) emelkedett, 2003-ban alig változott. Az értékesítés négyötödét kitevő belföldi értékesítésben az ingadozás erősebb volt, az eladások volumene két évben is csökkent (2001-ben 2,9, 2003-ban 2,6%-kal), így összesített növekedésük az időszakban 3%-ot ért el. Az ágazat exportértékesítése az időszak alatt összességében 15%-kal nőtt.

A textil-, textilárugyártás ágazat termelése és értékesítése csökkenő tendenciát mutatott. A termelés 2003-ban 1,3%-kal volt magasabb, mint 1999-ben, az exportértékesítés 10%-kal. Ez utóbbi a 2000. és 2001. év teljesítményének köszönhető, 2002–2003-ban mind a termelés, mind az értékesítés csökkent.

Az egyéb nemfém ásványi termékek gyártás (építőanyag-ipar) termelése 2000–2003-ban 20%-kal emelkedett, főleg a belföldi értékesítés 26%-os növekedése miatt a külpiaci értékesítés 8%-kal nőtt. A (bútorgyártást magába foglaló) máshová nem sorolt feldolgozóipar termelése 24%-kal nőtt, belföldi értékesítése az ipari átlag közel háromszorosával, exportértékesítése annak mintegy felével.

A feldolgozóipari ágazatok termelésének változása, 2003

Ágazat	Változás, %	
	1999-hez képest	2002-höz képest
4 év alatt növekvő ágazatok		
Villamos gép, műszer gyártása	104,5	16,3
Gép, berendezés gyártása	66,7	3,3
Gumi-, műanyag termék gyártása	52,4	3,1
Fafeldolgozás	34,4	4,0
Járműgyártás	38,5	13,5
Fémalapanyag, fémfeldolgozási termékek gyártása	34,5	11,6
Máshová nem sorolt feldolgozóipar	24,4	-24,3
Papírgyártás, kiadói, nyomdai tevékenység	31,5	4,7
Egyéb nemfém ásványi termékek gyártása	19,7	1,9
Vegyí anyag, termék gyártása	16,6	7,6
Élelmiszer, ital, dohány gyártása	6,7	-0,5
Textília, textiláru gyártása	1,3	-7,4
4 év alatt csökkenő ágazatok		
Kokszgyártás, kőolaj -feldolgozás, nukleáris fűtőanyag gyártása	-11,9	-8,8
Bőrtermék, lábbeli gyártása	-27,9	-23,3

Az ipari termelés szerkezetében a gépipar súlya másfél százalékponttal nőtt annak ellenére, hogy a járműgyártás aránya fél százalékponttal mérséklődött. A három gépipari ág együttesen az ipari termelés 44%-át tette ki 2003-ban. A gépiparon belül a számítógépek és részegységek gyártása jelentősen visszaszorult, a gépipari termelés 27%-át a híradás-technikai fogyasztási cikk gyártása tette ki. A vegyipar termelése közel két százalékpontot veszített a súlyából, ami lényegében a kőolaj-feldolgozás arányának csökkenését takarja. Az élelmiszeripar súlya nem változott jelentősen. A belföldi értékesítésben a gépipar aránya 1 százalékponttal alacsonyabb volt 2003-ban, mint 2000-ben (a villamosgép-, műszergyártás arányának mérséklődése következtében), a vegyiparban több mint 3 százalékpontos volt a csökkenés (ami a kőolaj-feldolgozás térvészését jelentette). Az exportértékesítésben a vegyipar súlya nem csökkent, a gépiparé 2 százalékponttal nőtt a gép-, berendezésgyártás, illetve a villamosgép-, műszergyártás külpiazi eladásai arányának növekedése révén.

A vállalkozások létszám-kategóriája szerint 2003-ban a termelés és a belföldi értékesítés a legnagyobb ütemben a közepes nagyságú vállalatok körében nőtt, 8, illetve 7,3%-kal. A nagyvállalatok a termelésben közel ekkora (7,1%-os), az exportértékesítésben a közepes méretű vállalatok 9,6%-os növekedésénél magasabb, 12%-os ütemet produkáltak. Az 5-49 fős vállalkozások termelése gya-

korlatilag nem változott, belföldi értékesítésük 2,5%-kal emelkedett, külpiazi eladásuk több mint 10%-kal visszaestek. A termelés és értékesítés 2003-ban is erős koncentrálttság jeleit mutatta vállalatnagyság szerint. A legnagyobb koncentráció az exportértékesítésben jelentkezett.

Az ipari termelés és értékesítés megoszlása, 2003

	A vállalatok létszám -kategóriái (%)				
	5 fő alatt	5–49 fő	50–249 fő	250 fő és fölött	Összesen
Termelés	4,2	8,6	16,2	70,9	100,0
Belföldi értékesítés	8,9	15,4	21,6	54,1	100,0
Export-értékesítés	0,2	2,6	11,5	85,7	100,0

A Közép-Dunántúl ipari termelésének 2000–2003. évi növekedése (57%) jelentősen meghaladta az átlagot. Átlag körüli volt a növekedés a hasonlóan nagy súlyú Közép-Magyarországon, míg a harmadik nagy súlyú régió, Nyugat-Dunántúl termelése 26%-kal nőtt a 4 év alatt. A legkisebb bővülés Dél-Alföldön következett be (19,4%). Az ipari termelés növekedésének hullámszerűsége a régiók szintjén is hasonlóképpen zajlott le, mint országosan: a 2000. évi jelentős bővülés után a következő két évben a növekedés lassult, esetenként csökkenés következett be, majd 2003-ban a régiók nagyobb részében ismét a gyorsulás jelei mutatkoztak, de Dél-Dunántúlon és az alföldi régiókban lassult a növekedés.

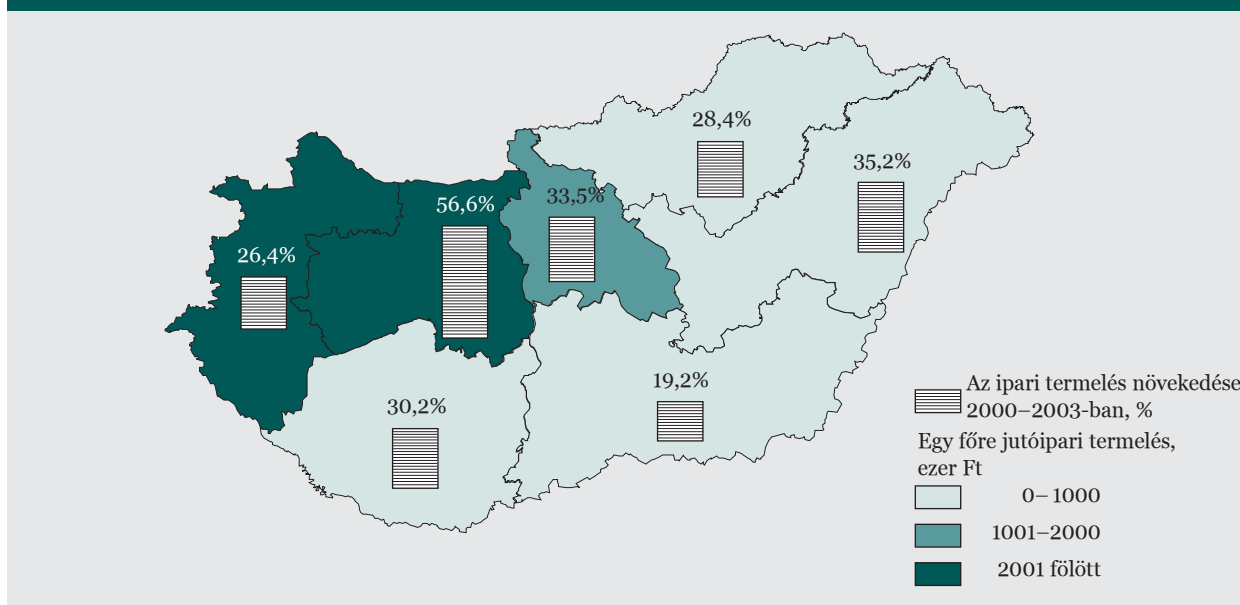
Az **iparban foglalkoztatottak** száma 2003-ban valamivel (6500 fővel) több volt, mint 1 millió fő, ami 4%-kal elmaradt a négy évvel azelőttitől. Ugyanilyen mértékben csökkent – a foglalkoztatottak nyolctizedét kitevő – alkalmazásban állók száma a megfigyelt legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásoknál. Ebben a foglalkoztatói körben a létszámcsökkenés 4 év alatt a bányászatban 32, a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátásban 22%-os, a feldolgozóiparban mintegy 2%-os volt. A feldolgozóipari ágazatok közül legnagyobb mértékben (44%-kal) a kőolaj-feldolgozásban alkalmazottak létszáma csökkent. A textil-, textiláru- és a bőrtermék-, lábbeligyártásban 25–28%-os visszaesés következett be, ugyanakkor a vegyi anyag, termék gyártásában, illetve az építőanyag-iparban is 10% fölötti volt a létszámcsökkenés. Az alkalmazotti létszám 6 ágazatban növekedett. A legnagyobb arányú bővülés a papír-

gyártás, kiadói tevékenység terén következett be (31%-os), a járműgyártás 19, a villamosgép-, műszer-gyártás 14%-kal, a gumi, műanyag termék gyártása 13, a fafeldolgozás 9%-kal növelte létszámát. A legkisebb növekedés a kohászatban mutatkozott (3%).

legmagasabb, 30,8%-os, míg a legkisebb Cipruson, 12,4%-kal. A legtöbb csatlakozó országban az arány 20% fölötti, Magyarországon 25,2%-os volt.

Az ipari foglalkoztatottság aránya 2002-ben az Európai Unió tagországainak átlagában 18,3%-ot

Az ipari termelés régióként, 2003

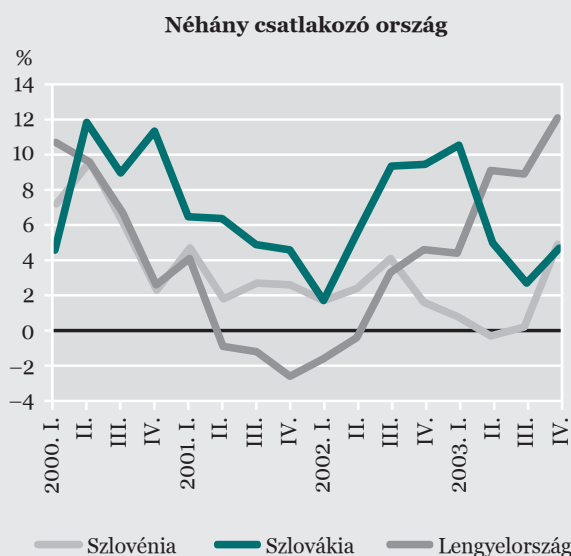
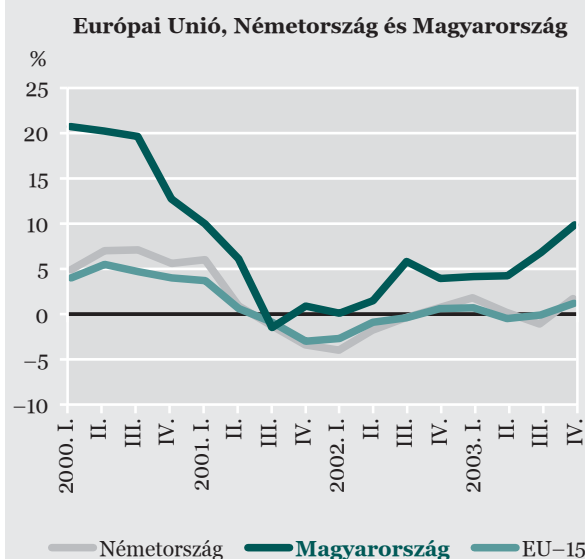
Az **Európai Unió ipari termelése** (a korábbi két évhez hasonlóan) 2003-ban is lényegében stagnált. A 2003. évi 0,2%-os növekedés pozitív irányú elmozdulás az egy évvel korábbi 1%-os csökkenéshez képest. Németországban 0,5%-os bővülés következett be, Olaszországban (csakúgy mint a megelőző két évben is), az ipari termelés kismértékben csökkent. A csatlakozó országok körében Lengyelország ipari növekedése 8,7, Csehorszáé 5,8, Szlovákiáé 5,7, Szlovéniáé 1,4%-os volt 2003-ban. Az Amerikai Egyesült Államok ipari termelése – két év csökkenés után – 2003-ban 0,3%-kal emelkedett, ugyanez igaz Japánra is, ahol azonban a növekedés magasabb, 3%-os volt.

Az ipari hozzáadott érték aránya – folyó áron számítva – 2000–2003 között folyamatosan csökkent az Európai Unióban: a 2000. évi 22,4% 2001-ig 21,5%-ra mérséklődött. Hasonló tendencia érvényesült a csatlakozó országok körében is: az ipar hozzáadott értékének – az uniós átlagot meghaladó – részesedése az országcsoporthoz átlagában 2000-ben 26,5%-os volt, majd 2001-ben 1 százalékponttal, 2002-ben további 0,3 százalékponttal süllyedt. 2002-ben az ipari hozzáadott érték aránya a csatlakozó országok közül Csehországban volt a

tett ki. Az arány a csatlakozó országokban magasabb 23,7%-os, Magyarországon 27,1%-os volt.

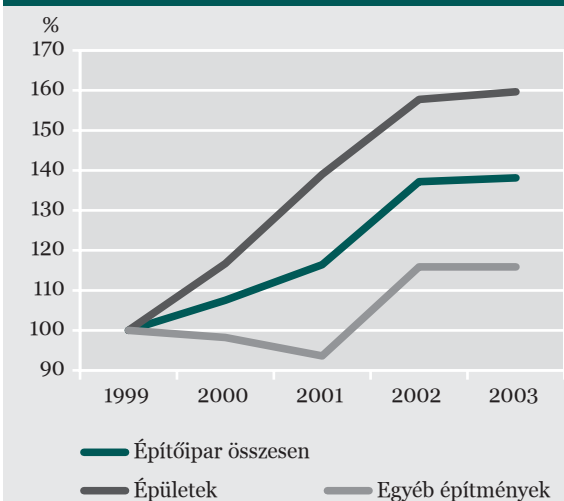
2003-ban 0,7%-kal bővült az **építőipari termelés** volumene. Ennek ellenére az 1997 óta tartó építőipari konjunktúra folytatódásáról beszélhetünk, mert a 2002-es, 17,5%-os növekedésnek köszönhetően a 2002–2003. évi átlagos növekedés meghaladta a megelőző két év átlagát. 1999-hez képest a termelés 2003 végére 38%-kal bővült, ami leginkább az államilag támogatott lakásépítések felfutásának, a középületek felújításának, bevásárlóközpontok építésének és 2002-től az autópálya-, híd- és csatornaépítéseknek köszönhető. Így az építőipari ág aránya a bruttó hozzáadott értékben 2002-ben 5,5%-ra nőtt, ami csaknem azonos az EU 15 átlagával, de alacsonyabb a csatlakozó országokénál (amely 6,2% volt). Az építőipari szervezetek által eszközölt beruházások nagy ingadozást mutatnak az utóbbi években. Tavaly stagnáltak, a tárgyalt négy év alatt összességében 40%-kal növekedtek és a részesedésük 2% fölé emelkedett a nemzetgazdaság beruházásai között. A foglalkoztatottak száma 1999 óta 253 ezer-ről 300 ezerre nőtt, tehát az összes foglalkoztatott 6,3%-áról 7,7%-ára, amely megközelíti az Európai Unióra jellemző 7,8%-os átlagot (2002-es adat).

Az ipari termelés változása az előző év azonos negyedéhez képest

2003-ban az alacsony növekedési ütem fő okaként a magas bázis mellett az elhúzódó tél és az év folyamán kötött szerződések volumenének jelentős visszaesésében megnyilvánuló keresletcsökkenés nevezhető meg. Az épületek építése 1,2%-kal nőtt szemben a korábbi években tapasztalt 14–19%-os ütemmel. Stagnált az egyéb épületek (műtárgyak) építése, ami két év csökkenés után 2002-ben – az útépítésekkel összefüggésben – 24%-kal nőtt.

Az építőipari termelés változása építménycsoportok szerinti bontásban (1999=100)

A konjunktúra 2003. évi fenntartásához elsősorban a legkisebb, 5 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozások járultak hozzá 16,2%-os termelésnövekedésükkel. A legnagyobb, legalább 300 főt foglalkoztató építőipari vállalatok termelése a 2002-es 25%-os fellendülés után 5,2%-kal csökkent.

A regionális adatok az 5 főnél többet foglalkoztató vállalatokra vonatkoznak, amelyek 2003. évi termelése nem érte el az előző évit. A múlt évben a Közép-Dunántúl kivételével valamennyi régióban csökkent a székhelye szerint oda tartozó építőipari vállalatok termelése. 1999 óta az alföldi régiókban volt erőteljesebb az építőipari fellendülés, a dunántúliakban pedig átlag alatti.

Egyre meghatározóbb az építőipari szervezetek súlya az országos építőipari tevékenységben, amelyben a nem építőipari szervezetek építési tevékenységének és a lakossági építkezéseknek az együttes részesedése 2002-ben már csak 16% volt. 2003-ban a lakásépítések nagy száma a lakossági építkezések növekedéséhez vezetett.

Szállítás, távközlés, informatika

A szállítási ágazatokhoz tartozó vállalkozások 2003-ban 2%-kal nagyobb árutömeget szállítottak, mint egy évvel korábban. Az árutonnakilométerben kifejezett teljesítmény összességében 4%-kal nőtt: vasúton 3, közúton 4, csővezetékes szállításban 5%-kal, a vízi áruszállításban pedig csökkent.

A 2003-ban szállított árutömeg 9%-kal kevesebb az 1999. évinél, ezzel szemben az árutonna-kilométer-teljesítmény pedig kismértékű növekedést mutat a négy évvel korábbi szinthez képest. 1999-hez viszonyítva nem történt változás az egyes szállítási módok részesedésében: a közúti áruszállítás aránya – a megfigyelt 3,5 tonnás és nagyobb teherbírású gépjárművek teljesítményét tekintve – 47, a vasúti áruszállításé 30, a vízi szállítása 4% volt.

Belföldön sem a szállított árutömeg, sem az árutonna-kilométerben mért teljesítmény nem módosult jelentősen 2003-ban az előző évhez képest. A vasúti és a közúti áruszállításban folytatódott az előző évi irányzat: a vasúti áruszállítás csökkent, a közúti növekedett. Az árutonna-kilométerben kifejezett teljesítmény 12%-kal visszaesett vasúton, 5%-kal nőtt közúton. A vasúti áruszállítás részesedése 17%-ra csökkent, a közútié 73%-ra nőtt.

A belföldi áruszállításban 1999-hez képest csökkentek a teljesítmények, a szállított árutömeg és az árutonna-kilométerben mért teljesítmény egyaránt 9%-kal volt kisebb. A közúti áruszállítás részesedése 2003-ban árutonna-kilométerben 73%-ot tett ki az 1999. évi 69%-kal szemben, a vasúti szállítása 22%-ról 17%-ra csökkent.

A **nemzetközi áruszállításban** 2003-ban a szállított áruk mennyisége és az árutonna-kilométerben kifejezett teljesítmény egyformán 5%-kal magasabb volt az előző évinél. A teljesítmény a vasúti és a csővezetékes szállításban 7–7%-kal, közúton 4%-kal bővült. A vasúti áruszállítás részesedése 37%, a közútié 33% volt. A belföldi áruszállítással szemben, nemzetközi viszonylatban a teljesítmények 2003-ban magasabbak voltak, mint 1999-ben: a szállított árutömeg 14, az árutonna-kilométerben mért teljesítmény 11%-kal nőtt. A szállítási módok árutonna-kilométerben kifejezett részesedései nem változtak számottevően 1999-hez képest: a vasúti szállítás aránya 34-ről 37%-ra emelkedett, a közútié 37-ről 33%-ra mérséklődött.

A közúti fuvarozásban a **szállítási ágazaton kívüli vállalkozásokat** is figyelembe véve, 2003-ban az előző évhez képest a szállított áruk tömege 1%-kal csökkent, az árutonnakilométer-teljesítmény viszont 6%-kal bővült. 1999-hez viszonyítva a szállított árutömeg 18%-kal, az árutonnakilométer-teljesítmény 2%-kal visszaesett. A szállított áruk tömegének csökkenését az áruk súlyának és terjedelmének arányváltozása, a fuvarszervezés és a korszerű logisztika alkalmazása, valamint a megfigyelésből 2002-ben kikerült

3,5 tonna teherbírás alatti gépjárművek kieső teljesítménye is befolyásolták.

A **távolsági személyszállítás** utasainak száma 2003-ban 742 millió fő volt, 2%-kal kisebb az előző évinél, viszont 5%-kal nagyobb, mint 1999-ben. Az utaskilométer-teljesítmény 26 millió, 2002-höz képest nem mutat jelentős változást, de az 1999. évi teljesítménynél 8%-kal magasabb. A teljesítményből a szállítási módok részesedése alig változott 1999-hez képest: a vasúti, a közúti és a légi személyszállítás részesedése változatlanul 39, 46, illetve 14%.

2003-ban összesen 88,5 ezer járat érkezett, illetve indult **Budapest-Ferihegy repülőtérre**. A forgalom növekedése 13,5%-os volt az előző évhez képest. A kereskedelmi le- és felszállások száma 81,3 ezer volt, amelynek több mint felét nemzeti légitársaságunk bonyolította. A repülőtér **utasforgalma** 2003-ban 5 millió fő volt (ebből 2,8 millió MALÉV-utas) 12%-kal nagyobb, mint az előző évben. Az összes kereskedelmi utasforgalom döntő részben Európában bonyolódott. Az utasok 87%-a menetrend szerinti járaton utazott. Az e járatok által érintett legkedveltebb légikikötők: Frankfurt, London/Heathrow, Párizs/Charles-de-Gaulle, Amszterdam, München. A charterjáratok legfontosabb célállomásai Monastir, Tel-Aviv, Aqaba, Hurghada, Antalya, Korfu és Tenerife Sur.

A **helyi tömegközlekedés** utasforgalma 2003-ban 2,4 milliárd fő volt, valamelyest kisebb az előző évinél, azonos az 1999. évi szinttel.

Az országos **személygépkocsi-állomány** 2003. december 31-én 2,8 millió volt. Az 1999-ben mért 11,6 éves átlagéletkor – átmeneti emelkedés után – 2003 végére 11,4 évre csökkent. Ebben az időszakban jelentősen módosult a személygépkocsik gyártmányok szerint sorrendje: míg 1999-ben Lada, Trabant, Opel voltak a leggyakrabban előforduló gyártmányok, 2003. december 31-én az Opel vezette a listát a Lada és a Suzuki előtt. A Magyarországon első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsi száma 1990 óta nem volt olyan magas, mint 2003-ban: a 274 ezer forgalomba helyezett darab 15%-kal nagyobb volt az előző évinél, és közel 135 ezerrel (97%-kal) több, mint 1999-ben.

A vezetékes telefonokról kezdeményezett beszélgetések száma (az internet-behívószám adataival együtt) 1999-ben érte el a csúcspontját (4 milliárd 250 millió), azóta évről évre csökken, tavaly 3 milliárd 454 millióra mérséklődött. Még nagyobb mértékű a csökkenés, ha eltekintünk a dinamikus növekvő számú, internetcsatlakozást szolgáló hívástól. Folytatódott a forgalom eltolódása a helyi

beszélgetések felől az egyéb belföldi, azon belül is elsősorban a mobilhívások irányába. A helyi hívások aránya 50% alá süllyedt, a mobilbeszélgetéseké viszont 23%-ra emelkedett. A beszélgetések átlagos időtartama nem változott jelentősen az elmúlt években. Egy helyi beszélgetés jellemzően 2,4 percig tart, ennél a belföldi távolsági és a nemzetközi hívások valamivel hosszabbak, a mobilhívások pedig több mint egy perccel rövidebbek.

A mobiltelefonról kezdeményezett beszélgetések számának az évezred elején tapasztalt ugrásszerű növekedése (2000-ben 77%) az utóbbi években fokozatosan mérséklődött, tavaly 7% volt. A beszélgetések száma és összes időtartama egyaránt több, mint három és félszeresére nőtt 1999 óta. A mobilhálózatokból indított hívások száma 2003-ban 44%-kal több, összes időtartama viszont 19%-kal kevesebb volt a vezetékes telefonról kezdeményezett beszélgetéseknél (ha utóbbiak közé nem számítjuk be az internet-behívószámok adatait). Ennek a hívások eltérő időtartama az oka. A beszélgetések számát tekintve nőtt a mobiltelefonok előnye, az összes hívásidőben pedig csökkent a lemaradása 2002-höz képest. 1999-ben a mobiltelefonokról kezdeményezett hívások közel egyharmada irányult a vezetékes hálózatba, tavaly már csak a tizede. 2003-ban enyhe arányeltolódás ment végbe a más mobilhálózatba tartó hívások javára, így arányuk 31%-ra emelkedett. A saját hálózaton belül maradó hívások teszik ki az összes mobilbeszélgetés 57%-át.

A modemen és ISDN-vonalon keresztül létesített internetkapcsolatok száma tavaly 25%-kal nőtt, azonban a kapcsolatok összes időtartama ugyanekkora mértékben csökkent, aminek az átlagos hívásidő 33 percről 19-re való mérséklődése az oka. A kapcsolt vonalas internet-előfizetések aránya tavaly az összes előfizető 81%-áról 58%-ára esett vissza.

A rádiók összes adásideje tavaly 830 ezer óra volt, ami 2002-höz képest 3, 1999-hez képest 9%-os növekedést jelent. A televíziók adásideje 1,94 millió óra volt tavaly, ami 14%-kal több, mint 1999-ben és 2%-kal, mint 2002-ben.

A hagyományos postai szolgáltatások közül 2003-ban is folytatódott a levélpostai küldemények és a csekkbefizetések számának lassú növekedése, mindkettő 3,1%-kal emelkedett. A csomagküldemények száma több évi stagnálás után 15%-kal csökkent. Tavaly 21%-kal kevesebb táviratot vettek fel, mint egy évvel korábban, ami a korábbi éveknél is nagyobb visszaesés.

Kiskereskedelem

A **kiskereskedelmi üzletek forgalma** az utóbbi három évben folyamatosan és jelentősen bővült. Az Eurostat gyakorlatának megfelelően – gépjármű- és üzemanyag-eladások nélkül – számított forgalomban a növekedés 2001-ben 4,1%-os, 2002-ben és 2003-ban lényegében azonos ütemű, 8,7, illetve 8,8%-os volt.

Az **Európai Unió** 15 tagországának – az Eurostat által közölt – összesített mutatója 2003 legtöbb hónapjára a kiskereskedelmi forgalom – 0,4 és 3,2% közötti – növekedését jelzi az előző év azonos hónapjához képest; három hónapban mutatkozott – 0,1 és 0,9% közötti – csökkenés. Éves átlagban ez igen mérsékelt növekedésre utal. A tagállamok közül a legnagyobb mértékben Görögországban és Svédországban emelkedtek, illetve Hollandiában csökkentek az eladások. A csatlakozó országok csoportjában Lettország és Litvánia érte el a legdinamikusabb növekedést, míg Szlovákiában jelentős volt a csökkenés. A magyar kiskereskedelmi forgalom dinamikája az Unió tagállamaihoz hasonlítva magasnak mondható, a csatlakozó országok között a mezőny felső részében foglal helyet.

A 2003. évi – szintén gépjármű- és üzemanyag-eladások nélkül számított – forgalom 47–53 arányban oszlott meg az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes, valamint a nem élelmiszertermékek kiskereskedelme között. Az **élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelem** forgalma a 2000. évi csökkenést követően évről évre számottevően nőtt, 2003-ban az előző évit 8,1%-kal, a négy évvel korábbit mintegy ötödével haladta meg. A növekedést jellemzően a vegyes termékkört forgalmazó üzletekben (hipermarketek, szupermarketek, vegyesboltok) mérték, míg az élelmiszer-szaküzletek forgalma, és ezzel együtt aránya is egyre kisebb lett. (2003-ban 8,5%-kal részesedtek az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelem forgalmából, ami két év alatt arányuk több mint 3 százalékpontos csökkenését jelenti.)

A **nem élelmiszertermékek** kiskereskedelmén belül a bútortartáscikk-, vasáruüzletek bonyolították le a legnagyobb forgalmat. Ebben a csoportban a 2000. évi igen erőteljes növekedést 2001-2002-ben szerényebb, majd 2003-ban ismét dinamikusabb emelkedés követte. A 2003. évi forgalom az előző évinél 8,7%-kal volt nagyobb, és megközelítette a négy évvel korábbi 1,4-szeresét. Csaknem ilyen mértékben bővült (bár jóval kisebb összeget tett ki) az iparcikk jellegű vegyes üzletek forgalma: 2003-ban 7,6%-kal, négy év alatt össze-

sen 35%-kal. A textil-, ruházati és lábbeli termékeket árusító üzletekben, miután 2000-ben jelentősen visszaesett, 2001-től gyorsuló ütemben nőtt a forgalom. 2003. évi forgalmuk az előző évit 12,5%-kal, a négy évvel azelőttit 18%-kal múlta felül. Hasonló tendenciát, 2003-ban az előző évihez képest 11,4%-os, a négy évvel korábbihoz képest 21%-os növekedést mutat a könyv-, újság-, papíráru- és egyéb iparcikküzletek forgalma. A 2003. évi, azon belül is főként a II. félévre jellemző élénkülésben fontos szerepet játszott a Sulinet-program kapcsán megerősödött kereslet egyes számítástechnikai és fototechnikai, valamint egyéb műszaki cikkek körében. A gyógyszer-, gyógyászatitermék-, illatszer-kiskereskedelemben mind 2003-ban, mind az időszak egészét tekintve viszonylag mérsékelt, 4,2, illetve 8%-os volt a növekedés. A használtcikk- és a csomagküldő kiskereskedelem jelentősége csekély, bár forgalmuk erőteljesen nőtt az utóbbi években.

A **jármű- és üzemanyag-eladások**, amelyeket a kiskereskedelmi forgalmon kívül figyelünk meg, és amelyek nagyságrendje megfelel a kiskereskedelmi forgalom mintegy negytizedének, szintén emelkedő tendenciát mutatnak. 2003. évi forgalmuk 60-40 arányban oszlott meg a gépjármű- és járműalkatrész-, valamint a gépjárműüzemanyag-kiskereskedelem között. Közülük főként a gépjármű- és járműalkatrész-kiskereskedelem növelte eladásait: 2003-ban az előző évihez képest 11,7%-kal, négy év alatt összesen 75%-kal. A gépjárműüzemanyag-forgalom csak 2002-ben nőtt jelentősebben; 2003-ban az előző évit 1,1%-kal, a négy évvel korábbit kb. egytizedével haladta meg. A **jármű- és üzemanyag-eladásokkal együtt számított kiskereskedelmi forgalom** négy év alatt közel 1,3-szeresre, ezen belül 2003-ban 8,5%-kal bővült.

Energiafelhasználás

Az ország energiafelhasználása a 2000–2003 években váltokozva nőtt, csökkent. 2000-ben 0,7%-kal mérséklődött, ezt követően, 2001-ben 3,2%-kal nőtt. 2002-ben ismét csökkenés jelentkezett (1%), amit 2003-ban újból növekedés követett (3,2%). Az említett növekedések és csökkenések eredményeként az energiafelhasználás összességében 4,7%-kal nőtt az időszak során, 2003-ban 1092 Petajoule-t tett ki, 33 Petajoule-lal többet az előző évinél. Négy év alatt a bruttó hazai termék 16%-os, és az energiafelhasználás 4,7%-os növekedése azt jelentette, hogy a fajlagos energiafelhasználás tovább csökkent: az időszak alatt

összességében 10%-os volt a csökkenés, az időszak utolsó évében, 2003-ban enyhe emelkedés jelentkezett.

1999 és 2003 között az energiaforrások növekvő hányada származott behozatalból: a 2000. évi 59%, 2003-ra 64%-ra emelkedett. Az energiahordozók termelése a vizsgált időszakban több mint 8%-kal csökkent, ez a termelés minden ágát érintette. A csökkenés 2002 kivételével minden évre igaz volt, 2002-ben 2%-os növekedés mutatkozott. A termelésen belül a széntermelés 2000–2002-ben csökkent, 2003-ban 1%-kal emelkedett. A szénhidrogének esetében hasonló tendencia figyelhető meg, ott a 2003. évi élénkülés (1%) a kőolaj-kitermelés 8,1%-os növekedésének volt köszönhető. Az atomerőművi villamos energia termelése 2000–2001-ben stagnált, 2002-ben 5%-kal emelkedett, ezt követően 2003-ban – a paksi erőmű 2-es blokkjának leállása miatt – közel 20%-kal visszaesett.

A csökkenő termelés és növekvő felhasználás nyomán a behozatal 2000–2003-ban minden évben emelkedett: az időszak első két évében 2–2%-kal, az időszak utolsó két évében 5–9%-kal. A behozatal jelentős hányadát kitevő kőolaj importja 2000-ben és 2003-ban nőtt, a köztes két évben csökkent, így 4 év alatt közel 9%-kal csökkent, a földgázimport ezzel szemben minden évben – egyre növekvő mértékben – emelkedett (a gyorsuló növekedés 2003-ban 13,6%-os volt), az időszak alatt összesen 35%-os volt a növekedés. A villamosenergia-import az 1999. évi alacsony szint után 2000-ben háromszorosára emelkedett, majd 2001–2002-ben rohamosan csökkent. Ezt követően 2003-ban – a kieső paksi termelés pótlása miatt – ismét növekedés mutatkozott, a behozatal az előző évi szintet 63%-kal meghaladta.

Az energiahordozók termelésén belül a szén és a szénhidrogének aránya a 4 év alatt nem változott. Az atomerőművi villamos energia termelése 2000-ben 31%-ot, 2003-ban 28%-ot tett ki. A behozatalon belül a kőolajimport aránya jelentősen, 8 százalékponttal 28%-ra csökkent, a földgázé közel ennyivel (7 százalékponttal) emelkedett, a villamos energiáé 2002-ben a korábbi két évben mutatkozó 5%-ról 2%-ra mérséklődött, majd 2003-ban 1 százalékpontot nőtt.

A gazdasági ágak közül az ipar energiafelhasználása a 2000–2001. évi 2% körüli növekedés, a 2002. évi 1%-os mérséklődés és az 2003. évi 0,5%-os emelkedés eredményeként négy év alatt 3,6%-kal emelkedett. Az építőiparban – főként a 2001. évi 6,8%-os élénkülésnek köszönhetően – 8%-os növekedés jelentkezett, a mezőgazdasági

ágaknál 9%-os csökkenés, a szállítás, raktározás, posta, távközlés ágaknál 1,6%-kal csökkent a felhasználás. A lakosság, illetve a kommunális és egyéb felhasználók energiafelhasználása 1999 és 2003 között 6,8–6,8%-kal emelkedett, nagyrészt a 2001. és 2003. évi 4-6% körüli növekedéseknek következtében. A termelő ágazatok energiafelhasználása a 4 év alatt gyakorlatilag nem változott, míg a nem termelő ágazatoké 6,9%-os emelkedést mutatott.

A termelő ágazatok részesedése az összes energiafelhasználásból az időszak alatt mintegy 2 százalékponttal mérséklődött, a 2000. évi 44,5%-ról az időszak végére 42,7%-ra csökkent.

Az Európai Unió energiahordozó-termelése a 2001. évi 0,6%-os csökkenés után 2002-ben is mérséklődést mutatott (0,8%) az előző évhez képest. A nettó import is az előző évi szint alatt maradt, így a felhasználás szintje 1,4%-kal alatta maradt a 2001. évinek (egy évvel korábban

Energiafelhasználás						
Év	Petajoule	Változás az előző évhez képest, %	Termelőágazatok		Kommunális ágazatok és lakosság	
			arány, %	változás, %	arány, %	változás, %
2000	1 036	−0,7	44,6	1,0	55,4	−1,9
2001	1 069	3,2	44,0	2,0	56,0	4,2
2002	1 059	−1,0	44,0	−1,1	56,0	−0,9
2003	1 092	3,2	42,7	0,2	57,3	5,5

Az energiafelhasználás gazdasági ágak szerinti szerkezetében 2000-2003-ban kisebb módosulások következtek be. Az ipari felhasználás aránya 1,3 százalékponttal, 34%-ra csökkent, a lakossági mintegy másfél százalékponttal 38,3%-ra nőtt, a kommunális és egyéb felhasználóké közel fél százalékponttal emelkedett, 2003-ban 18,9%-ot ért el.

2,3%-kal meghaladta azt). 2002-ben leginkább az elsődleges villamosenergia, illetve a szén felhasználása csökkent (10,2, illetve 4,5%-kal). A nettó energiahordozó-import a felhasználás 52,9%-át tette ki 2002-ben, ami mintegy fél százalékpontos emelkedést jelentett 2001-hez viszonyítva.

Pénzügyek

A nem pénzügyi vállalati szektor betétei és hitelei

A nem pénzügyi vállalatok belföldi **hitelállománya** 1999 és 2003 között – folyó áron – mintegy 81%-kal emelkedett. A hitelállomány növekedése az időszak első és utolsó évében magasabb (30, illetve 20%-os), a két köztes évben alacsonyabb (10% alatti) volt. A növekedés főként a devizahitelek esetében jelentkezett, állományuk az időszak végére – főként a 2000. és a 2003. évi 40-50%-os emelkedésnek köszönhetően – több mint kétszeresére (112%-kal) nőtt, a forintbitelek ezzel szemben kevésbé dinamikusán, 65%-kal emelkedtek. A nem pénzügyi vállalatok belföldi hitelállománya az 1999. decemberi 2442 milliárd forintból 2003 végére – folyó áron – 4,4 billió forintba emelkedett¹³.

A nem pénzügyi vállalatok hitelezésének fő letéteményese a bankszektor, az e vállalati körnek nyújtott hitelállománya 2003 végén 4,0 billió forint volt (ez a nem pénzügyi vállalatok teljes belföldi hitelállományának több mint 90%-át tette ki). A bankszektor által nyújtott vállalkozói hitelállományból 2003 végén a nagyvállalatok 57, a mikro-, kis- és középvállalkozások összesen 43%-kal részesedtek. Ez utóbbi 43%-ból a középvállalkozások 17,5, a kisvállalkozások 8,8, a mikro-vállalkozások 16,6-kal rendelkeztek. A bankszektor nem pénzügyi vállalatoknak nyújtott hitelállománya 2003-ban 22,7%-kal emelkedett, a nagyvállalatok körében a növekedés ettől elmaradt (18,4%), a mikro-, kis- és középvállalkozásoknál ezt meghaladta (29%). A legnagyobb mértékben (41,7%-kal) a kisvállalkozások banki hitelállománya emelkedett.

A nem pénzügyi vállalatok **betétállománya** a hitelállományhoz hasonló mértékben, 80%-kal 2,4 billió forintba nőtt a 4 év alatt. A forint- és devizabetéteket együtt tekintve az éves növekedés viszonylag kiegyensúlyozott, 13-19% körüli volt. A forintbetétek az időszakban 79, a devizabetétek némileg magasabb ütemben, 85%-kal emelkedtek. A forintbetétek esetében 2002 kiugró évnek bizonyult, ekkor a forintbetét-állomány 21%-kal, míg a többi évben 12-16% közötti mértékben nőtt. A devizabetétek esetében 2001 még sajátosabb év volt: az állomány 32%-kal emelkedett, szemben az időszak többi évének 11-14% közötti növekedésével.

A hitel- és betétállomány különbségeként adódó **nettó hitelállomány** 2003 végére 1999. decemberhez képest 82%-kal, 2,0 billió forintba bővült. A nettó forintbitelek növekedése mérsékelte, 37%-os, a nettó devizahiteleké magasabb, mintegy 123%-os volt a vizsgált időszakban. A nettó hitelállomány a 2000. évi magas növekedés után 2001-ben 4%-kal emelkedett, 2002-ben 8%-kal csökkent, 2003-ban pedig újra jelentős, közel 30%-os növekedés mutatkozott. A nettó devizahitelek állománya 2001-ben mutatott csökkenést az előző évhez képest, a nettó forintbitelek pedig 2002-ben, illetve 2003-ban maradtak alatta – a hitelekét meghaladó betétállomány-növekedés következtében – az előző évinek.

A négy év alatt a nettó hitelállomány reálértéken – GDP deflátor árindexszel számolva – 29,5%-kal nőtt. A hitelek betétekkel való fedezettségi mutatója a 2000. évi 50% alatti érték után 2001-2002-ben emelkedett, 2002 végén 57%-ot ért el, majd 2003 végére ismét – mintegy 3 százalékponttal – mérséklődött.

A háztartások pénzvagyona*

A háztartások bruttó pénzvagyona 2003. december végén – folyó áron – a négy évvel azelőttinek mintegy 1,8-szeresére, 13,8 billió forintba emelkedett, az összehasonlító áron mért növekedés 36%-os volt. A folyó áron mért növekedés üteme évről évre mérséklődött, az összehasonlító árasé 2002-ig gyorsult, majd 2003-ban mérséklődött, nem érte el a 6%-ot. Az eddig felhalmozott megtakarítások összege a 2003. évi bruttó hazai termék (GDP) kb. háromnegyedének felel meg. Az Európai Unió tagországaiban a megtakarítási ráta csökkenő tendenciájú, de a felhalmozott összeg jelentősen nagyobb arányú, mint nálunk. 2000 végén az állomány a tagországok átlagában a GDP 2,3-szerese volt. Ezen belül a legmagasabb Belgiumban (3,1-szeres), ezt közelíti Nagy-Britannia és Hollandia 3-szoros aránnyal, a legalacsonyabb Ausztriában volt, de ott is 35%-kal meghaladta a GDP összegét. Az egy főre jutó megtakarítás összege az Európai Unióban a tagországok átlagában 13,2 millió forintot, vásárlóerő-paritáson 5,1 millió forintot, Magyarországon 2003 végén 1,4 millió forintot tett ki.

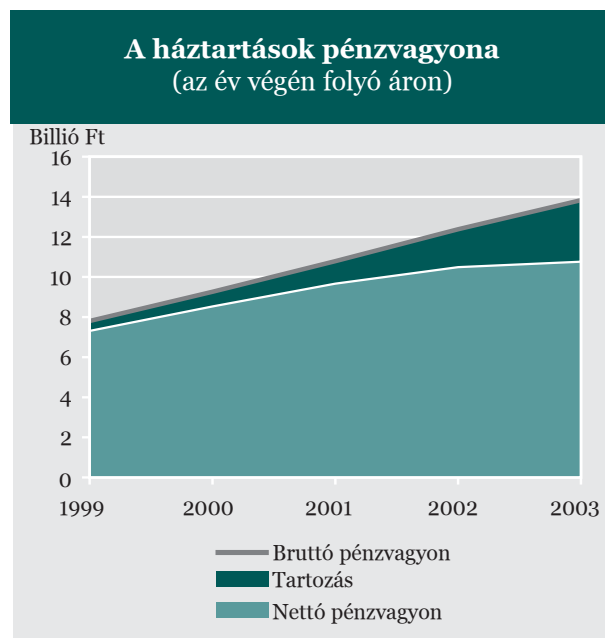
¹³ 2003-tól a Magyar Nemzeti Bank új szerkezetben publikált adatai alapján.

*Az adatok forrása a Magyar Nemzeti Bank.

A magyarországi adatok eltérnek a korábban publikáltaktól. A Magyar Nemzeti Bank 2003-tól a nemzeti számlák összeállítására vonatkozó módszertani előírások figyelembevételével készíti el a háztartások pénzügyi megtakarítását bemutató statisztikát. Ennek keretében az eddigieken túlmenően számításba veszik a háztartások által birtokolt nem tőzsdei részvények és üzletrészek adatait, kibővítették a figyelembe vett értékpapírok, valamint egyéb követelések és kötelezettségek körét, továbbá megfigyelik a nem monetáris intézmények által a háztartásoknak nyújtott hiteleket is.

A bruttó pénzvagynon belül a vizsgált időszakban az egyes főbb megtakarítási formák aránya változó volt, kivételt képez ez alól a pénztári vagyon és a biztosítási díjtartalék, amelyek töretlenül emelkedtek. Ez utóbbiak aránya az 1999. végi 7,8%-ról 2003-végére elérte a 13,2%-ot, összegük ezen időszak alatt háromszorosára, 1,8 billió forintra nőtt. E megtakarítási formán belül a pénztári vagyon növekedése volt a gyorsabb (4-szeres), így a biztonságtechnikai tartalékok hattizedét adta, szemben a négy évvel azelőtti mintegy 40%-kal. A megtakarítások változatlanul legnagyobb hányadát, 2003-ban közel 43%-át a készpénz és takarékbetétek jelentették. Részesedésük mérséklődését alapvetően a devizamegtakarítások állományának csökkenése okozta, amiben szerepe volt a teljes forintkonvertibilitás bevezetésének, az utazási valutakeret megszüntetésének, továbbá a külföldön alkalmazható bankkártyák szélesebb körű elterjedésének is. A forintbetétek aránya emelkedett, a készpénzé kissé mérséklődött. A készpénz és takarékbetétek együttes összege 2003 végén 5,9 billió forintot képviselt, aminek egytizede devizában testesült meg. A tulajdonosi részesedések aránya 1999-et követően folyamatosan emelkedett, 2003-ban kissé mérséklődött, a megtakarításokon belül mintegy egyharmad körüli hányadot ért el. A 4,8 billió forintos állomány növekvő hányadát, 2003 végén több mint nyolctizedét a nem tőzsdei részvények és üzletrészek, további 14%-át a befektetési jegyek, a többit a tőzsdei részvények tették ki. Ez utóbbiak 82 milliárd forinttal még nominálisan is alatta maradtak az 1999 végi értéknek. A nem részvény értékpapírok – meghatározó hányadban az államkötvények és kincstárjegyek – összege a bruttó pénzvagyon átlagos növekedési ütemétől elmaradva bővült, így arányuk a megtakarításokból mérséklődött, 2003 végén mintegy 8%-os volt, összege megközelítette az 1,1 billió forintot.

A **háztartások tartozásállománya** az 1999 végi 497 milliárd forintra 2003 végére – folyó áron 6,2-szeresére, volumenben 4,7-szeresére – 3,1 billió forintra nőtt. Az igen gyors ütemben emelkedő hitelállomány háromnegyede az utóbbi két évben keletkezett. A növekedés az egyes hitelfajták közötti jelentős átrendeződés mellett ment végbe. A négy évvel korábban a tartozások egynegyedét kitevő, a monetáris intézmények által folyósított ingatlan-hitelek összege 2003 végéig az összes tartozás felére, 1,5 billió forintra emelkedett. A monetáris intézmények által folyósított fogyasztási és egyéb hitelek hányada az 1999 végi háromötödről 2003 végére a tartozások egynegyedére mérséklődött. Az egyéb hitelek is dinamikus emelkedtek, összegük 700 milliárd forintot, arányuk 23%-ot tett ki. Az Európai Unió tagországainak átlagában a háztartások tartozásállománya a GDP 61%-a volt, a legmagasabb arány Dániában (98%) alakult ki, ezt követi Hollandia 85%-kal, a legalacsonyabb Olaszországban (30%) és Finnországban (32%). Magyarországon a hitelállomány a rendkívül dinamikus emelkedés következtében az 1999. évi 4,4%-ról 2003 végére a GDP 16,5%-ára nőtt. Ezzel a lakosság tartozásállománya a bruttó pénzvagyon 22%-ára emelkedett, az Európai Unióban átlagosan annak 27%-át tette ki. Ezen belül olyan szélsőségek húzódnak meg, mint Dánia 67%-os és Németország 41%-os, illetve Olaszország 13%-os, valamint Belgium 14%-os aránya.

A háztartások bruttó pénzvagyonának csökkenő ütemű bővülése együtt járva a tartozásaik dina-

mikus emelkedésével, a különbségük, vagyis a **nettó pénzvagyron** évről évre szerényebb mértékben emelkedett. Az 1999. végi 7,3 billió forintos állomány 2003 végére – folyó áron – mintegy másfélszeresére 10,8 billió forintra emelkedett. A nettó pénzvagyron volumene (a fogyasztói árak változásának hatását kiszűrve) 1999 és 2003 vége között összességében 13%-kal emelkedett, ezen belül 2002-ig 16%-kal nőtt, 2003-ban 3%-kal csökkent. A nettó pénzvagyron GDP-hez viszonyított aránya az 1999 végi 64,2%-ról 2003 végére annak 58%-ára mérséklődött.

A háztartások nettó megtakarítási tranzakcióinak összege – 2002. évi áron számolva – 2000-ben 499 milliárd forinttal növelte a háztartások megtakarításállományát. 2001-ben 25%-kal emelkedett, majd 2002-ben az előző évinek a 60%-ára mérséklődött. Ez a folyamat 2003-ban – főként az egyre növekvő hitelfelvétel hatására – folytatódott, és a megtakarítások állományát 114 milliárd forinttal csökkentette.

Forint betét- és hitelkamatok*

A nem pénzügyi vállalati szektor és a lakosság piaci kamatait 2000 októberéig mérséklődés jellemezte. Ekkor a fogyasztóiár-index élenkebb emelkedésére tekintettel a jegybanki kamatok emelkedtek, ami a kereskedelmi bankok kamataiban is éreztette hatását. 2001-ben és 2002 első hónapjaiban lejáratától és szektortól függetlenül a kamatok ismét mérséklődtek. Ezt követően – újra a jegybanki kamatintézkedések hatására – kissé emelkedő tendencia érvényesült. 2002 végén fordulat következett be, a kamatok csökkenni kezdtek, és ez a folyamat egészen a 2003. júniusi 1 százalékpontos jegybanki kamatemelésig tartott. Júliusban újabb 2 százalékpontos, majd novemberben 3 százalékpontos jegybanki kamatemelésre került sor. A hitelkamatok szinte teljes egészében együtt mozogtak az alapkamattal, míg ez a betéti kamatoknál csak mérsékelten éreztette hatását. Ez utóbbiban a novemberi alapkamat-emelés hozott lényegesebb változást.

A **vállalkozói szektor** éven belüli betéti kamata az 1999. december végi 11,9%-ról 2003. március végéig csökkent, ekkor 5,1% volt, majd az év végére 11%-ig emelkedett. Az éven túli lekötésű betéteknél ugyanezen időszakban 13%-ról 5,1%-ra mérséklődtek a kamatok, 2003 végén az átlaguk 10,8%-ot ért el. A vállalkozói szektor hitelkamatai az éven belüli lejáratnál az 1999. decemberi 15,4%-ról 2003 végére úgy mérséklődtek 13,4%-ra, hogy 2002

decembere és 2003 júniusa között 8% körül ingadoztak, az éven túli folyósításoknál 15,8-ról 13,1%-ra csökkentek. 2003 első felében 10% alatt maradtak. Az éven belüli hitel- és betétkamatok közötti rés az 1999. decemberi 3,5 százalékponttól 2003 végére 2,3 százalékpontra mérséklődött.

Az átlagos **lakossági** kamatok a betétek esetében alacsonyabbak, a hitelek esetében pedig magasabbak voltak, mint a vállalkozói szektorban. A látra szóló és folyószámla betétek kamatai az 1999. decemberi 5,7%-ról 2003 decemberében 2,2%-ra, az éven belül lekötötték ugyanezen időszakban 11,3%-ról 10,1%-ra, míg az éven túliaké 11,9%-ról 8,1%-ra mérséklődtek. A lekötött betétek kamatai a két időpont között folyamatosan mérséklődtek, 2003 első félévében 5% körül mozogtak. A lakossági hitelek kamatai a hitelfajtáktól, a lejáratától, a fix vagy változó kamatozástól függően változatos képet mutattak. A legmagasabb, 20%-ot meghaladó, a fogyasztási hitelek kamata volt, a hitelköltség pedig 30% körüli alakult. A piaci feltételű lakáscélú hitelek kamata az 1999. decemberi 22%-ról 2003 végén 12% körüli értékre mérséklődött, ugyanakkor a hitel költségei 16%-ot tettek ki. A támogatott lakossági ingatlanhitelek kamata 2,75 + 1,75 kezelési költség volt, ami az alapkamat-emelés következtében 6%-ra emelkedett. Az egyéb célú hitelek átlagos kamata 2003 végén 14,8% volt. A lakossági hitelek és betétek közötti kamatrés változatlanul nagyobb, mint a vállalkozói szektor esetében, de a korábbiakhoz képest kissé mérséklődött.

Tőzsdék

A **Budapesti Értéktőzsde**¹⁴ (BÉT) **azonnali forgalma** árfolyamértéken az 1999. évi 8 billió forintról 2000-ben alig több mint a felére, majd 2001-ben ez utóbbi négytizedére csökkent. 2002-ben 13%-kal, 2003-ban 20%-kal emelkedett, 2,2 billió forint volt. Ennek 83%-át a részvények, 7%-át pedig az államkötvények tették ki, a maradék hányadon a többi tőzsdére bevezetett értékpapír osztozott. Ez jelentős arányeltolódást mutat az 1999. évihez képest, amikor is a részvények 43, az államkötvények 41 és a kincstárjegyek 16%-kal részesedtek a forgalomból. A részvények forgalmából 2003-ban 30%-kal a bankok, 27%-kal a kőolaj-feldolgozás, 19%-kal a távközlés és 18%-kal a gyógyszeripar értékpapírai részesedtek.

Az üzletkötések száma a forgalomtól eltérően alakult, a 2000. évi emelkedés után számuk évről évre csökkent, 2003-ban 718 ezer volt, ami az 1999.

*Az adatok forrása a Magyar Nemzeti Bank.

¹⁴ Az adatok forrása a Budapesti Értéktőzsde.

évinek a felét sem érte el. Az egy kötésre jutó 2003. évi 3,1 millió forintos forgalom az 1999. évinek mintegy hattizedét tette ki, 2002-höz képest viszont 24%-kal emelkedett.

A BÉT-re bevezetett értékpapírok száma 2000-ben és 2001-ben 112 volt, 2002-ben 120, ami 2003-ban 133-ra emelkedett. A növekedés a 2001-ben bevezetett jelzálogleveleknél következett be, míg a részvények és államkötvények száma mérséklődött.

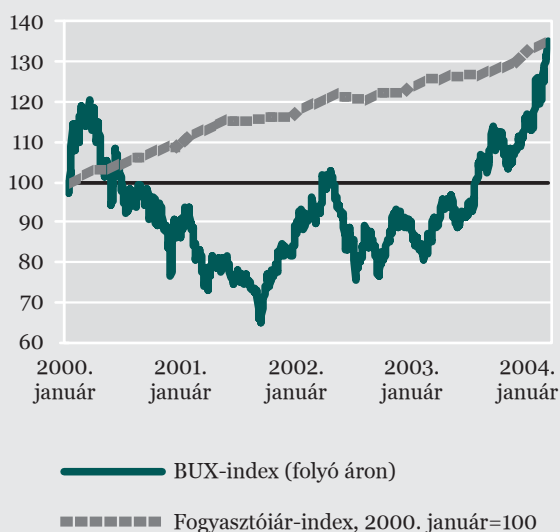
A tőzsdei kapitalizáció (tőzsdére bevezetett értékpapírok árfolyamértéke) az 1999. december végi 7,3 billió forintról 2003 végére 10,4 billió forintra emelkedett, a bruttó hazai termék (GDP) százalékában kifejezve 64,1%-ról 56%-ra mérséklődött. A kapitalizáción belül 2000 és 2002 között a részvények aránya – részben a tőzsdei kivezetések, részben az árfolyamok hatására – folyamatosan mérséklődött, 2003-ban emelkedett, a teljes kapitalizáció negyedét adta. Látványosan, 20 százalékponttal, 48%-ra emelkedett az államkötvények aránya, míg a többi értékpapír lényegében nem változott. 2003 végén a részvények ágazati kapitalizációjában első helyen a gyógyszeripar állt 25%-kal, ezt követte a távközlés 22%-kal, a bankok 19, és a kőolaj-feldolgozás 16%-kal.

A BÉT részvényindexe (BUX) 2000 elején gyors ütemben emelkedett, és februárban átlépte az addigi maximumát, a 10 ezer pontot. A New York-i tőzsdeindex április közepén az addigi legnagyobb napi csökkenését könyvelte el, ami a BUX alakulásában is éreztette hatását, 8 ezer, sőt folyamatos mérséklődést követően december elején 7 ezer pont alá süllyedt. A következő időszakban tovább csökkentek a New York-i, az európai tőzsdék indexei és a BUX is. 2001. április elején 6400 pont alá került, majd azt ezt követő hónapokban 6500–7000 pont körül ingadozott. Az Egyesült Államokat ért terrortámadás hírére szeptember közepén 5700 alá esett vissza, és csak az év utolsó másfél hónapjában került 7100 pont fölé.

2002 első hónapjaiban az index emelkedése vált jellemzővé, május első napjaiban már a 9 ezer pontot is megközelítette. Ezt követően a nemzetközi tőzsdéken is uralkodó pesszimista hangulat, a magyar gazdaság makromutatóinak romlására utaló jelek, a gáz- és gyógyszeráremelés körül kialakult helyzet következtében a BUX ismét mérséklődött. A 2003. eleji háborús várakozások miatti árfolyamcsökkenés, majd a harcok megkezdése utáni mérsékelt emelkedés következtében a BUX az év közepéig 7–8 ezer pont körül ingadozott. Júliustól

folyamatos emelkedés kezdődött, augusztus utolsó napján újra 9 ezer pont fölé került, majd 2004. január végén ismét meghaladta a korábbi maximumát, a 10 ezer pontot, illetve a gazdaságban mutakozó kedvező jelek hatására március végén átlépte a 11 ezer pontot is az eddigi legmagasabb értéket. Március végén 10 922 ponton zárt a BUX.

A Budapesti Értéktőzsde részvény-indexének (BUX) százalékos értéke
(2000. január 4.=100)

2000 január eleje és 2004 március vége között a BUX indexe folyó áron mintegy 35%-kal nőtt, lényegében ugyanolyan ütemben, mint a fogyasztóiár-szint.

A BUX 2002 és 2003 vége között forintban mérve több mint 20%-kal, dollárban kifejezve 30%-kal nőtt. 2003-ban a közép-európai részvényindex (CESI) közel 10%-kal emelkedett. Az amerikai Dow Jones mintegy 31%-kal, a frankfurti DAX még ezt is meghaladó mértékben, 37%-kal, míg a londoni FTSE-100 közel 14%-kal emelkedett.

A BÉT **határidős** piacán a forgalom a 2000. évi mérsékelt növekedés után 2001-ben közel a felére esett vissza, majd 2002-ben 12%-kal, 2003-ban 67%-kal, 1405 milliárd forintra emelkedett. 2003-ban a forgalom mintegy felét a részvények, 29%-át a devizák, 23%-át a BUX-ra kötött üzletek adták. 1999-ben ez utóbbiak tették ki a forgalom 87%-át.

A **Budapesti Árutőzsde**¹⁵ (BÁT) forgalma az éveken át tartó emelkedés után 1999-ben jelentősen, az egy évvel korábbinak 30%-ára esett vissza. A 2000. és 2001. évi növekedés 2002-ben megtört,

15 Az adatok forrása a Budapesti Árutőzsde.

és az éves forgalom csak mintegy 11%-kal haladta meg az 1999. évi szintet, 453 milliárd forint volt. 2003-ban látványos emelkedés következett, a forgalom 2,6-szeresére 1045 milliárd forintra nőtt, de még így is csak háromnegyede volt a legnagyobb forgalmú 1998. évinek. A forgalom ingadozása a kontraktusok volumenében is visszatükröződött, számuk 2003-ban az előző évinek 2,3-szeresére emelkedett, megközelítette a 3,7 milliót, ami azonban a már említett 1998-as csúcsevnek alig haladta meg a 40%-át.

A kereskedés meghatározó és növekvő hányadát, 2003-ban a forgalom 93%-át és a volumen (kontraktusok) 99%-át a pénzügyi, míg a többit a gabonaszekció adta. A pénzügyi szekció forgalmának mintegy kilenctizede a határidős, a többi – a 2001-től bevezetett – opciós ügyletekből származott.

A pénzügyi szekció határidős piacán 1999-hez képest emelkedett az euró és csökkent az amerikai dollár részesedése a forgalomból, 2003-ban 48, illetve 30%-ot képviselt. Az ezt követő legmagasabb hányadot a 2003 májusában bevezetett kereszt-kontraktusok képviselték 8,3%-kal. A pénzügyi szekció opciós forgalmából az euró 95%-kal részesedett, míg a többit az amerikai dollár, illetve a két deviza kereszt-kontraktusa jelentette.

Biztosítási szektor*

A **biztosítótársaságok** száma az elmúlt években lényegében nem változott, 2003-ban 30 társaság működött az országban. 2003. végi szerződésállományuk megközelítette a 13,3 milliót, ami – a négy évvel korábbihoz hasonló arányban – 28–72%-ban oszlott meg az élet- és nem életbiztosítások között. A szerződések száma összességében a vizsgált időszakban folyamatosan emelkedett, az életbiztosítások száma 2000-ben és 2002-ben az előző évihez mérten kissé visszaesett, a nem életbiztosításoké viszont töretlenül nőtt.

A biztosítótársaságok díjbevétele 2003-ban 550 milliárd forint volt, folyó áron 85%-kal haladta meg a négy évvel korábbit, a bruttó hazai termék (GDP) 2,6%-áról, annak 3%-ára emelkedett. A díjbevételeből az élet- és a nem életbiztosításokhoz kapcsolódó hányad – miután növekedési ütemük közel azonos volt – nem változott, 40–60%-ot képviselt. Az életbiztosítási ág díjbevételeinek mérséklődő hányada, 2003-ban 55%-a vegyes élet-, 36%-a befektetési egységhez kötött biztosításokból származott. A nem életbiztosítási ág díjbevételeinek kissé mérséklődő

hányada, 2003-ban 55%-a a casco- és jármű-felelősségbiztosításból, 18, illetve 16%-a tűz- és elemi, illetve egyéb vagyoni kockázatokra szóló biztosításokhoz kapcsolódott. Az egy szerződésre jutó éves összeg négy év alatt az életbiztosítási ágban 70%-kal, 64 700 forintra, a nem életbiztosításinál 63%-kal, 34 600 forintra emelkedett.

A biztosítótársaságok kár- és szolgáltatáskifizetése 2003-ban 244 milliárd forintot tettek ki. Négy év alatt a folyó áron mért növekedés 83%-ot ért el. Ennél lényegesen gyorsabban, 3,9-szeresükre nőttek az életbiztosítási ágban történt kifizetések. Arányuk az összes kár- és szolgáltatáson belül emelkedő, 2003-ban kissé meghaladta az összes kifizetés egyharmadát. A kárhányad (a díjbevétel, valamint a kár- és szolgáltatási kifizetések aránya) 2003-ban 44% volt, ezen belül az életbiztosításoké 38%-ot, a nem életbiztosításoké 48,5%-ot tett ki. Ez utóbbin belül a kötelező jármű-felelősségbiztosításnál volt a legmagasabb 64%-os, ami azonban jelentős csökkenés a kiugróan magas, 2001. évi 71%-hoz képest.

A biztosítótársaságok költségei a vizsgált időszakban 51%-kal emelkedve, 2003-ban megközelítették a 163 milliárd forintot. Költséghányaduk évről évre mérséklődő, 2003-ban 29,5% volt. Az adózás előtti eredményük a négy évvel korábbinak 3,9-szeresére, 35 milliárd forintra emelkedett. A biztosítótársaságok összes befektetéseinek összege 2003 december végén 902 milliárd forint volt. Ennek hétéztizedét az állam által kibocsátott egy évnél hosszabb lejáratú, míg egytizedét az egy éves és annál rövidebb lejáratú értékpapírok, további mintegy 5%-át a gazdálkodó szervezetek által kibocsátott részvények tették ki.

A biztosítási piac koncentrációja kissé mérséklődő, az éves díjbevétel összegét tekintve 2003-ban az öt legnagyobb társaság kezében volt a piac 79%-a.

A **biztosítóegyesületek** száma 2003 végén 36 volt, tevékenységük jelentősége növekvő, de jelenleg még szerény, a biztosítási szektor összesített szerződésállományának 1,7, a díjbevételeinek 1,9, a kár- és szolgáltatási kifizetéseinek 4,2, a befektetésállomány 3,1%-át tette ki.

Pénztári szektor**

A nyugdíjpénztárak száma az elmúlt négy évben folyamatosan csökkent, és ez érintette mind a magán-, mind pedig az önkéntes ágat is. Számuk a 2000 végi 25-ről, illetve 116-ról 2003 végére 18-ra, illetve 83-ra mérséklődött. Ugyanakkor az önkéntes egészség- és öngyógyító pénztárak száma emelkedett, 2003-ban 40, illetve 30 működött.

*Az adatok forrása a Budapesti Árutőzsde.

**Az adatok forrása a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete.

A pénztárak taglétszáma összességében emelkedett, 2003 december végén meghaladta a 3,8 millió főt. A tagok számának növekedése mindegyik típusú pénztárban és valamennyi évben – a magánnyugdíjpénztárak 2002. évi kisebb visszaesésétől eltekintve – töretlen volt. A pénztári tagság 2000-hez képest mérsékeltebb hányada, hattizede a magán-, míg közel egyharmada az önkéntes nyugdíjpénztárakban koncentrált. A másik két önkéntes pénztár kisebb létszámú tagsága dinamikusán emelkedett, így együttes részesedésük 2003 végén 8%-ot képviselt.

A pénztárak tagdíjbevételei négy év alatt – a taglétszám növekedését (21%) meghaladó ütemben – 2,2-szeresükre, 258 milliárd forintra emelkedtek. Volumenben, a fogyasztói árak változását kiszűrve, 70%-kal haladták meg az 1999. évit. A tagdíjbevételekből a taglétszámnál nagyobb arányban, 63%-kal részesedtek a magán- és kisebb mértékben (30%) az önkéntes nyugdíjpénztárak.

A pénztárak működési költségei 2003-ban a díjbevételek 6%-át, a kifizetések 11%-át tették ki. A rendszer sajátosságából fakadóan a kifizetések szinte teljes egészében az önkéntes pénztáraknál jelentkeztek. A pénztárakban felhalmozott vagyon (tagdíjbevétel és a befektetésekből származó hozam) 2003-ban a négy évvel korábbinak a 4-szeresére, a bruttó hazai termék (GDP) 2,2%-áról, annak 5,4%-ára emelkedett, összege meghaladta az 1 billió forintot. A pénztári vagyonból a magánnyugdíjpénztáraké 20 százalékponttal emelkedve 55%-kal,

az önkéntes nyugdíjpénztáraké hasonló mértékű mérséklődés következtében, 43%-kal részesedett. Az egy főre jutó vagyon a magánnyugdíjpénztárakban 243 ezer forint, az önkéntes nyugdíjpénztárakban 356 ezer forint volt 2003 végén. A pénztári vagyon meghatározó hányada, közel héttizede állampapírokban, mintegy tizede részvényekben testesült meg. A befektetési tevékenység eredményeként a nyugdíjpénztárak 2001-ben az egy évvel korábbinál 49%-kal, 2002-ben 27%-kal nagyobb nettó bevételt realizáltak. 2003 utolsó hónapjaiban a rendkívüli mértékben zuhanó kötvényárfolyamok hatására, illetve elszámolási módosítások következtében a magánnyugdíjpénztáraknál az előző évinél 55%-kal, az önkéntes nyugdíjpénztáraknál 40%-kal kisebb hozam keletkezett. Összességében a nyugdíjpénztárak 2003-ban az egy évvel korábbinak alig több mint a felét kitevő, 22,5 milliárd forint befektetési eredménnyel számolhattak. Ennek következtében a befektetési tevékenységből származó nettó bevétel a magánnyugdíjpénztárakban az átlagos befektetési állomány 1,8%-a, az önkéntes nyugdíjpénztárakban pedig 2,9%-a volt.

A pénztárak számának mérséklődése mellett a taglétszám és a vagyon gyarapodása a koncentráció növekedéséhez vezetett. A magánnyugdíjpénztárak közül a hat legnagyobb összpontosul a létszám 87, illetve a vagyon 83%-a. Az önkéntes nyugdíjpénztárak esetében pedig a 15 legnagyobb – elsősorban banki, illetve biztosítói háttérű – pénztár tömöríti a tagok mintegy 87%-át és a vagyon 81%-át.

Ábrák jegyzéke

Élveszületés, halálozás	9
A kutatás-fejlesztés létszám- és ráfordításarányai	12
A foglalkoztatottak korösszetétele nemenként	14
A főbb jövedelmi tételek és a fogyasztás reálértékének alakulása	16
Havi átlagkeresetek állománycsoportonként	17
Havi nettó keresetek régióként, 2003	17
Egy főre jutó nyugdíj	18
A háztartások megoszlása a lakások zsúfoltsága szerint	21
Tízezer lakosra jutó lakásépítés régióként	22
A lakásépítés jellemzőinek arányváltozásai	22
Folyósított lakáscélú hitelek és támogatások	22
Az életésélyek alakulása Magyarországon	23
A legfőbb halálokok Magyarországon és az EU-ban	23
A könyvkiadás főbb adatai	28
A GDP, a fogyasztás és a beruházás néhány jellemző mutatója	38
A GDP változása az előző év azonos negyedéhez képest	39
Az egy főre jutó GDP az EU tagországaiban, 2002	41
Egy lakosra jutó GDP a csatlakozó és a tagjelölt országokban, 2002	41
A folyó fizetési mérleg egyenlege	44
Nettó külföldi adósságállomány	45
A külkereskedelmi forgalom dinamikája és egyensúlya	46
A gépipport alakulása országcsoportonként	47
Az államháztartás egyenlege	50
Egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) régióként, 2002	54
A beruházási árak változása az előző évhez képest	57
A fogyasztói árak növekedése az előző évhez képest	58
A fogyasztói árak növekedése	58
Az ipari termelés régióként, 2003	64
Az ipari termelés változása az előző év azonos negyedéhez képest	65
Az építőipari termelés változása építményfőcsoportok szerinti bontásban	65
A háztartások pénzvagyona	71
A Budapesti Értéktőzsde részvényindexének (BUX) százalékos értéke	73

Táblák jegyzéke

A népesség számának alakulása az Európai Unióban és a csatlakozó országokban, 2003	7
A 15 éves és idősebb népesség megoszlása családi állapot szerint, január 1.	8
Termékenységi mutatók	8
A belföldi állandó vándorlás iránya, 2003	9
A nettó kereset a bruttó kereset százalékában	17
A gyermeknevelési pénzbeli támogatások havi átlaga	19
A különböző szintű megélhetéshez szükséges egy főre jutó havi összeg a háztartások véleménye szerint	19
Egyes élelmiszerek egy főre jutó fogyasztása	20
A lakásállomány minőségi és laksűrűségi adatai	21
Családsegítés, gyermekjóléti szolgálat	26
A hajléktalanok nappali ellátása	27
Főbb felhasználási tételek a GDP százalékában	39
Néhány fő gazdasági mutató Magyarországon	40
A GDP és a GNI alakulása	40
Az építési és gépberuházások alakulása, 2003	42
A folyó fizetési mérleg főbb összetevőinek alakulása	44
A legfontosabb exportcélországok részesedése a kivitelből, 2003	48
A legfontosabb származási országok részesedése a behozatalból, 2003	48
A hozzáadott érték megoszlása tulajdonosi alszektorok szerint	54
Magyarország és az Európai Unió gazdasági szerkezete a hozzáadott értékhez való hozzá- járulás alapján	55
A feldolgozóipari ágazatok termelésének változása, 2003	63
Az ipari termelés és értékesítés megoszlása, 2003	63
Energiafelhasználás	69

Jelmagyarázat

· · = az adat nem ismeretes